

Strasbourg, 17 February 2010

/Finish version/
ACFC/SR/III(2010)001

**THIRD REPORT SUBMITTED BY FINLAND
PURSUANT TO ARTICLE 25, PARAGRAPH 1
OF THE FRAMEWORK CONVENTION FOR
THE PROTECTION OF NATIONAL MINORITIES**

(Received on 17 February 2010)

**SUOMEN KOLMAS RAPORTTI
KANSALLISTEN VÄHEMMISTÖJEN SUOJELUA
KOSKEVAN PUITEYLEISSOPIMUKSEN
TÄYTÄNTÖÖNPANOSTA**

HELMIKUU 2010

JOHDANTO	5
OSA I.....	6
A. PUITEYLEISSOPIMUKSEN TÄYTÄNTÖÖNPANON TOISEN VALVONTAKIERROKSEN TULOSTEN SEURANTA	6
B. TOISEN VALVONTAKIERROKSEN TULOSTEN JULKISTAMINEN	6
C. KANSALAISSYHTEISKUNNAN OSALLISTUMINEN PUITEYLEISSOPIMUKSEN TÄYTÄNTÖÖNPANOON JA TOIMENPITEET OSALLISTUMISEN KEHITTÄMISEKSI	7
D. VUOROPUHELU NEUVOA-ANTAVAN KOMITEAN KANSSA.....	7
OSA II.....	8
A. MINISTERIKOMITEAN SUOSITUKSET	8
<i>SUOSITUS 1</i>	8
<i>SUOSITUS 2</i>	10
<i>SUOSITUS 3</i>	10
<i>SUOSITUS 4</i>	11
<i>SUOSITUS 5</i>	12
<i>SUOSITUS 6</i>	12
<i>SUOSITUS 7</i>	13
<i>SUOSITUS 8</i>	13
<i>SUOSITUS 9</i>	14
B. PUITEYLEISSOPIMUKSEN TÄYTÄNTÖÖNPANO ARTIKLOITTAIN	15
1 ARTIKLA.....	15
Suomen ihmisoikeuspolitiikka ja vähemmistöjen oikeudet.....	15
Kansainväliset sopimusvelvoitteet	15
2 ARTIKLA.....	15
3 ARTIKLA.....	16
Väestötietoviranomaiset	16
Väestö.....	16
Vähemmistöryhmät	16
Saamelaiset.....	16
Romanit	17
Ruotsin kieltä käyttävät Suomen kansalaiset.....	17
Vanhavanäläiset ja muu venäjänkielinen vähemmistö.....	17
Tataarit	17
Juutalaiset.....	17
Åland - Ahvenanmaa.....	18
4 ARTIKLA.....	18
Yhdenvertaisuus perusoikeutena	18
Yhdenvertaisuuslainsäädäntöä koskevia uudistuksia.....	18
Yhdenvertaisuustoimikunta	19
Syrjintädirektiivien 2000/78/EY ja 2000/43/EY täytäntöönpano	19
Vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus	20
Yhdenvertaisuussuunnitelmien täytäntöönpano.....	20
Yhdenvertaisuussuunnitelmien täytäntöönpano kunnissa	21
Kansallinen syrjinnän seurantajärjestelmä	22
Internetissä esiintyvä rasismi.....	23
Syrjinnän ja syrjäytymisen rajapinnat – romanilapsen kasvun haasteet.....	24
Romanit ja työllistyminen.....	25
Romanit ja asuminen.....	25
5 ARTIKLA.....	27
Vähemmistökulttuurien avustaminen.....	27
Saamelaiskulttuurikeskuksen perustaminen.....	28
Saamelaisen määritelmä.....	28
Saamelaisten maa- ja metsämaaoikeuksiin liittyvät kysymykset	29
6 ARTIKLA.....	29
Laki vähemmistövaltuutetusta ja syrjintälautakunnasta.....	29
Vähemmistöasiain neuvottelukunta	30
Syrjintälautakunnan vähemmistöjä koskevista ratkaisuista.....	30
”YES - Yhdenvertaisuus etusijalle” -hanke.....	32
Etnisten suhteiden neuvottelukunta (ETNO).....	33

Suomen Islamilainen Neuvosto ry:n (SINE) perustaminen.....	34
Suomen Romani Foorumi	34
Suvaitsevaisuuden lisääminen ja rasismien torjunta poliisihallinnossa.....	35
Poliisiin asenteista vähemmistöryhmiä kohtaan	36
Poliisihenkilöstön rekrytointi	37
Romanivankien tilanne ja eristäminen	38
Syyttäjälaitos ja vähemmistöjen oikeudet.....	38
Apulaisvaltakunnansyyttäjän vähemmistöjä koskeneista kanteluratkaisuista	39
Vähemmistöjen kuvaaminen joukkoviestimissä ja internetissä.....	40
7 ARTIKLA	41
Ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauden kunnioittaminen.....	41
8 ARTIKLA	41
Uskonnon- ja omantunnon vapaus	41
Hautauspalvelut	42
Poikien ympärileikkaus	42
9 ARTIKLA	43
Vähemmistökielisen painetun median tukijärjestelmä	43
Vähemmistökulttuurit Yleisradio Oy:n ohjelmistossa.....	44
Ruotsinkielinen ohjelmatoiminta ja lehdistö	45
Saamenkieliset radio- ja televisiopalvelut sekä lehdistö.....	45
Romanikieliset radio- ja televisiopalvelut sekä lehdistö.....	46
Venäjänkieliset radio- ja televisiopalvelut sekä lehdistö	47
10 ARTIKLA	48
Kielilaki.....	48
Saamen kielilaki	49
Hallintolaki	50
Saamenkielen käyttö yhteydessä viranomaisiin	50
Ruotsin kielen käyttö yhteydessä viranomaisiin	51
Ruotsinkielisen väestön kielellisistä oikeuksista rikosasioissa	53
Saamenkielisen väestön kielellistä oikeuksista rikosasioissa.....	54
Sosiaali- ja terveyspalvelujen saatavuudesta vähemmistökielillä.....	55
Ruotsin kieli	55
Saamen kieli	56
Viittomakieli.....	57
11 ARTIKLA	57
Saamenkieliset etunimet, sukunimet ja osoitteet	58
Kilvet ja opasteet	58
12 ARTIKLA	58
Vähemmistöistä tiedottaminen opetusjärjestelmässä.....	59
Saamenkielinen opettajankoulutus.....	59
Romaniväestön koulutuksen, kielen ja kulttuurin edistäminen	60
Viittomakieli.....	61
Saamenkielinen oppimateriaalituotanto	61
Romanikielinen oppimateriaalituotanto	62
Venäjän kielen ja kulttuurin edistäminen.....	62
Muut vähemmistöryhmät.....	62
13 ARTIKLA	63
14 ARTIKLA	63
Saamen kieli	63
Saamen kielen opetus kotiseutualueen ulkopuolella.....	64
Muut toimenpiteet saamen kielen kehittämiseksi.....	65
Romanikielinen opetus.....	66
Venäjän kielen opetus	67
Suomenkielinen opetus Ahvenanmaan maakunnassa.....	68
Karjalan kieli	68
Päivähoito.....	68
15 ARTIKLA	69
Vähemmistökulttuurien avustaminen.....	69
Poliittinen edustautuminen	69
Vähemmistöjen kuuleminen	70
Romanipoliittinen ohjelma	71
16 ARTIKLA	72
Aluehallinnon uudistaminen	72
Laki kunta- ja palvelurakennemuutoksesta.....	73
17 ARTIKLA	73
18 ARTIKLA	73

Pohjoismainen saamelaisopimus	73
19 ARTIKLA.....	74
LIITE I.....	75
<i>LÄHDELUETTELO</i>	75
<i>RAPORTIN LIITTEET</i>	78
LIITE II	80

JOHDANTO

Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus hyväksyttiin Euroopan neuvoston ministerikomiteassa marraskuussa 1994. Suomi on ollut puiteyleissopimuksen osapuolena sen kansainvälisestä voimaantulosta vuodesta 1998 lähtien. Puiteyleissopimuksen numero Suomen säädöskokoelman sopimussarjassa on 1-2/1998.

Puiteyleissopimus on ensimmäinen oikeudellisesti sitova kansainvälinen asiakirja, joka koskee nimenomaisesti kansallisten vähemmistöjen suojelua. Se on myös ensimmäinen kansainvälinen asiakirja, jolla alueellisesti toteutetaan YK:n vuoden 1992 julistusta kansallisiin tai etnisiin, uskonnollisiin ja kielellisiin vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden oikeuksista. Puitesopimuksessa määritellään ohjelmaluonteisesti ne periaatteet, jotka velvoittavat jäsenvaltioita suojelemaan kansallisia vähemmistöjä. Vähemmistöryhmiin kuuluvien henkilöiden oikeusolot on saatettava sopimuksen mukaiseen tilaan kansallisella lainsäädännöllä, hallintokäytäntöä muuttamalla tai tekemällä kahden- tai monenvälisiä sopimuksia.

Puiteyleissopimuksen täytäntöönpanoa valvoo Euroopan neuvoston ministerikomitea, jota avustaa neuvoa-antava komitea. Sopimusvaltion on raportoitava määräajoin Euroopan neuvostolle niistä lainsäädännöllisistä, oikeudellisista ja hallinnollisista toimenpiteistä, joilla puiteyleissopimuksessa tunnustettuja periaatteita ja oikeuksia on pantu täytäntöön. Raportissa valtion on vastattava ministerikomitean antamiin, puiteyleissopimuksen täytäntöönpanoa koskeviin suosituksiin. Ministerikomitean tammikuussa 2007 hyväksymät toiset Suomea koskevat suositukset ovat tämän raportin liitteenä.

Neuvoa-antava komitea käsittelee raportin ja kerää lisätietoja päätelmiensä tueksi vierailemalla sopimusvaltiossa. Käsittelyn päätteeksi neuvoa-antava komitea antaa ministerikomitealle omat päätelmänsä ja suositusluonnoksensa. Ministerikomitea antaa tämän jälkeen päätöksensä siitä, miten sopimus on pantu täytäntöön kyseisessä valtiossa ja suosittaa mahdollisia lisätoimenpiteitä.

Tämä on Suomen hallituksen kolmas määräaikaisraportti puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta. Raportti kattaa ajanjakson heinäkuusta 2004 toukokuuhun 2009.

Lisätietoja

Lisätietoja ihmisoikeussopimuksista ja niiden täytäntöönpanon valvontaan liittyvästä määräaikaisraportoinnista voi tiedustella ulkoasiainministeriön ihmisoikeustuomioistuin- ja -sopimusasioiden yksiköstä, jonka yhteystiedot ovat:

Ulkoasiainministeriö

Oikeuspalvelu

Ihmisoikeustuomioistuin- ja -sopimusasioiden yksikkö (OIK-40)

PL 411, 00023 Valtioneuvosto

puhelin: (09) 1605 5704

faksi: (09) 1605 5707

sähköposti: OIK-40@formin.fi

OSA I

A. PUITEYLEISSOPIMUKSEN TÄYTÄNTÖÖNPANON TOISEN VALVONTAKIERROKSEN TULOSTEN SEURANTA

Ulkoasiainministeriön ihmisoikeustuomioistuin- ja -sopimusasioiden yksikkö ja Euroopan neuvoston puiteyleissopimuksen sihteeristö järjestivät 3.5.2007 yhdessä Euroopan neuvoston kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen soveltamista käsittelevän seurantaseminaarin. Seminaarin osallistui noin 50 eri viranomaisten ja kansalaisjärjestöjen edustajaa, jotka osallistuivat keskusteluun vilkkaasti. Seminaari mahdollisti suoran keskustelun vähemmistöjen asemasta ja lisäsi yleisellä tasolla tietoisuutta vähemmistöjen oikeuksista Suomessa.

Ministerikomitean puiteyleissopimuksen täytäntöönpanoa koskevista lopullisista päätelmistä ja suosituksista on tiedotettu laajalti eri viranomaistahoille, joiden piirissä vastuu mahdollisista toimenpiteistä jakaantuu erikseen kullekin hallinnonalalle.

B. TOISEN VALVONTAKIERROKSEN TULOSTEN JULKISTAMINEN

Puiteyleissopimus ja sen suomen- ja ruotsinkieliset käännökset on julkaistu Suomen säädöskokoelman sopimussarjassa. Säädöskokoelma on saatavilla suurimmissa julkisissa kirjastoissa. Lisäksi puiteyleissopimuksen sopimusteksti on saatavilla valtion säädöstietopankista FINLEX:stä¹ ja ulkoasiainministeriön internetsivuilla.² Internetiä voi käyttää maksutta yleisissä kirjastoissa.

Puiteyleissopimuksen täytäntöönpanoa koskeva hallituksen toinen määräaikaisraportti on julkaistu ulkoasiainministeriön internetsivuilla. Ihmisoikeussopimuksia koskevat määräaikaisraportit löytyvät ministeriön kotisivuilla osoitteesta <<http://formin.finland.fi>>. Myös hallituksen kolmas puiteyleissopimuksen täytäntöönpanoa koskeva määräaikaisraportti tullaan julkaisemaan näillä sivuilla mahdollisimman pian, ja se lähetetään laajasti tiedoksi eri viranomaisille sekä kansalaisjärjestöille.

Neuvoa-antavan komitean raportti ja Suomen hallituksen kommentit lähetettiin tiedoksi ja kommentoitavaksi valtioneuvoston eri tahoille sekä kansalaisjärjestöille 22.3.2006.

Ulkoasiainministeriö julkaisi ministerikomitean puiteyleissopimuksen täytäntöönpanoa koskevat lopulliset suositukset 2.2.2007 antamallaan tiedotteella. Suositukset käännettiin heti niiden hyväksymisen jälkeen molemmille kansalliskielille eli suomeksi ja ruotsiksi. Suositukset lähetettiin 5.2.2007 laajalti tiedoksi suomen-, ruotsin-, englannin- ja pohjoissaamenkielisinä muun muassa tasavallan presidentin ja valtioneuvoston kansliaan, kaikille ministeriöille, eduskunnalle ja sen oikeusasiamiehelle, oikeuskanslerin virastoon, valtakunnansyyttäjänvirastoon, Saamelaiskäräjille, Suomen Kuntaliitolle, ihmisoikeuksiin keskittyneille tutkimusinstituuteille sekä useille vähemmistöjä edustaville kansalaisjärjestöille. Läheteessä toivottiin, että jakelussa mukana olleet tahot jakaisivat ministerikomitean antamia suosituksia keskuudessaan mah-

1 <<http://www.finlex.fi>>.

2 <<http://formin.finland.fi>>.

dollisimman laajasti. Suositukset ovat luettavissa suomeksi, ruotsiksi, pohjoissaameksi, englanniksi ja ranskaksi ulkoasiainministeriön internetsivuilla.³ _

Ulkoasiainministeriön oikeuspalvelun ihmisoikeustuomioistuin- ja -sopimusasiain yksikkö toimittaa pyydettyä sopimustekstiä, sen voimaansaattamiseen liittyviin säädöksiin sekä puiteyleissopimuksen täytäntöönpanon valvontaan liittyvää materiaalia, sekä vastaa puiteyleissopimuksen oikeuksia ja velvoitteita koskeviin tiedusteluihin. Yksikön yhteystiedot on ilmoitettu tämän raportin johdanto-osassa.

C. KANSALAISYHTEISKUNNAN OSALLISTUMINEN PUITEYLEISSOPIMUKSEN TÄYTÄNTÖÖNPANOON JA TOIMENPITEET OSALLISTUMISEN KEHITTÄMISEKSI

Suomessa kansalaisyhteiskunnan kaksivaiheinen osallistuminen ihmisoikeuksia koskevaan määräaikaishetimitointiin on muodostunut vakiintuneeksi käytännöksi. Kansalaisyhteiskunnan edustajat voivat toimittaa näkemyksiään laadittavaa määräaikaishetmittia varten jo sen suunnitteluvaiheessa. Ensimmäisen aineistopyynnön lisäksi kansalaisyhteiskunnalle tarjotaan mahdollisuus kommentoida määräaikaishetmittia sen luonnosvaiheessa. Raporttiluonnoksista järjestetään keskustelutilaisuuksia, jolloin hallituksen ja kansalaisyhteiskunnan edustajien välille muodostuu suora keskusteluyhteys.

Puiteyleissopimuksen täytäntöönpanoa käsittelevästä hallituksen kolmannesta määräaikaishetmittistä järjestettiin keskustelutilaisuus 11.8.2009 ulkoasiainministeriössä. Tilaisuuteen lähetettiin kutsut 37:lle eri viranomaiselle, neuvottelukunnalle ja yhdistykselle. Kuulemistilaisuudessa olivat edustettuina eduskunta, liikenne- ja viestintäministeriö, ympäristöministeriö, työ- ja talousministeriö, valtiovarainministeriö, puolustusministeriö, Saamelaiskäräjät, Ihmisoikeusliitto, Helsingin juutalainen seurakunta, Svenska Finlands Folkting ja Kansainvälisten ihmisoikeusasiain neuvottelukunta.

Lisäksi kirjallisesti huomionsa ja muutosesityksensä raporttiluonnoksesta toimittivat sisäasiainministeriö, liikenne- ja viestintäministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, ympäristöministeriö, valtakunnansyyttäjänvirasto, Svenska Finlands Folkting, Lastensuojelun Keskusliitto, Romaniasiain neuvottelukunta, Saamelaiskäräjät, Suomen Inkeri-Liitto ja Suomen Venäläisten Yhdistysten Liitto.

Määräaikaishetmittinnistä vastaava ulkoasiainministeriö on toivonut, että eri viranomaiset sekä kansalaisyhteiskunnan edustajat toimittaisivat säännöllisesti ulkoasiainministeriölle tieto- ja puiteyleissopimuksen, kuten myös muiden ihmisoikeussopimusten, täytäntöönpanosta Suomessa. Määräaikaishetmittintiin ja suosituksiin liittyvästä tiedottamisesta on kerrottu edellisessä kappaleessa.

D. VUOROPUHELU NEUVOA-ANTAVAN KOMITEAN KANSSA

Neuvoa-antavan komitean kanssa käydyn vuoropuhelun osalta viitataan keväällä 2007 järjestettyyn seminaariin, josta on kerrottu tarkemmin edellä kohdassa I. A.

3 <<http://formin.finland.fi>>.

OSA II

A. MINISTERIKOMITEAN SUOSITUKSET

SUOSITUS 1

Viranomaisten tulee puuttua niihin puutteisiin, joita esiintyy uusien kielilakien täytäntöönpanossa ruotsin ja saamen kielien osalta ja ottaa julkisten palveluiden tarjonnassa huomioon venäjänkielisten tilanteen.

Oikeusministeriö seuraa lain nojalla kielilain (423/2003) ja saamen kielilain (1086/2003) sekä niihin liittyvän lainsäädännön täytäntöönpanoa.

Kielilain 36 pykälän mukaan jokainen viranomainen valvoo omalla toimialallaan kielilain noudattamista. Säännöksen 2 momentti velvoittaa oikeusministeriötä seuraamaan kielilain täytäntöönpanoa ja soveltamista sekä antamaan suosituksia kansalliskieliä koskevaan lainsäädäntöön liittyvissä kysymyksissä. Tarvittaessa ministeriön tulee tehdä aloitteita ja ryhtyä muihin toimenpiteisiin havaitsemiensa epäkohtien korjaamiseksi.

Tässä tarkoituksessa oikeusministeriö on muun muassa tehnyt eri viranomaisille kyselytutkimuksia, huolehtinut kielilakia koskevasta koulutuksesta yhteistyössä muiden tahojen kanssa sekä tiedottanut kielilaista ja siihen liittyvästä lainsäädännöstä. Kielilain 37 pykälän mukaisesti oikeusministeriö laatii eduskunnalle kerran vaalikaudessa annettavan kielilain säädännön soveltamista koskevan kertomuksen. Oikeusministeriötä avustaa kielilainsäädännön täytäntöönpanon ja soveltamisen seurannassa valtioneuvoston asettama *kieliasian neuvottelukunta*, jonka toiminnasta on säädetty kielilain täytäntöönpanosta annetussa valtioneuvoston asetuksessa.⁴ Ensimmäinen kieliasian neuvottelukunta asetettiin ajanjaksolle 15.6.2004-31.12.2007 ja toinen ajanjaksolle 1.1.2008-31.12.2011.

Vuonna 2006 ensimmäisen kerran julkaistussa *kielilainsäädännön soveltamista koskevassa kertomuksessaan* valtioneuvosto esitti, että lainsäädäntötyössä ja päätöksenteossa tulisi arvioida kunkin ratkaisun vaikutuksia kielellisten oikeuksien toteutumismahdollisuuksiin.⁵ Kielilain 37 §:n nojalla annetun kertomuksen mukaan kielilain soveltamisen kannalta ongelmallista on muun muassa virkamiesten ruotsinkielen taidon riittämättömyys. Tämän vuoksi on tärkeää tunnistaa kansalliskielten osaamisen merkitys jo perusopetus- ja lukiovaiheessa. *Valtioneuvoston toinen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta* hyväksyttiin eduskunnalle annettavaksi 26.3.2009.⁶

Julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta säädetyn lain (424/2003) 2 §:n mukaan viranomaisen on koulutusta järjestämällä ja muilla henkilöstöpoliittisilla toimilla huolehdittava siitä, että sen henkilöstöllä on riittävä kielitaito viranomaisen tehtävien hoitamiseksi kielilaissa ja muussa lainsäädännössä asetettujen vaatimusten mukaisesti. Lain 3 §:n mukaan

4 Valtioneuvoston asetus kielilain täytäntöönpanosta (433/2004).

5 Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2006. Oikeusministeriö 2006, <<http://www.om.fi/Etusivu/Julkaisut/Muutjulkaisut/1198084778540>>.

6 Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2009. Oikeusministeriö 2009, <<http://www.om.fi/1236880953561>>.

virkaa täytettäessä ja muuhun palvelussuhteeseen otettaessa on varmistauduttava siitä, että palvelukseen otettavalla on työtehtävien edellyttämä kielitaito.

Edistääkseen kansalaisten asiointimahdollisuuksia ja palveluiden toimivuutta kansalliskielillä valtiovarainministeriö asetti lokakuussa 2003 uuden kielilain täytäntöönpanon tukihankkeen, joka julkaisi loppuraporttinsa "*Asiointi omalla kielellä*" tammikuussa 2005.⁷ Hankkeessa tarkasteltiin omalla kielellä tapahtuvan asioinnin toimivuutta hyvän hallinnon sekä hallinnon ohjausjärjestelmälle asetettavien vaatimusten näkökulmasta. Loppuraportissa käsiteltiin suosituksenomaisesti kielinäkökulman sisällyttämistä hallinnon toimintastrategioihin ja tulosohjaukseen, sekä julkisen palvelutuotannon organisoimiseen. Edelleen suositeltiin kielitaidon huomioon ottamista henkilöstöstrategiaa laadittaessa, rekrytoinnissa ja uuden palkkausjärjestelmän soveltamisessa.

"Asiointi omalla kielellä" -raportissa julkaistiin myös julkishallinnon organisaatioiden käytettäväksi tarkoitettu kriteeristö, jonka perusteella voidaan arvioida palvelujen kehittämistarvetta kielinäkökulmasta. Kriteeristö perustui yleiseurooppalaiseen *CAF-arviointikriteeristöön* (*Common Assessment Framework*). Virastojen itsearvioinnissa käytettävän kriteeristön avulla on voitu kuvata myös omalla kielellä tapahtuvan asioinnin edistämiseksi parhaita käytäntöjä.

Joulukuussa 2005 valtiovarainministeriö käynnisti kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelmaan liittyen, ruotsinkielisten kansalaisjärjestöjen aloitteesta, *SAG (Samarbetsgruppen) - yhteistoimintaryhmän*. Useat ruotsinkieliset kansalaisjärjestöt ja ministeriöt olivat edustettuina ryhmässä, jonka loppuraportti valmistui syyskuussa 2008. "*Parempaa vuorovaikutusta - parempaa valmistelua*" -loppuraportissa on esitetty keskeisiä vuorovaikutuskäytäntöjä hyödynnettäviksi yhtäältä yleisesti ministeriöiden ja kansalaisjärjestöjen välisessä yhteistyössä, sekä toisaalta erityisesti ruotsinkielisten järjestöjen kanssa tehtävän yhteistyön parantamisessa.⁸

Valtiovarainministeriö mittaa julkisen hallinnon asiakastyytyväisyyttä vuosittain toteutettavien *laatubarometri*en avulla. Barometreihin on nyttemmin sisällytetty kysymyksiä eri kieli-ryhmiä edustavien kansalaisten tyytyväisyydestä julkisiin palveluihin. Laatubarometri⁹en odotetaan tulevana vuosina antavan systemaattista tietoa palvelutyytyväisyyden kehittymisestä eri kieliryhmissä.

Saamen kielilain (1086/2003) mukaisesti Saamelaiskäräjien saamen kielen toimisto antoi yhdessä saamelaiskäräjien asettaman saamen kielineuvoston kanssa vuonna 2008 saamelaiskäräjille *kertomuksen saamen kielilain toteutumisesta vuosina 2004–2006*.⁹ Oikeusministeriölle toimitettu kertomus pohjautuu laajempaan 400-sivuiseen selvitykseen, joka on kertomuksen liitteenä.

Saamen kielilain toteutumisesta annetun selvityksen mukaan kuntien sekä valtion yksiköiden saamenkielen taitoisten henkilöiden määrässä ei ole tapahtunut todellista muutosta. Saamen kielilaki ei myöskään ole merkittävästi lisännyt viranomaisten ja virkamiesten saamen kielen taitoa. Toisaalta selvityksen mukaan kunnat korjaavat saamen kielilain perusteella aiempien vuosien saamenkieltä koskevia käytäntöjään.

⁷ Asiointi omalla kielellä. Uuden kielilain täytäntöönpanon tukihankkeen loppuraportti. Valtiovarainministeriö. Työryhmämuidistio 15a/2004.

⁸ Parempaa vuorovaikutusta - Parempaa valmistelua. Valtiovarainministeriön julkaisuja 35a/2008.

⁹ Saamen kielilain toteutuminen vuosina 2004-2006. Saamelaiskäräjät 2008,

<http://www.samediggi.fi/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=74&Itemid=60>.

Saamen kielilain 31 §:n mukaan valtion talousarvioon on sisällytettävä määräraha, joka kattaa saamelaisten kotiseutualueen kunnille, seurakunnille, paliskunnille ja julkista hallintotehtävää hoitaville yksityisille tahoille saamen kielilain soveltamisesta aiheutuvat lisäkustannukset. Tässä lainkohdassa tarkoitettuihin avustuksiin on ollut viime vuosina käytettävissä yhteensä 130 000 euroa vuodessa. Avustuksia on haettu paitsi käännös-, ilmoitus- ja tulkkaukeluihin, myös kuntien henkilöstölle tarjottavasta saamen kielen koulutuksesta kunnille aiheuvien kustannusten kattamiseen.

SUOSITUS 2

Viranomaisten tulee ryhtyä pikaisiin toimenpiteisiin saamelaisalueen maiden omistusta ja käyttöoikeutta koskevien kiistojen käsittelemiseksi neuvotteluin Saamelaiskäräjien ja muiden asianosaisten kanssa.

Kysymystä saamelaisten maahan kohdistuvista oikeuksista on pitkään yritetty ratkaista lainsäädäntöteitse siinä toistaiseksi onnistumatta. Asiassa vuosien varrella tehtyjen ehdotusten tavoitteena on ollut saavuttaa tasapainoinen, Suomen kansainväliset velvoitteet täyttävä ratkaisu, jossa saamelaisten ohella myös muu paikallinen väestö pääsee vaikuttamaan asuinalueidensa käyttöä koskeviin järjestelyihin. Osallistumisoikeuden turvaamista myös muulle väestölle on pidetty perusteltuna, koska Suomessa saamelaiset ovat vuosisatojen ajan eläneet paikoin rinnakkain ja samoja elinkeinoja harjoittaen. Kysymys maahan kohdistuvista omistus- ja käyttöoikeuksista on kuitenkin osoittautunut niin monimuotoiseksi ja vaikeaksi, että perusteellista oikeudellishistoriallista tutkimusta saamelaisten kotiseutualueen asutus- ja väestöhistorian sekä elinkeinojen ja maankäyttöoikeuksien kehittymisestä ja näiden liittymäkohdista asutukseen pidettiin välttämättömänä. Vuonna 2003 aloitettu tutkimustyö (*ns. Ylä-Lapin maa-oikeustutkimus*) saatiin päätökseen vuonna 2006. Oikeusministeriölle 24.10.2006. luovutettu tutkimus ei tuonut ratkaisua asiaan.

Eduskuntavaalien 2007 jälkeen valittu pääministeri Matti Vanhasen II hallitus on ohjelmassaan sitoutunut turvaamaan saamelaisten oikeuden ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan perustuslaissa säädetyn kulttuuri-itsehallinnon pohjalta.¹⁰ Tähän liittyen oikeusministeriö on neuvotellut uuden valmisteluohjelman asettamisesta maa- ja metsätalousministeriön kanssa sekä saamelaiskäräjien kanssa. Neuvottelut maankäyttöoikeuksia koskevan kysymyksen ratkaisemiseksi saamelaisten kotiseutualueella ovat kesken.

SUOSITUS 3

Viranomaisten tulee rohkaista edelleen vähemmistökielisen median kehitystä ja tarkistaa nykyistä tukijärjestelmää sen varmistamiseksi, että vähemmistökielisen painetun median erityistilanne otetaan huomioon.

Vuonna 2007 laaditun hallitusohjelman mukaisesti valtioneuvosto päätti niin sanotun *valikoidun lehdistötuen* jakamisesta kesäkuussa 2007.¹¹ Liikenne- ja viestintäministeriön sanoma-

10 Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelma, <<http://www.valtioneuvosto.fi/hallitus/hallitusohjelma/pdf/hallitusohjelma-painoversio-040507.pdf>>.

11 Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelma, <<http://www.valtioneuvosto.fi/hallitus/hallitusohjelma/pdf/hallitusohjelma-painoversio-040507.pdf>>, sivu 82.

lehdistön tukea koskevaa asetusta on muutettu vastaavasti kesäkuussa 2008. Aiemmin lehdistötukea oli myönnetty pääosin vain poliittisille lehdille. Valtion vuoden 2008 talousarvioon varattiin 500 000 euron suuruinen määräraha vähemmistökielillä julkaistavien sanomalehtien ja niitä vastaavien sähköisten julkaisujen, sekä ruotsinkielisten uutispalvelujen tukemiseen. Valikoivaa lehdistötukea voivat näin ollen hakea ruotsin, saamen ja romanin kielillä sekä viittomakielellä julkaistavat sanomalehdet ja verkkojulkaisut sekä ruotsinkielinen uutispalvelu. Tuen tarkoituksena on edistää sananvapautta sekä tiedonvälityksen monipuolisuutta ja moniarvoisuutta.

Vähemmistökielisen median tukijärjestelmästä on kerrottu tarkemmin sivulla 44.

SUOSITUS 4

Viranomaisten tulee laajentaa opetuksen saatavuutta vähemmistökielillä - myös venäjänkielillä ja romanikielillä sekä saamenkielillä saamelaisalueen ulkopuolella - sekä tehostaa pyrkimyksiä käsitellä romanien opetusjärjestelmässä kohtaamia ongelmia.

Opetusministeriö on antanut vuonna 2001 Oulun yliopistoon perustetulle *Giellagas-instituutille* valtakunnallisen vastuun saamen kielen ja saamelaisen kulttuurin ylimmästä opetuksesta ja tutkimuksesta. Saamen kieltä ja kulttuuria voi opiskella kolmessa Suomen yliopistossa: Oulun, Helsingin ja Lapin yliopistoissa. Oulun yliopisto on kuitenkin ainoa korkeakoulu Suomessa, jossa voi opiskella saamen kieltä tai saamelaista kulttuuria pääaineena aina tohtorin tutkintoon saakka.

Saamenkielisten aineenopettajien koulutusta on tuettu opetusministeriön *Giellagas-instituutille* suuntaamalla erillisrahoituksella. Instituutti vastaa saamenkielisen aineenopettajakoulutuksen koordinoinnista. Vuoden 2008 loppuun mennessä koulutuksesta oli valmistunut neljä saamenkielistä aineenopettajaa ja koulutettavana heitä oli tuolloin kahdeksan. Koulutus on parantanut saamenkielisten opettajien saatavuutta mutta sen järjestämistä vaikeuttaa vähäinen hakijamäärä. Instituutti selvittää uusia koulutuksen järjestelytarpeita ja mahdollisuuksia, jotta pätevien saamenkielen aineenopettajien tarve saataisiin tyydytettyä.

Saamenkielisestä ja saamen kielten opetuksesta on kerrottu tarkemmin 14 artiklan yhteydessä.

Opetushallitus julkaisi vuonna 2004 raportin "*Romanilasten perusopetuksen tila*", jonka kenttäselvitykseen ja tilastoihin perustuvat tiedot on kerätty pääosin vuosina 2001 ja 2002.¹² Tulosten mukaan viidennes romanioppilaista oli jäänyt luokalle, pääasiassa peruskouluopetuksen alkuvaiheessa. Lisäksi romanioppilaiden poissaolot koulusta olivat huolestuttavan suuria ja koulunkäynnin keskeyttäminen huomattavan yleistä. Erityisopetuksessa romanilapsia ja nuoria oli suhteellisesti erittäin paljon valtaväestöön verrattuna. Tämän lisäksi monet erityisopetukseen osallistuvat romanilapset ja -nuoret opiskelivat mukautetun opetussuunnitelman mukaan, mikä ei mahdollista pääsyä lukioon tai kaikkeen ammatilliseen koulutukseen. Romanioppilaat myös siirtyivät kotiopetukseen moninkertaisesti keskimääräistä useammin. Romanikielen opetus oli raportin mukaan vähäistä, sillä vain noin joka kymmenes romanilapsi sai koulussa opetusta romanikielillä. Myös kodin ja koulun yhteistyössä havaittiin puutteita, eivätkä opettajat tunteneet romanikulttuuria riittävän hyvin. Kentällä toimivissa projekteissa

¹² Romanilasten perusopetuksen tila. Selvitys lukuvuodelta 2001-2002. Opetushallitus 2004, <http://www.edu.fi/julkaisut/romanilasten_001-060.pdf>.

on puolestaan havaittu, että yksi syy romanilasten kouluvaikeuksiin on heihin kohdistuva vä-
lillinen, lähinnä puuttumattomuutena ja erityisluokkasiirtoina ilmenevä syrjintä, sekä välitön,
koulukiusaamisena tapahtuva syrjintä.

Raportin julkaisemisen jälkeen romanilasten ja nuorten erityisten tukimuotojen löytämiseksi
on tehty kehittämistyötä kouluttamalla romanitaustaisia kouluavustajia, palkkaamalla kodin ja
koulun yhteydenpidon tehostamiseksi linkkityöntekijöitä, sekä kehittämällä muita positiivisen
erityiskohtelun muotoja. Valitettavasti tukimuodot ovat vakiintuneet vasta joillakin paikka-
kunnilla.

Vuonna 2009 kansallinen syrjinnän vastaisen kampanjan osana toteutettavaksi suunniteltiin
selvitystä, jossa pyritään valottamaan romani- ja maahanmuuttajataustaisten sekä vammaisten
lasten erityisluokkasiirtojen prosesseja sekä luokkasiirtojen seurauksia yhdenvertaisuuden
näkökulmasta.

Romanit ovat väestöryhmä, jossa opinnot keskeytyvät keskimääräistä useammin jo perusope-
tuksen aikana, sen jälkeen, tai perusopetuksen jälkeisen koulutuksen aikana. Yhtenä, osaksi
kulttuuriin liittyvänä selityksenä on pidetty varhain tapahtuvaa perheen perustamista. Amma-
tilliseen koulutukseen hakeudutaan useimmiten vasta aikuisiällä. Edelleen romaniväestöön
kuuluu oppivelvollisuusiän ohittaneita henkilöitä, jotka eivät pysty hyödyntämään aikuisluki-
oiden mahdollisuuksia perusopetuksen loppuun viemiseksi.

Romaniväestön perusopetuksen jälkeisiä koulutusmahdollisuuksia parannetaan parhaillaan
kahden ammatillisen koulutuksenjärjestäjän yhteistyönä. Helsingin Diakonissalaitoksen säätiö
on perustamassa *romanien koulutuskeskusta* yhteistyössä Suomen Kirkon Seurakuntaopiston
säätiön kanssa. Näiden pitkän kokemuksen romanien koulutuksesta omaavien säätiöiden yh-
teistyönä romaneille voidaan tarjota ammatillista peruskoulutusta, erilaisia ammatilliseen pe-
ruskoulutukseen valmistavia koulutuksia, ammatillista lisäkoulutusta, sekä vapaan sivistys-
työn koulutuspalveluja. Romaneilla on mahdollisuus suorittaa myös kesken jääneitä perus-
opetuksen opintoja. Opetusministeriö on tukenut hanketta lisäämällä ammatillisen peruskou-
lutuksen opiskelijamäärää koulutuskeskuksen toimintaa vastaavasti.

SUOSITUS 5

*Viranomaisten tulee parantaa edelleen vähemmistöasioita koskevia osallistumis- ja neuvot-
telujärjestelmiä, mukaan lukien venäjänkielisen väestön osalta.*

Etnisten suhteiden neuvottelukunta aloitti elokuussa 2008 neljännen, vuoteen 2011 jatkuvan
toimikautensa. Tässä yhteydessä neuvottelukuntaa vahvistettiin perustamalla uusi alueellinen
Etelä-Suomen etnisten suhteiden neuvottelukunta. Uudistuksen tavoitteena on laajentaa neu-
vottelujärjestelmän kattavuutta kaikkien Etnisten suhteiden neuvottelukunnan toimialaan
kuuluvien vähemmistöjen osalta. Valtakunnallisen neuvottelukunnan ohella toimii tällä het-
kellä yhteensä neljä alueellista neuvottelukuntaa.

SUOSITUS 6

*Viranomaisten tulee parantaa vähemmistöjen osallistumista myönnettäessä kulttuuriavus-
tuksia vähemmistöjärjestöille.*

Opetusministeriö on kuullut vähemmistöryhmiä valmistellessaan vähemmistökulttuuriin liittyviä linjauksia, kuten ministeriön yhdenvertaisuussuunnitelmaa sekä taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta koskevaa toimenpideohjelmaa. Avustusta saavien tahojen edustajien osallistumisesta varsinaiseen avustusten myöntämismenettelyyn ei sen sijaan ole pidetty tarkoituksenmukaisena, sillä tämä asettaisi avustuksen saajat keskenään epätasa-arvoiseen asemaan ja olisi siksi omiaan vaarantamaan objektiivisen harkinnan avustuksista päätettäessä.

SUOSITUS 7

Viranomaisten tulee varmistaa, että viranomaiset noudattavat laillista velvoitettaan neuvotella Saamelaiskäräjien kanssa sille kuuluvissa kysymyksissä.

Saamelaiskäräjälain 9 §:n mukaan viranomaisilla on velvollisuus neuvotella Saamelaiskäräjien kanssa kaikista laajakantoisista ja merkittävistä toimenpiteistä, jotka voivat välittömästi tai erityisellä tavalla vaikuttaa saamelaisten asemaan alkuperäiskansana, ja jotka koskevat saamelaisten kotiseutualueella erillislaeilla säänneltyjä asioita kuten esimerkiksi yhdyskuntasuunnittelua, valtionmaan, suojelualueiden ja erämaa-alueiden hoitoa, käyttöä, vuokrausta ja luovutusta sekä saamenkielisen ja saamen kielen kouluopetuksen sekä sosiaali- ja terveystalouden kehittämistä.

Neuvotteluelvoitteen täyttämiseksi viranomaisten on saamelaiskäräjälain mukaan varattava Saamelaiskäräjille tilaisuus tulla kuulluksi ja neuvotella asiasta. Tilaisuuden käyttämättä jättäminen ei estä viranomaista jatkamasta asian käsittelyä.

Neuvotteluelvoitetta noudatetaan yleisesti ottaen varsin hyvin ja neuvotteluista saamelaiskäräjien kanssa näyttää muodostuneen vakiintunut tapa niille viranomaisille, joilta tällaisia neuvotteluja edellytetään. Myös havaittuihin neuvotteluelvottomuuden laiminlyönteihin on puututtu. Esimerkiksi korkein hallinto-oikeus on kumonnut muun muassa kauppa- ja teollisuusministeriön valtauspäätöksiä sekä ympäristöministeriön hoito- ja käyttösuunnitelman sillä perusteella, että saamelaisia ei oltu kuultu hallintopäätöksiä tehtäessä.

Saamelaiskäräjien mukaan saamelaiskäräjälain mukaiseen neuvotteluelvoitteeseen on kuitenkin yhä tarpeen kiinnittää erityistä huomiota. Hallinnossa ja poliitikkojen keskuudessa on heidän mukaansa edelleen tietämättömyyttä ja osin myös asenteellisuutta asiaan liittyen.

Viranomaisten ja muiden julkista tehtävää hoitavien tahojen velvollisuutta noudattaa lakia sekä täyttää velvollisuutensa valvovat Suomessa perustuslain (731/1999) nojalla ylimpinä laillisuusvalvojina toimivat valtioneuvoston oikeuskansleri ja eduskunnan oikeusasiamies. Tehtävässään ylimmät laillisuusvalvojat valvovat perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista.

SUOSITUS 8

Viranomaisten tulee vahvistaa syrjintätapausten ja suvaitsemattomuuden ilmausten vastaisia toimintaa, myös kouluissa, ja ehkäistä näitä ilmiöitä kaikilla olemassa olevilla keinoilla.

Yhdenvertaisuutta koskeva perussäännös sisältyy Suomen perustuslakiin (731/1999), jossa asetetaan vaatimus samanlaisesta kohtelusta samanlaisissa tapauksissa sekä kielletään henkilön asettamisen muihin nähden erilaiseen asemaan ilman hyväksyttävää perustetta. Perustus-

lain syrjintäkielto on laaja-alainen, ja se soveltuu yhdenmukaisesti kaikkiin Suomen oikeuskäyttöalueella oleviin henkilöihin syrjintäperusteesta ja elämänalasta riippumatta.

Oikeusministeriö asetti vuonna 2007 *yhdenvertaisuustoimikunnan, jonka tavoitteena on uudistaa yhdenvertaisuuslainsäädäntöä* siten, että yhdenvertaisuuden suojaa vahvistettaisiin kattamaan nykyistä selkeämmin kaikki syrjintäperusteet ja soveltumaan yhdenmukaisemmin kaikille elämäneloille.¹³ Myös eri syrjintätilanteissa käytettävien oikeussuojakeinojen ja seuraamusten tulisi toimikunnan toimeksiannon mukaan olla mahdollisimman samanlaisia. Uudistuksen yhteydessä tarkistettaisiin tarvittavissa määrin myös syrjintäasioita hoitavien viranomaisten asemaa, tehtäviä ja toimivaltuuksia. Tämä tehtäisiin ottaen huomioon Suomen perus- ja ihmisoikeusvalvonnan kokonaisuus sekä tällaiselle valvonnalle asetetut kansainväliset vaatimukset. Yhdenvertaisuuslainsäädännön uudistamista koskevan mietinnön on määrä valmistua syksyllä 2009.

Uudistus tulee parantamaan nykyistä tilannetta, jossa eri syrjintäperusteita on kohdeltu eri tavoin. Vähemmistövaltuutettu on pitänyt erityisen ongelmallisena sitä, että vain osalla syrjityistä on tällä hetkellä käytössään nimenomainen tiettyyn syrjintäperusteeseen liittyvä valitusmekanismi - tasa-arvovaltuutettu naisten ja miesten välistä syrjintää koskevia tapauksia varten ja vähemmistövaltuutettu etniseen taustaan liittyvää syrjintää varten.

SUOSITUS 9

Viranomaisten tulee edistää keskustelua puiteyleissopimuksen toteuttamisesta yksittäisen henkilön tasolla asianomaisten kanssa.

Suosituksen osalta ei ole raportoitavaa.

13 EV 95/2003 vp.

B. PUITEYLEISSOPIMUKSEN TÄYTÄNTÖÖNPANO ARTIKLOITTAIN

1 ARTIKLA

Kansallisten vähemmistöjen sekä näihin vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden oikeuksien ja vapauksien suojeleminen on kiinteä osa ihmisoikeuksien kansainvälistä suojaamista, joka sellaisenaan kuuluu kansainvälisen yhteistyön piiriin.

Suomen ihmisoikeuspolitiikka ja vähemmistöjen oikeudet

Pääministeri Matti Vanhasen toisen, 19.4.2007 toimintansa aloittaneen hallituksen *hallitusohjelman* mukaan Suomi edistää ihmisoikeuksien, demokratian, oikeusvaltioperiaatteen ja kestävä kehityksen toteutumista kaikkialla maailmassa.¹⁴

Uusi *ihmisoikeuspoliittinen selonteko* Suomen kansainvälisestä toiminnasta sekä ihmisoikeuksien toteutumisesta Suomessa annetaan eduskunnan käsiteltäväksi syksyllä 2009.

Kansainväliset sopimusvelvoitteet

Suomi on edellisen puiteyleissopimuksen täytäntöönpanoa koskevan määräaikaisraportin antamisen jälkeen 17.12.2004 ratifioinut Euroopan ihmisoikeussopimuksen yleisen syrjäntäkiellon sisältävän 12 pöytäkirjan, joka astui kansainvälisoikeudellisesti voimaan 1.4.2005. Suomen 29.11.2004 ratifioima 13 pöytäkirja kuolemanrangaistuksen kieltämisestä kaikissa olosuhteissa tuli Suomen osalta voimaan 1.3.2005.

Yhdistyneiden kansakuntien yleiskokous hyväksyi 13.9.2007 julistuksen alkuperäiskansojen oikeuksista. Suomi osallistui aktiivisesti 25 vuotta kestäneisiin neuvotteluihin ja pyrki edistämään kaikkia osapuolia tyydyttävän kompromissiratkaisun syntymistä. Julistus on tavoitteellinen, poliittinen asiakirja, jolla edistetään alkuperäiskansojen oikeuksia sekä valtioiden ja alkuperäiskansojen yhteistyötä.

Kansainvälisten sopimusvelvoitteiden osalta viitataan muilta osin Suomen toiseen määräaikaisraporttiin.¹⁵

2 ARTIKLA

Tämän puiteyleissopimuksen määräyksiä tulee soveltaa vilpittömässä mielessä, ymmärtämyksen ja suvaitsevuuden hengessä sekä valtioiden välisten hyvän naapuruuden, ystävällisten suhteiden ja yhteistyön periaatteiden mukaisesti.

¹⁴ Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelma, <<http://www.valtioneuvosto.fi/hallitus/hallitusohjelma/fi.jsp>>, sivu 7.

¹⁵ Suomen toinen raportti kansallisten vähemmistöjen suojelemaa koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta. Joulukuu 2004, <<http://formin.finland.fi/Public/download.aspx?ID=12194&GUID={714AF2F1-5ACE-4389-90F7-86331782B8A5}>>.

Hallitusohjelman mukaan Suomi on sitoutunut edistämään vakautta ja hyviä suhteita lähialueellaan. Yhteistyösuhteita Ruotsin ja muiden Pohjoismaiden kanssa vahvistetaan ja pohjoismaista yhteistyötä kehitetään arkielämän käytäntöjen helpottamiseksi. Hallitus pyrkii selkeyttämään Itämeren alueen sekä pohjoisten alueiden alueellisten yhteistyöverkoston rakennetta.

Valtioneuvosto julkaisi 16.4.2009 periaatepäätöksensä *Venäjä-toimintaohjelman*, jolla hallitus muun muassa jatkaa Suomen ja Venäjän välistä *Suomen sukukansaohjelmaa*. Ohjelmalla tuetaan Venäjällä asuvien suomensukuisten kansojen kieltä ja kulttuuria.

3 ARTIKLA

1. Jokaisella kansalliseen vähemmistöön kuuluvalla henkilöllä on oikeus vapaasti valita, kohdellaanko häntä sellaisena vai ei, eikä tästä valinnasta tai siihen liittyvien oikeuksien käyttämisestä saa seurata mitään haittaa.

2. Kansallisiin vähemmistöihin kuuluvat henkilöt voivat yksin samoin kuin yhdessä toisten kanssa käyttää tähän puiteyleissopimukseen sisältyvistä periaatteista johtuvia oikeuksia ja nauttia niistä johtuvista vapauksista.

Väestötietoviranomaiset

Suomen väestötietoviranomaisista on kerrottu edellisessä määräraikaisraportissa.

Väestö

Suomen väestömäärä oli vuoden 2008 lopussa 5 326 314 henkilöä. Perustuslain 17 §:n (731/1999) mukaan Suomen kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi. Ruotsia äidinkielenään puhui 5,44 prosenttia, saamea 0,03 prosenttia ja venäjää 0,92 prosenttia väestöstä. Kansallisuudeltaan ulkomaalaisia oli 143 256 henkilöä. Ulkomaalaisten suurimmat ryhmät olivat Venäjän kansalaiset (26 909), Viron kansalaiset (22 604), Ruotsin kansalaiset (8 439), Somalian kansalaiset (4 919) ja Kiinan kansalaiset (4 620).¹⁶

Vähemmistöryhmät

Saamelaiset

Vuosien 2008 ja 2009 vaihteessa Suomessa oli 1 778 saamea äidinkielenään puhuvaa henkilöä. Suomen väestöstä oli saamenkielisiä 0,03 prosenttia.

Saamelaiset eivät ole ainoastaan kielellinen vähemmistö. Saamelaiskäräjien vuoden 2007 saamelaiskäräjävaalien yhteydessä kokoaman tilaston mukaan Suomen saamelaisia oli tuolloin yhteensä 9350 henkilöä, joista Suomessa asui 8706 henkilöä. Heistä yli puolet (54,9 prosenttia) asui saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella.

¹⁶ Tilastokeskuksen väestötilastot, <http://www.stat.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html>.

Saamelaiskäräjien tietojen mukaan Suomessa on arviolta noin 2000 pohjoissaamea puhuvaa henkilöä, minkä lisäksi inarin- ja koltansaamea puhuu noin 300 henkilöä kumpaakin. Saamelaiskäräjät aikoo opetusministeriöltä saadun rahoituksen turvin selvittää saamen kielen puhujien määrää ja heidän kielitaitonsa tasoa. Edellisen kerran vastaava kartoitus on tehty 1960-luvulla.

Romanit

Romanien vähemmistöryhmästä on kerrottu edellisessä määräraikaisraportissa.

Ruotsin kieltä käyttävät Suomen kansalaiset

Vuosien 2008 ja 2009 vaihteessa Suomessa oli 289 951 ruotsia äidinkielenään puhuvaa henkilöä. Suomen väestöstä on ruotsinkielisiä 5,44 prosenttia.

Vanhavenäläiset ja muu venäjänkielinen vähemmistö

Vuosien 2008 ja 2009 vaihteessa Suomen väestöstä oli venäjänkielisiä 0,92 prosenttia. Venäjää puhui näin ollen äidinkielenään 48 740 henkilöä.

Eri venäjänkielisiä ryhmiä kohdellaan muun muassa palveluiden ja tukimuotojen tarjonnassa yhdenvertaisesti, kuten muitakin vähemmistöjä. Virallista jaottelua "vanhavanäläisiin" ja muihin venäläisiin tai Suomen väestöön kuuluviin venäjänkielisiin ei näin ollen tehdä.

Tataarit

Tataarien vähemmistöryhmästä on kerrottu edellisessä määräraikaisraportissa.

Juutalaiset

Suomen juutalaisyhteisössä on noin 1600 jäsentä. Helsingin juutalaisen seurakunnan jäsenmäärä on kasvanut pääasiassa entisen Neuvostoliiton alueelta sekä Israelista Suomeen kohdistuneen muuttoliikkeen vuoksi. Juutalaiset seurakunnat toimivat sekä Helsingissä että Turussa.

Juutalainen kulttuuritoiminta on Helsingin juutalaisen seurakunnan¹⁷ piirissä aktiivista. Juutalaiskulttuurin asemaa edistävät Juutalainen Laulukuoro *Hazamir*, *Judaica*-kerho, heprean kielen kerho *Hug Ivri* sekä jiddishin kielen kerho *Idishe Vort*. Seurakunta julkaisee myös viisi kertaa vuodessa ilmestyvää *Hakehila*-lehteä. Seurakunnan ylläpitämät päiväkotit ja juutalainen vanhainkoti ovat jatkaneet toimintaansa.

Seurakunta ylläpitää peruskoulua vastaavaa, yksityistä juutalaista koulua, jota käy noin sata oppilasta. Suomenkielisessä juutalaisessa koulussa toimivat luokka-asteet 1 - 9. Peruskoulun

17 <<http://www.jchelsinki.fi/seurakunta/index.htm>>.

oppimäärää vastaavan opetuksen lisäksi opetukseen kuuluu juutalaiskasvatusta, joka sisältää heprean kielen opetusta.

Åland - Ahvenanmaa

Ahvenanmaan asemasta ja väestöstä on kerrottu edellisessä määräaikaisraportissa.

4 ARTIKLA

1. Sopimuspuolet sitoutuvat takaamaan kansallisiin vähemmistöihin kuuluville henkilöille oikeuden yhdenvertaisuuteen lain edessä ja tasavertaiseen lain suojaan. Tässä suhteessa kaikki syrjintä kansalliseen vähemmistöön kuulumiseen perusteella on kielletty.

2. Sopimuspuolet sitoutuvat tarvittaessa ryhtymään riittävien toimenpiteisiin täyden ja tehokkaan yhdenvertaisuuden edistämiseksi kaikilla talous- ja yhteiskuntaelämän sekä poliittisen elämän ja kulttuurielämän aloilla kansalliseen vähemmistöön ja valtaväestöön kuuluvien välillä. Tässä suhteessa sopimuspuolten tulee asianmukaisesti ottaa huomioon kansallisiin vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden erityisolosuhteet.

3. Edellä 2 kappaleen mukaisesti toteutettuja toimenpiteitä ei pidetä syrjintänä.

Yhdenvertaisuus perusoikeutena

Suomen uusi perustuslaki (731/1999) tuli voimaan 1.3.2000. Yhdenvertaisuutta koskeva perussäännös on perustuslain 6 §, jossa asetetaan vaatimus samanlaisesta kohtelusta samanlaisissa tapauksissa ja kielletään muihin nähden erilaiseen asemaan asettaminen ilman hyväksyttävää perustetta. Perustuslain syrjintäkielto on laaja-alainen, ja se soveltuu yhdenmukaisesti kaikkiin Suomen oikeudenkäyttöalueella oleviin ihmisiin syrjintäperusteesta ja elämänalasta riippumatta. Puiteyleissopimuksen kannalta merkittävimmät perustuslain perusoikeussäännökset ovat lain 6 §: yhdenvertaisuus, 11 §: uskonnon ja omantunnon vapaus, 13 §: kokoon-tumis- ja yhdistymisvapaus, 17 §: oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin, 21 §: oikeusturva, 22 §: perusoikeuksien turvaaminen sekä 106–118 §: laillisuusvalvontaa koskevat säännökset.

Yhdenvertaisuuslainsäädäntöä koskevia uudistuksia

Yhdenvertaisuuteen liittyvää lainsäädäntöä uudistettiin vuonna 2008 seuraavasti: yhdenvertaisuuslain 7 §:n poikkeussäännöksiä täsmennettiin (690/2008); vähemmistövaltuutetusta ja syrjintälautakunnasta annettuun lakiin lisättiin säännös, jonka mukaan vähemmistövaltuutetun tehtävänä on tehdä ja teettää riippumattomia selvityksiä etniseen syrjintään liittyvistä kysymyksistä (679/2008); ja valtion virkamieslain osalta tuli voimaan nimenomainen kielto syrjiä seksuaalisen suuntautumisen perusteella (1088/2007).

Yhdenvertaisuuslain 2 §:n soveltamisalasäännöstä muutettiin vuonna 2008 laajentamalla etniseen alkuperään perustuvan syrjintäkiellon soveltamisalaa kattamaan osittain myös yksityishenkilöiden väliset suhteet tilanteissa, joissa on kysymys yleisesti saatavilla olevien asuntojen, muun irtaimen tai kiinteän omaisuuden taikka palvelujen tarjoamisesta yleisölle (HE 82/2008).

Euroopan yhteisön komissio on 2.7.2008 antanut ehdotuksen neuvoston direktiiviksi uskonosta tai vakaumuksesta, vammaisuudesta, iästä tai seksuaalisesta suuntautumisesta riippumattoman yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanosta.¹⁸ Yhdenvertaisuusdirektiivin hyväksyminen edellyttäisi tarkistuksia kansalliseen lainsäädäntöön. Muutoksia tulisi tehdä erityisesti yhdenvertaisuuslakiin.

Yhdenvertaisuustoimikunta

Oikeusministeriön 25.1.2007 asettaman *yhdenvertaisuustoimikunnan* tavoitteena on uudistaa yhdenvertaisuuslainsäädäntöä siten, että lainsäädäntö uudistuksen jälkeen vahvistaisi yhdenvertaisuuden suojaa kattamalla nykyistä selkeämmin kaikki syrjintäperusteet sekä soveltamalla yhdenmukaisemmin kaikkiin elämäntilanteisiin. Myös eri syrjintätilanteissa käytettävien oikeussuojakeinojen ja seuraamusten tulisi olla mahdollisimman samanlaisia. Uudistuksen yhteydessä tarkistettaisiin tarvittavissa määrin myös syrjintäasioita hoitavien viranomaisten asemaa, tehtäviä ja toimivaltuuksia. Tämä tehtäisiin Suomen perus- ja ihmisoikeusvalvonnan muodostama kokonaisuus huomioonottaen sekä tällaiselle valvonnalle asetetut kansainväliset vaatimukset huomioiden. Toimikunnan taustalla on eduskunnan yhdenvertaisuuslain hyväksymisen yhteydessä antama lausuma, jossa edellytettiin, että hallitus valmistelee esityksen yhdenvertaisuuslainsäädännöksi lähtökohtanaan suomalainen perusoikeusjärjestelmä ja tavoitteenaan kaikkien syrjintäperusteiden saattaminen samanlaisten oikeussuojakeinojen ja seuraamusten piiriin (EV 95/2003 vp).

Toimikunnan välimietintö lainsäädännön uudistustarpeista ja -vaihtoehdoista valmistui 8.2.2008.¹⁹ Toimikunnan varsinaisen mietinnön tuli valmistua 31.10.2009 mennessä.

Syrjintädirektiivien 2000/78/EY ja 2000/43/EY täytäntöönpano

Suomessa syrjintädirektiivit (2000/78/EY ja 2000/43/EY) on pantu täytäntöön yhdenvertaisuuslailla (21/2004) ja työ- ja virkasuhteita koskevilla laeilla. Yhdenvertaisuuslain, työsopimuslain (55/2001), kunnallisesta viranhaltijasta annetun lain (304/2003) ja virkamieslain (750/1994) mukaiset kielletyt syrjintäperusteet ovat direktiivien syrjintäperusteita laueammat. Suomessa on direktiivien mukaisten kiellettyjen syrjintäperusteiden lisäksi kielletty kieleen, terveydentilaan ja muuhun henkilöön liittyvään syyhyn perustuva syrjintä. Yhdenvertaisuuslain soveltamisala jakautuu direktiivien 2000/78/EY ja 2000/43/EY mukaisesti siten, että syrjintä etnisen alkuperän perusteella on kielletty useammilla elämäntilanteilla kuin muut kielletyt syrjintäperusteet. Kaikkia kiellettyjä syrjintäperusteita sovelletaan kuitenkin koulutukseen, myös yleissivistävään koulutukseen, vaikka direktiivi 2000/78/EY edellyttää vain ammatillista koulutusta. Etniseen alkuperään perustuvaa syrjintäperustetta sovelletaan myös asevelvollisuuteen, naisten vapaaehtoiseen asepalveluun ja siviilipalveluun. Suomen syrjintädirektiivejä koskeva englanninkielinen maaraportti on saatavissa Euroopan komission sivuilta.²⁰

18 KOM(2008) 426.

19 Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslainsäädännön uudistustarve ja vaihtoehdot. Lausuntotiivistelmät yhdenvertaisuustoimikunnan välimietinnöstä.

Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 2008:13,

<<http://www.om.fi/Etusivu/Julkaisut/Lausuntojajaselvityksia/Lausuntojenjaselvitystenarkisto/Lausuntojajaselvityksia2008/1215524497536>>.

20 Report on Measures to Combat Discrimination. Directives 2000/43/EC and 2000/78/EC. Country Report/Update. State of Affairs up to 8 January 2007. Finland, <http://europa.eu.int/comm/employment_social/fundamental_rights/policy/aneval/mon_en.htm>, sekä

<http://www.migpolgroup.com/public/docs/125.Finland_DiscriminationCountryReport_EN_01.07.pdf>.

Direktiivi rodusta tai etnisestä alkuperästä riippumattoman yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanosta (2000/43/EY) sekä direktiivi yhdenvertaista kohtelua työssä ja ammatissa koskevista yleisistä puitteista (2000/78/EY) on myös saatettu osaksi Ahvenanmaan maakunnan lainsäädäntöä. Tällä joulukuussa 2005 voimaan tulleella lainsäädännöllä perustettiin myös *Ahvenanmaan syrjintävaltuutetun virka*. Syrjintävaltuutetun tehtävänä on edistää yhdenvertaisuutta ja torjua etnisen alkuperän, uskonnon ja vakaumuksen, vammaisuuden, iän ja seksuaalisen suuntautumien vuoksi tapahtuvaa syrjintää. Valtuutetun mandaattia on sittemmin laajennettu kattamaan myös sukupuolten väliseen tasa-arvoon liittyvät kysymykset.

Vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus

YK:n yleiskokouksessa hyväksyttiin 13.12.2006 vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus. Yleissopimus ja pöytäkirja avattiin allekirjoitettavaksi 30.3.2007, jolloin Suomi allekirjoitti molemmat. Myös Euroopan yhteisö allekirjoitti yleissopimuksen 30.3.2007. Sekä yleissopimus että pöytäkirja tulivat kansainvälisoikeudellisesti voimaan 3.5.2008. Suomi tavoittelee sopimuksen ja pöytäkirjan ratifioimista heti kun kansallinen lainsäädäntö on saatu sopusointuun YK:n vammaissopimuksen kanssa.

Yleissopimuksen tavoitteena on vahvistaa vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia nauttia kaikista olemassa olevista ihmisoikeuksista ja perusvapauksista täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti muiden henkilöiden kanssa. Tavoitteen taustalla on vammaisten henkilöiden osalta usein puutteelliseksi jäävä YK:n ihmisoikeussopimuksilla kaikille ihmisille taattujen ihmisoikeuksien ja perusvapauksien toteutuminen. Yleissopimuksen keskeisimpänä ajatuksena on taata vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuus sekä kieltää kaikki syrjintä vammaisuuden perusteella.

Syrjintä on kielletty vammaisuuden perusteella myös Suomen ratifioimien muiden kansainvälisten ihmisoikeussopimusten, kuten ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen (Euroopan ihmisoikeussopimus) kahdennentoista pöytäkirjan mukaan. Myös Euroopan unionin perusoikeuskirjan mukaan kaikki ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä (20 artikla). Perusoikeuskirjassa myös kielletään kaikenlainen syrjintä muun muassa vammaisuuden perusteella.

Yhdenvertaisuussuunnitelmien täytäntöönpano

Yhdenvertaisuuslain mukaan viranomaiset ovat velvollisia laatimaan yhdenvertaisuussuunnitelman, jossa kuvataan ne toimenpiteet, joita viranomainen toteuttaa yhdenvertaisuuden edistämiseksi ja syrjinnän torjumiseksi sekä siihen puuttumiseksi.

Työministeriö antoi 9.9.2004 *yleiset suositukset yhdenvertaisuussuunnitelman sisällöiksi* ja uudisti niitä vuonna 2007 siten, että suunnitelman tulee kattaa myös viranomaisen toiminta työnantajana.²¹

Työministeriön Joensuun yliopistolla teettämä *tutkimus yhdenvertaisuuslain toimivuudesta* valmistui tammikuussa 2008.²² Tutkimuksessa selvitettiin viranomaisten toimia yhdenvertai-

²¹ Työministeriön yleiset suositukset yhdenvertaisuussuunnitelman sisällöiksi. Dnro 651/009/2007,

<http://www.yhdenvertaisuus.fi/suomi/yhdenvertaisuussuunnitelma/apua_suunnitelman_laatimiseen/>.

suuden edistämiseksi sekä yleisellä tasolla, että yhdenvertaisuussuunnittelun osalta. Tutkimuksen mukaan yhdenvertaisuussuunnitelmia laatineiden viranomaistahojen lukumäärä on tehtävän lakisääteisyys huomioiden huolestuttavan alhainen, sillä vain noin puolet viranomaisista ilmoitti laatineensa yhdenvertaisuussuunnitelman. Tutkimuksen mukaan 35 prosentilla vastaajista ei ollut lainkaan suunnitelmaa, 29 prosentilla oli erillinen yhdenvertaisuussuunnitelma, 25 prosentilla suunnitelma oli osa muuta suunnitelmaa ja 11 prosentilla suunnitelma oli valmisteilla. Suunnitelmien sisällöt ja laajuus vaihtelivat huomattavasti. Useimpien suunnitelmien todettiin olevan tasoltaan hyvin yleisiä ja sisältävän niukasti konkreettisia ja seurattavissa olevia toimenpiteitä.

Vuoden 2008 alusta hallinnon yhdenvertaisuussuunnittelun valtakunnallinen neuvonta ja ohjaus ovat olleet sisäasiainministeriön vastuulla. Sisäasiainministeriö asetti laajapohjaisen asiantuntijaryhmän kehittämään yhdenvertaisuussuunnittelua määrällisesti ja laadullisesti. Asiantuntijaryhmä on valmistellut yhdenvertaisuussuunnittelun laatuindikaattorit, arvioinut suunnitelmia ja antanut raportin, joka sisältää ehdotukset suunnittelun kehittämiseksi. Sisäasiainministeriössä on alkamassa uusien yhdenvertaisuussuunnittelua koskevien suositusten valmistelu. Ministeriö myös seuraa yhdenvertaisuussuunnitelmien määrällistä ja laadullista kehittämistä.

Vähemmistövaltuutettu on pyytänyt syrjintälautakunnalta lausuntoa siitä, tuleeko yhdenvertaisuussuunnitelmissa huomioida kuntien ja viranomaisten rooli myös työnantajana. Syrjintälautakunta katsoi lausunnossaan, että yhdenvertaisuuslain 4 §:n 2 momentin mukaisen yhdenvertaisuussuunnitelman sisältöön tulee sisällyttää myös viranomaisen toiminta työnantajana ja sen tulee koskea viranomaisten kaikkia toimialoja, kuten myös rekrytointia.²³

Myös puolustusvoimissa on laadittu valtakunnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma. Suunnitelmassa otetaan huomioon palkattu henkilöstö, asevelvolliset, puolustusvoimien oppilaitosten opiskelijat sekä kriisinhallintatehtävissä palvelevat. Siinä käsitellään tasa-arvon ja syrjinnän käsitteitä, näihin liittyvää lainsäädäntöä sekä tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta kunnioittavan ilmapiirin muodostamista. Johto veloitetaan huolehtimaan siitä, että periaatteet otetaan huomioon kaikessa suunnittelussa, toiminnassa ja johtamisessa. Puolustusvoimien noin 70 tulosyksikköä sekä ulkomailla palvelevat joukot on veloitettu laatimaan paikalliset kehittämissuunnitelmat vuosittain osana toiminnan suunnittelua. Suunnittelutyön yhteydessä selvitetään paikallisia tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen liittyviä kehittämistarpeita, asetetaan niihin liittyviä tavoitteita ja seurataan niiden toteutumista.

Yhdenvertaisuussuunnitelmien täytäntöönpano kunnissa

Yhdenvertaisuuslaki velvoittaa kuntia kaikessa toiminnassaan edistämään yhdenvertaisuutta. Etnisen yhdenvertaisuuden edistämiseksi viranomaisten tulee laatia yhdenvertaisuussuunnitelma. Yhdenvertaisuussuunnitelmat voivat olla osia kuntien monikulttuurisuusohjelmia, maahanmuuttajien kotouttamisohjelmia tai tasa-arvosuunnitelmia.

Sisäasiainministeriön vuonna 2006 tekemän kotouttamislain toimeenpanoa koskeneen seurantakyselyn mukaan yhdenvertaisuussuunnitelma oli tuolloin laadittu 67 kunnassa kyselyyn vastanneista 211 kunnasta. Monessa kunnassa suunnitelma oli osa kotouttamisohjelmaa tai kun-

22 Yhdenvertaisuuslain toimivuus. Tutkimusraportti viranomaisten käsityksistä sekä oikeus-, laillisuus- ja lainvalvontakäytännöstä. TEM 11/2008, <http://www.tem.fi/index.phtml?C=91330&product_id=18&s=2683>.

23 Syrjintälautakunta 2006: 10 – 11.

nan tasa-arvosuunnitelmaa. Laadinta oli vireillä 19 vastanneessa kunnassa. Suomen Kuntaliitto tulee järjestämään yhdessä FCG Efeko -koulutusyhtiön kanssa *kunnille suunnattua koulutusta*, jossa käsitellään yhdenvertaisuutta ja yhdenvertaisuussuunnitelmien tekemistä.

Saamelaisten kotiseutualueen kunnista Enontekiön kunnassa oli seurantakyselyn mukaan vuonna 2006 hyväksytty vuosia 2007–2009 koskeva tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma. Muissa saamelaisalueen kunnissa suunnitelma oli tuolloin valmisteilla. Utsjoen kunnassa suunnitelma oli palautettu valmisteluun kunnanvaltuuston käsittelyn jälkeen.

Saamelaiskäräjien mukaan yhdenvertaisuussuunnitelmissa olisi kiinnitettävä huomiota saamelaisten asemaan alkuperäiskansana, heidän kielellisiin oikeuksiinsa, saamenkielisiin palveluihin sekä saamelaisten kotiseutualueen kunnan saamenkielisen henkilökunnan määrään. Saamelaisahoja, kuten saamelaiskäräjiä tai paikallisia saamelaisyhdistyksiä, tulisi Saamelaiskäräjien mukaan riittävästi kuulla yhdenvertaisuussuunnitelmia laadittaessa. Samoin yhdenvertaisuussuunnitelmien sitovuutta tulisi lisätä ja liittää suunnitelmat osaksi saamen kielilain toteutumisen seuranta.

Romanien aseman edistäminen sisältyy harvoin kuntien laatimiin yhdenvertaisuussuunnitelmiin. Valmisteilla olevassa romanipoliittisessa ohjelmassa tultaneen kiinnittämään asiaan huomiota ja edellyttämään, että laadittavat yhdenvertaisuussuunnitelmat sisältävät jatkossa konkreettisia toimenpiteitä romaniväestön yhdenvertaisten mahdollisuuksien ja syrjimättömyyden turvaamiseksi.

Kansallinen syrjinnän seurantajärjestelmä

Osana yhteisön syrjinnän vastaisen ohjelman (*Community Action Programme to Combat Discrimination*) toimeenpanoa Suomi valmisteli *kansallisen syrjinnän seurantajärjestelmän*, jonka toimeenpano aloitettiin vuonna 2008. Kolmitasoiseen järjestelmään sisältyvät seuraavat toimenpiteet: 1) ajantasaisen seurantatiedon, kuten tilastojen, raporttien ja tutkimustulosten sekä esimerkiksi järjestöjen, valtuutettujen ja viranomaisten kautta tulleen tiedon ja oikeuden päätösten kerääminen ja julkaiseminen syrjinnän seurantajärjestelmän omalla internetsivustolla; 2) syrjinnän seurantaraportin julkaiseminen vuosittain ja 3) laajemman yhdenvertaisuustilannetta koskevan selvityksen laatiminen hallituskausittain tai nelivuotiskausittain.

Sisäasiainministeriö on myös asettanut toimikaudeksi 28.8.2008 – 31.12.2009 *syrjinnän seurantaryhmän*, jossa ovat edustettuina keskeiset ministeriöt, järjestöt, työelämän osapuolet, tutkimusta ja tilastoja tuottavat tahot, neuvottelukunnat sekä syrjintäkysymysten valvontaviranomaiset.

"*Syrjintä Suomessa 2008*" -raportti julkaistiin 2.4.2009, ja se kattaa syrjintäperusteina sukupuolen, etnisen alkuperän, uskonnon tai vakaumuksen, vammaisuuden, iän, sekä seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuoli-identiteetin.²⁴ Raporttiin on kerätty keskeinen lainsäädäntö ja lainsäädännön muutokset, tutkimuksia ja tilastoja, oikeustapauksia, keskeisiä hankkeita ja tapahtumia sekä ihmisoikeussopimusten toimeenpanoa valvovien elinten antamia suosituksia. Tietoja on kerätty myös kansalaisjärjestöiltä.

²⁴Syrjintä Suomessa 2008. Ihmisoikeusliitto 2009, <<http://www.yhdenvertaisuus.fi>>.

Internetissä esiintyvä rasismi

Valtioneuvosto hyväksyi 8.5.2008 periaatepäätöksen *sisäisen turvallisuuden ohjelmaksi*.²⁵ Ohjelmassa määritellään poikkihallinnolliset, sisäistä turvallisuutta koskevat keskeiset tavoitteet ja toimenpiteet. Turvallisuusnäkökulmasta käsitellään muun muassa väestöryhmien välisiä suhteita, maahanmuuttajien ja etnisten vähemmistöjen turvallisuuden parantamista ja tietoverkkorikollisuuden ja internetin käyttöön liittyvien riskien torjuntaa. Sisäisen turvallisuuden ohjelman mukaisesti oikeusministeriö selvittää vuoden 2009 aikana yhteistyössä sisäministeriön kanssa tietoverkkorikoksia koskevan lainsäädännön tilaa ja tutkii, ovatko viranomaisten käytössä olevat tutkintakeinot riittäviä ja ajantasaisia. Samassa yhteydessä selvitetään myös mahdollisuudet hyödyntää esitutkintaviranomaisen rikostiedustelun ja -tutkinnan tukena nykyistä paremmin eri viranomaisten, kuten tietosuojavaltuutetun ja puolustusvoimien, omassa toiminnassaan keräämiä tietoja sekä kehitetään keinoja, joilla varmistetaan esitutkintaviranomaisen mahdollisuudet hyödyntää ajantasaisia tiedonhankintamenetelmiä. Mahdolliset lainsäädäntöhankkeet on tarkoitus toteuttaa vuonna 2011.

Vähemmistövaltuutetulle tulevista asiakasyhteydenotoista on käynyt ilmi, etteivät keskustelupalstojen ylläpitäjät useinkaan reagoi heille tuleviin *keskustelupalstojen rassistista vihaa lietsovaa aineistoa koskeviin yhteydenottoihin*. Kansanryhmää vastaan kiihottamiseen viittaavaa nettiaineistoa koskevien yhteydenottojen suuren määrän vuoksi vähemmistövaltuutettu päätti vuonna 2008 koota jatkossa yhteen asiakasyhteydenotoissa esille tulevaa aineistoa ja lähettää materiaalia aika ajoin poliisin tutkittavaksi. Vuosina 2006–2008 vähemmistövaltuutettu on tehnyt tutkintapyyntöjä poliisille useista kymmenistä internetsivustoista sekä joistakin keskustelupalstalla olleista viesteistä. Osa tapauksista on johtanut syytteen nostamiseen ja vuonna 2008 ainakin viisi henkilöä on tuomittu rangaistukseen kiihottamisesta kansanryhmää vastaan.

Vuonna 2008 vähemmistövaltuutettu esitti sisäasiainministeriölle, että se tehostaisi toimenpiteitä internetirasismiin puuttumisessa ja ryhtyisi toimenpiteisiin ns. vihjepalvelun perustamiseksi mahdollisimman pian. Vihjepalvelu olisi tarkoitettu sellaisille internetin käyttäjille, jotka huomaavat rassistista ja kansanryhmää vastaan kiihottavaa materiaalia ja haluavat tehdä siitä ilmoituksen poliisille. Ilmoitus tulisi voida tehdä vihjepalvelussa myös nimettömänä.

Poliisi laati vuoden 2008 loppuun mennessä *operaattoreille osoitetun suosituksen* siitä, miten ja millaista netissä liikkuvaa tietoa saatetaan poliisin tietoon sekä miten tätä materiaalia käsitellään, sekä miten ns. *Red Button* tai vastaava, helposti ja käyttäjälähtöisesti toimiva ilmoitusjärjestelmä voitaisiin ottaa käyttöön, missä aikataulussa ja mitä käytännön toimenpiteitä vihjejärjestelmä edellyttäisi. Vihjejärjestelmän valmistelua jatketaan parhaillaan sisäasiainministeriön johdolla. Myös poliisin internetvalvontaan osoitettuja voimavaroja on lisätty ja poliisin ja operaattoreiden muodostama yhteistyöryhmä perustettu kehittämään verkon omavalvontaa ja tätä koskevaa yhteistyötä.

Liikenne- ja viestintäministeriön, opetusministeriön ja sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön kehittämän *Netari-verkkonuorisotyöhankkeen* työntekijät ovat nuorten tavattavissa nuorten piirissä suosituimmilla internetfoorumeilla. Hankkeen kautta nuorilla on mahdollisuus keskustella internetissä muun muassa poliisin kanssa. Hanketta on tarkoitus laajentaa.

²⁵ Turvallinen elämä jokaiselle. Sisäisen turvallisuuden ohjelma. Valtioneuvoston yleisistunto 8.5.2008. Sisäasiainministeriön julkaisu 16/2008, <<http://www.intermin.fi/intermin/hankkeet/turva/home.nsf/>>.

Pelastakaa Lapset ry. on vuodesta 2002 saakka ylläpitänyt *Nettivilje-vihjepalvelua*, jossa internetin käyttäjät voivat ilmoittaa verkossa kohtaamastaan, muun muassa jotakin kansanosaa vastaan kiihottavasta rasistisesta aineistosta. Vihjepalvelu on osa Euroopan komission hallinnoimaa *Safer Internet Plus* -ohjelmaa, joka kohdistuu ei-toivotun ja haitallisen sisällön torjumiseen, lainvastaisen sisällön torjumiseen, valistukseen sekä turvallisemman internetin käyttöympäristön luomiseen. Vihjelinjoista muodostuu *Euroopan laajuinen INHOPE -verkosto*, jonka toimintaa tehostetaan jatkuvasti.

Pelastakaa Lapset ry, Suomen Nuorisoyhteistyö Allianssi ry sekä Suomen Punainen Risti aloittivat keväällä 2007 "*Erilaisia - samanarvoisia*" -chatin nuorten suosimilla sivustoilla. Vähemmistövaltuutetun ja näiden järjestöjen syksyllä 2007 järjestämässä "*Nuoret ja arkipäivän rasismi - internet ongelmana ja tukimuotona*" -seminaarissa pohdittiin muun muassa palvelujentarjoajien eli keskustelupalstojen ylläpitäjien kanssa, miten rasismia kokeneita nuoria voi tukea, miten internetissä esiintyvään rasismiin voi puuttua ja voisiko internet tarjota mahdollisuuden tarjota helposti saavutettavia tukipalveluita.

Toukokuussa 2008 Tampereen käräjäoikeus antoi kaksi vankeustuomiota muun muassa internetissä tapahtuneen rasistisen kirjoittelun perusteella. Poliisi suoritti näiden juttujen tutkimassa laajan selvitystyön, josta saatuja hyviä, etenkin internetissä ilmenevien rikosten tutkimista koskevia käytäntöjä on jaettu edelleen esimerkiksi seminaarissa.

Svenska Finlands folkting on tuonut esiin, että internetissä esiintyvä rasismi kohdistuu entistä useammin Suomen ruotsinkieliseen väestöosaan. Suomenruotsalaiset eivät kuulu vähemmistövaltuutetun toimivallan piiriin. He voivat valittaa internetissä esiintyvistä rasistisista kirjoittelusta esimerkiksi eduskunnan oikeusasiamiehelle, joka ei kuitenkaan pysty jatkuvasti ja omasta aloitteestaan valvomaan internetkirjoittelua. Folktingetin mukaan keskustelua olisi käytävä siitä, minkä viranomaisen toimivaltaan olisi lisättävä suomenruotsalaiseen väestöosaan kohdistuvan internetkirjoittelun systemaattinen valvonta tapauksissa, joissa kirjoittelua on pidettävä rasistisena, kunniaa loukkaavana tai kansanryhmää vastaan kiihottavana.

Syrjinnän ja syrjäytymisen rajapinnat – romanilapsen kasvun haasteet

Romaniasiain neuvottelukunta, Vähemmistövaltuutetun toimisto ja Opetushallituksen romaniväestön koulutustiimi järjestivät 17.11.2008 "*Syrjinnän ja syrjäytymisen rajapinnat – romanilapsen kasvun haasteet*"-seminaarin. Tilaisuudessa tarkasteltiin romanien asemaa sekä heidän oikeuksiensa toteutumista erityisesti romanilasten näkökulmasta.

Seminaarissa todettiin, että vaikka romanien asemassa on tapahtunut kehitystä, on romanilasten ja -nuorten hyvinvointi polarisoitunut. Osa romanilapsista ja nuorista voi hyvin, osa erittäin huonosti. Heikosti pärjäävien tilanteet juontuvat vanhempien ongelmista - matalasta koulutusasteesta, heikosta sosioekonomisesta tilanteesta, päihteistä, mielenterveysongelmista ja kotien rikkoutumisesta. Toteutetuista toimenpiteistä huolimatta on edelleen romaniperheitä, jotka elävät syrjäytymisen ja rakenteellisen syrjinnän kehässä.

Seminaarissa käsiteltiin muun muassa keinoja vaikuttaa syrjäytymisen ehkäisyyn poliittisen päätöksenteon avulla. Toisaalta esiteltiin erilaisia paikallisia hankkeita ja niissä saatuja, esimerkiksi romanilasten koulunkäynnin tukemiseen liittyviä kokemuksia. Hyviksi havaittuja toimintamalleja todettiin olevan olemassa, mutta niistä huolimatta romanien tukemisessa on ensisijaisesti päästävä eroon hankkeiden projektiluonteisuudesta sekä muokattava toimintamallit valtakunnallisiksi toimintatavoiksi.

Romanit ja työllistyminen

Työ- ja elinkeinoministeriön toimeksiannosta tehdyn tutkimuksen "*Romanien pitkä matka työn markkinoille*" tulokset julkaistiin syksyllä 2008.²⁶ Sen tarkoituksena on antaa kokonaiskuva romaneista työhallinnon asiakkaina, heidän työmarkkinatilanteestaan, työllistymisestään ja työttömyydestään sekä työllistymisen esteistä. Tutkimuksen mukaan romanien työllistymisen esteet ovat monitahoisia. Keskeisimpiä ovat alhainen koulutustaso sekä vähäinen ammatillinen koulutus ja työkokemus. Myös sopivien työpaikkojen puuttuminen, romanien kulttuuriset erityispiirteet ja omat asenteet sekä syvälle juurtuneet ennakkoluulot vaikeuttavat työllistymistä.

Romanit jakautuvat mainitun tutkimuksen perusteella työnhakijoina kolmeen ryhmään: ensimmäisessä ryhmässä peruskoulu on keskeytynyt, jolloin ensisijaisena työllistymistä tukevana toimenpiteenä on peruskoulun loppuun saattaminen. Toisessa ryhmässä peruskoulu on suoritettu, mutta ammatillista koulutusta ei ole, jolloin ammatilliseen koulutukseen hakeutumisesta pyritään tukemaan. Kolmannessa ryhmässä ammatti tai korkeakoulututkinto on suoritettu ja/tai henkilöllä on työkokemusta. Näissä tapauksissa työpaikan etsimisessä ja työllistymisessä pyritään antamaan erityistä tukea. Keskeinen kehittämisarvo onkin romanien tukeminen vaiheessa, jolloin siirrytään peruskoulusta ammatilliseen koulutukseen. Toinen tärkeä alue on aikuisopiskelumahdollisuuksien lisääminen ja kehittäminen.

Selvityksen mukaan vain pieni osa romaneista on tehostettujen työvoimapalvelujen piirissä. Romanien tilanteen kohentaminen edellyttäisi samanaikaisia toimenpiteitä useilla hallinnon sektoreilla, samoin kuin romanien omaa valmiutta integroitua koulutusjärjestelmään ja työelämään. Tutkimuksesta saatuja tietoja ja toimenpidesuosituksia hyödynnetään vuonna 2009 käynnistyvässä *romanipoliittisessa ohjelmassa*.

Romanien työllisyyden edistämiseksi on lisäksi toteutettu eri puolilla maata kehittämishankkeita, joihin on romaneille suunnatun koulutuksen lisäksi sisältynyt asennemuokkausta ja romanikulttuuriin liittyvää tiedottamista. Tästä huolimatta romanit kohtaavat edelleen joko heidän koulutustaustaansa ja työkokemuksensa tai työnantajien asenteisiin liittyviä työllistymisen esteitä.

Romanit ja asuminen

Sisäasiainministeriön julkaiseman, haastatteluihin perustuvan "*Yhdenvertaisuus asumisessa*" -selvityksen mukaan sekä romani- että maahanmuuttajataustaiset haastateltavat olivat kokeneet syrjintää asumisessa sekä asuinalueensa palveluiden käyttäjinä. Toisaalta jotkut asuntoviranomaiset eivät menettele yhdenvertaisesti estäessään tiettyjen romanien muutttoa paikkakunnalle paikallisten romaniyhteisöjen toivomuksesta. Myös vähemmistövaltuutettu raportoi romanien kohtaamasta syrjinnästä asumisessa.

Suomen romanit asuvat samoilla alueilla ja samantasoisissa asunnoissa kuin pääväestö. Romanit ovat riippuvaisia julkisesta vuokra-asuntotarjonnasta, koska yksityisillä vuokramarkkinoilla romanien on usein jo heikon taloudellisen asemansa perusteella vaikeampaa saada

26 Romanien pitkä matka työn markkinoille. Tutkimus romanien työmarkkinoille sijoittumisen edistämisestä. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 22/2008, <http://www.tem.fi/files/20264/TEMJul_22_2008_tyo_ja_yrittajyys_summary.pdf>.

asuntoa. Sosiaalisin perustein myönnettäviä asuntoja, eli valtion tukemia vuokra-asuntoja haettaessa romanit ovat yhdenvertaisessa asemassa muiden hakijoiden kanssa. Kuntien viranomaisille ja yleishyödyllisten asuntoyhteisöjen edustajille tarkoitettussa koulutuksessa ja neuvonnassa on edelleen kiinnitetty huomiota romanien asunnonhakuun, romanikulttuurin erityispiirteisiin sekä yhdenvertaisuuteen. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskukseksi (ARA), joka valvoo valtion tukemien vuokra-asuntojen asukasvalintaa, tehdään vuosittain joitakin kanteluja asuntoasioista. Kanteluista muutama on romanien tekemiä. Huhtikuussa 2008 ARA antoi *romaneita koskevan ohjeen valtion tukemien vuokra-asuntojen asukasvalinnan täsmentämiseksi*.

Vähemmistövaltuutetun toimistoon tulevista asiakasyhteydenotoista noin 13 prosenttia koskee romaneja. Lukumääräisesti romaniasioita on ollut vuosittain vähemmistövaltuutetun käsittelyssä keskimäärin 70 - 90 kappaletta. Yhteydenotoista noin puolet liittyy asumiseen. Perheiden monitahoiset ongelmatilanteet näyttävät usein kärjistyvän juuri asumista koskevissa seikoissa, joita käsittelevät yhteydenotot liittyvät valtion rahoittamien vuokra-asuntojen saamiseen, asunnon vaihtamiseen tai asumisen aikana esiin tulleita ongelmia koskeviin kysymyksiin.

Valtuutetun tietoon tulevat tilanteet sisältävät usein etnistä syrjintää koskevia epäilyjä ja väitteitä, minkä lisäksi tapauksiin liittyy tyytymättömyyttä asiakaspalveluun ja -neuvonnan tasoon sekä viranomaistoiminnan laatua ja hyvän hallinnon periaatteiden toteutumista koskevaa kritiikkiä. Yhteydenotoissa nousevat säännönmukaisesti esille myös kulttuuriset kysymykset; romanikulttuurin erityispiirteet, kulttuuristen seikkojen vaikutus asumiseen sekä oman kulttuurin harjoittamisen rajat. Usein romanien asumiskysymyksiin voidaan liittää myös erityisen naisnäkökulma, kun kysymys on yksinhuoltajaäitien ja heidän lastensa taloudellisista ja muista asumisaikaisista ongelmista, hädöistä ja asunnottomuudesta.

Konkreettisen etnistä syrjintää koskevan näytön saaminen on usein vaikeaa, minkä vuoksi varsinainen syrjintäolettaama syntyy vain harvoin. Ongelmallista on muun muassa se, että romanitaustainen hakija ei saa perusteltua, valituskelpoista päätöstä kunnalle tai yleishyödylliselle asuntoyhteisölle tekemäänsä vuokra-asuntohakemukseen. Asunnonhakija ei saa kielteistä, valituskelpoista päätöstä kunnalle tai yleishyödylliselle asunto-yhteisölle tekemäänsä vuokra-asuntohakemukseen, joka koskee valtion tukemaa vuokra-asuntoa. Kaikki hakijat ovat asuntojonossa koko asuntohakemuksen voimassaoloajan, ellei asuntoa ole tänä aikana tarjottu.

Tällöin on vaikea osoittaa johtuuko se, että hakijalle ei tarjota asuntoa, hänen etnisestä taustastaan vai siitä, että muiden hakijoiden asunnontarve on kiireellisempi tai perustellumpi. Myös asuntoa hakevan romanin ja asuntovirkailijan kahdenkeskisissä keskusteluissa esitetyt lausumat jäävät toteen näyttämättä.

Yksittäisten asiakastapausten selvittämisen lisäksi vähemmistövaltuutetun toimisto pyrkii puuttumaan asumiseen liittyvään syrjintään ja muihin ongelmiin *viranomaisten välisen yhteistyön sekä koulutuksen ja tiedottamisen* keinoin. Esimerkiksi romaniyhdistysten edustajiin ja alueellisten romaniasiaain neuvottelukuntien suunnittelijoihin pidetään tiiviisti yhteyttä. Valtuutettu on myös järjestänyt keskusteluja asumiseen liittyvästä syrjinnästä ja syrjinnän vastaisesta neuvonnasta sekä osallistuu asumista koskeviin tilaisuuksiin ja hankkeisiin eri puolilla Suomea.

Myös Romaniasiaain neuvottelukuntaan (RONK) tulevat syrjintäkokemuksiin liittyvät yhteydenotot koskevat edelleen pääsääntöisesti vuokra-asunnon hakemista tai vaihtamista. Kesällä

2008 julkaistun *Eurobarometri-kyselytutkimuksen* mukaan suomalaiset tunsivat kaikista vähemmistöryhmistä eniten ennakkoluuloja romaneja kohtaan. Romanit olivat muun muassa vähiten toivottuja naapureita.

Eri paikkakunnilla romanien asumistilannetta on pyritty helpottamaan *asumisneuvonnan* avulla. Asumisneuvonnassa yhdistetään eri hallinnonalojen keinoja tukea asumista muun muassa tarjoamalla asukkaalle velkaneuvonnanpalveluita. RONK:in mukaan esimerkiksi Oulun kaupungin ja paikallisen isännöitsijäyhdistyksen asumisneuvontakokeilussa häätötoimenpiteitä välttyttiin yli 90 prosentissa tapauksista.

Romaniasiaan neuvottelukunta on tuonut esiin myös, että vaikka yksittäisten romaniperheiden tilanteet voivat olla monin tavoin vaikeita, valtaosa romaneista asuu hyväkuntoisessa asunnossa, jossa palveluita on saatavilla heille muun väestön tavoin. Uusi, vuoden 2008 alusta voimaan tullut lastensuojelulaki (2007/417) on lisäksi madaltanut viranomaisten kynnystä puuttua esimerkiksi hankalassa asumistilanteessa olevien romaniperheiden tilanteeseen. Lastensuojeluviranomaisten kirjoittamat lausunnot ovat johtaneet asuntojen nopeampaan järjestämiseen. RONK jatkaa kuitenkin yhdessä alueellisten neuvottelukuntien kanssa romanien asumiseen liittyvien asioiden aktiivista esillä pitämistä sekä romanien asumisesta vastaavien viranomaisten jatkuvaa, romanikulttuurin erityispiirteisiin keskittyvää kouluttamista.

5 ARTIKLA

1. Sopimuspuolet sitoutuvat edistämään olosuhteita, jotka ovat tarpeellisia, jotta kansallisiin vähemmistöihin kuuluvat henkilöt voivat ylläpitää ja kehittää kulttuuriaan sekä säilyttää identiteettinsä oleelliset perustekijät nimittäin heidän uskontonsa, kielensä, perinnäistapansa ja kulttuuriperintönsä

2. Sopimuspuolet pidättyvät kansallisiin vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden vastentahtoiseen sulauttamiseen tähtäävistä toimintaperiaatteista tai käytännöistä ja suojelevat näitä henkilöitä kaikelta toiminnalla, jonka tarkoituksena on tällainen sulauttaminen, sanottuun kuitenkaan vaikuttamatta sopimuspuolten yleisen integraatiopolitiikkansa mukaisesti toteuttamiin toimenpiteisiin.

Vähemmistökulttuurien avustaminen

Vähemmistökulttuurien avustamisesta on kerrottu edellisessä määräaikaissäätöraportissa artikkelin 5 alla.

Valtion talousarvioesityksessä vuodelle 2009 on esitetty yhteensä 205 000 euroa osoitettavaksi saamenkielisen kulttuurin edistämiseen sekä saamelaisjärjestöjen toimintaan. Määräraha jaetaan vuosittain hakemuksesta avustuksia saamelaisasteen ja -kulttuurin eri aloille sekä saamelaisjärjestöille. Määrärahan jakoperusteet on määritelty Saamelaiskäräjien työjärjestyksessä, jonka mukaan tukea myönnetään kulttuuriavustuksena (kuten projektitukena ja työ- sekä matka-avustuksina) sekä saamelaisjärjestöjen toiminta- ja julkaisuavustuksina. Lisäksi saamelaiskäräjien lautakunta voi myöntää ilman hakemusta myös erityisen kulttuuripalkinnon.

Samoin kuin edellisellä raportointikaudella, Saamelaiskäräjille osoitetaan vuosittain 168 000 euron määräraha saamenkielisen kulttuurin eri alojen tukemiseen ja saamelaisjärjestöjen toimintaan. Lisäksi opetusministeriö on osoittanut säännöllisesti saamelaiskäräjille erillisen mää-

rärahan saamelaisten kansainväliseen kulttuuriyhteistyöhön. Viime vuosina tätä määrärahaa on myönnetty 35 000 euroa vuodessa. Lisäksi saamelaisnuorten järjestöä on avustettu vuosivastuksin ja heidän taidetapahtumaansa on tuettu säännöllisin avustuksin. Opetusministeriö pyrkii vahvistamaan saamelaisnuorille myönnettävää tukea myös hallituksen vuosia 2007–2011 koskevan *lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelman* puitteissa.²⁷ Saamelaisille myönnettävien erillismäärärahojen osalta kysymys on saamelaisten positiivisesta erityiskohtelusta, minkä ohella kaikki kulttuuripalvelut ja -tutkimukset ovat saamelaisten ja muun väestön käytettävissä yhdenvertaisin perustein.

Saamelaiskäräjät on huomionnut, että saamelaisilla on hyvin vähän valtaväestön tavallisina pitämiä kulttuurimuotoja. Saamelaisten omien kulttuurimuotojen lisäksi saamelaiskulttuurin tukemiseksi osoitettavan määrärahan tulisi kattaa kolmen saamen kieli- ja kulttuuriryhmän tarpeet sekä vastata niin perinteisen kuin moderninkin saamelaiskulttuurin kysyntään. Saamelaisyhdistyksillä on merkittävä rooli paikallisen saamelaiskulttuurin ja saamelaisten yhtenäisyyden säilyttäjänä.

Opetusministeriö on jatkanut Karjalan Kielen Seura ry:n toiminnan tukemista vuosina 2007 ja 2008. Vuosittaisen yleisavustusten lisäksi sekä opetusministeriö, että valtion kirjallisuustoimikunta ovat myöntäneet yhdistykselle *tukea karjalan kieleen liittyviin hankkeisiin*. Joensuu yliopistoon on lisäksi perustettu vuoden 2009 alussa karjalan kielen ja kulttuurin professori. Virka on sijoitettu humanistiseen tiedekuntaan, suomen kielen ja kulttuuritieteiden oppiaineryhmään. Karjalan kielen ja kulttuurin oppiainetta ei ole Suomen muissa yliopistoissa.

Saamelaiskulttuurikeskuksen perustaminen

Saamelaiskulttuurikeskuksen hankesuunnitelma valmistui keväällä 2007. Hankkeen rahoitus varmistui maaliskuussa 2008. Hallitus on myöntänyt keskuksen perustamista varten 12 miljoonan euron määrärahan.

Saamelaiskulttuurikeskus kokoaa yhteen saamelaiskäräjien toiminnot, minkä lisäksi keskuksessa on tiloja saamelaisalueen koulutuskeskukselle ja saamelaisjärjestöille. Rakennuksen päävuokralaiseksi tulee Saamelaiskäräjät. Kiinteistön muut käyttäjät kuten Saamelaisalueen koulutuskeskus, Inarin kunnan kirjastotoimi, Lapin lääninhallitus ja eräät saamelaisyhdistykset tulevat saamelaiskäräjien alivuokralaisiksi. Saamelaiskulttuurikeskuksen rakennuttamisesta huolehtii valtion liikelaitos, jonka omistukseen kulttuurikeskuksen uudisrakennus tulee. Arkkitehtuurikilpailun tulokset julkistettiin 4.12.2008, rakennussuunnittelu tapahtuu vuoden 2009 aikana ja itse rakentamisen odotetaan käynnistyvän keväällä 2010. Saamelaiskulttuurikeskus pyritään ottamaan käyttöön vuoden 2012 alussa.

Saamelaisen määritelmä

Korkein hallinto-oikeus on antanut saamelaiskäräjien vaalien vaaliluetteloon ottamista koskevien hakemusten johdosta vuonna 1999 päätöksiä, joiden on katsottu selventäneen saamelaiskäräjistä annetun lain 3 §:n tulkintaa.²⁸ Saamelaisen määritelmä ei siksi viime aikoina ole

²⁷ Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelma 2007–2011. Opetusministeriön julkaisuja 2007:41,

<http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2007/Lapsi-_ja_nuorisopolitiikan_kehittämissuunnitelma_2007-2011?lang=fi&extra_locale=fi>.

²⁸ Muun muassa KHO:1999:55.

ollut hoitamattomana kysymyksenä esillä oikeusministeriön ja saamelaiskäräjien välisissä keskusteluissa.

Saamelaisten maa- ja metsäoikeuksiin liittyvät kysymykset

Kysymystä saamelaisten maahan kohdistuvista oikeuksista on pitkään yritetty ratkaista lainsäädäntöteitse siinä toistaiseksi onnistumatta. Asiassa vuosien varrella tehtyjen ehdotusten tavoitteena on ollut saavuttaa tasapainoinen, Suomen kansainväliset velvoitteet täyttävä ratkaisu, jossa saamelaisten ohella myös muu paikallinen väestö pääsee vaikuttamaan asuinalueidensa käytön järjestelyihin. Osallistumisoikeuden turvaamista myös muulle väestölle on pidetty perusteltuna, koska Suomessa saamelaiset ovat eläneet paikoin rinnakkain ja samoja elinkeinoja harjoittaen jo vuosisatoja. Kysymys on kuitenkin osoittautunut niin monimuotoiseksi ja vaikeaksi, että perusteellisen oikeushistoriallisen tutkimuksen suorittamista alueen asutus- ja väestöhistoriasta sekä elinkeinojen ja maankäyttöoikeuksien kehittymisestä, sekä näiden liittymäkohdista asutukseen pidettiin asian ratkaisemista ajatellen välttämättömäksi. Vuonna 2003 aloitettu tutkimustyö (*ns. Ylä-Lapin maa- ja metsäoikeustutkimus*) saatiin päätökseen vuonna 2006 ja sen tulokset luovutettiin oikeusministeriölle 24.10.2006. Maa- ja metsäoikeustutkimus ei kuitenkaan tuonut ratkaisua saamelaisten maa- ja metsäoikeuskysymykseen.

Eduskuntavaalien 2007 jälkeen valittu hallitus on ohjelmassaan sitoutunut turvaamaan saamelaisten oikeuden ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan perustuslaissa säädetyn kulttuuri-itsehallinnon pohjalta. Tähän liittyen oikeusministeriö on neuvotellut maa- ja metsätalousministeriön sekä saamelaiskäräjien kanssa uuden valmisteluelimen asettamisesta saamelaisten kotiseutualueen maankäyttöoikeuskysymyksen ratkaisemiseksi. Neuvottelut ovat toistaiseksi kesken.

6 ARTIKLA

1. Sopimuspuolet rohkaisevat suvaitsevuuden henkeä ja kulttuurien välistä vuoropuhelua sekä ryhtyvät tehokkain toimenpiteisiin edistääkseen keskinäistä kunnioitusta, ymmärtämystä ja yhteistyötä erityisesti koulutuksen, kulttuurin ja viestinnän alalla kaikkien alueellaan asuvien henkilöiden kesken riippumatta heidän etnisestä, sivistyksellisestä, kielellisestä tai uskonnollisesta identiteetistään.

2. Sopimuspuolet sitoutuvat toteuttamaan soveltuvia toimenpiteitä sellaisten henkilöiden suojelemiseksi, jotka voivat joutua syrjinnän, vihamielisyyden tai väkivallan tai niiden uhan kohteeksi etnisen, sivistyksellisen, kielellisen tai uskonnollisen identiteettinsä johdosta.

Laki vähemmistövaltuutetusta ja syrjintälautakunnasta

Vähemmistövaltuutetun toimisto toimi 31.12.2007 saakka työministeriön yhteydessä, mutta siirtyi vuoden 2008 alusta alkaen sisäasiainministeriön yhteyteen. Siirtyminen oli osa hallituksen hallitusohjelman mukaisia organisaatiomuutoksia. Vähemmistövaltuutetun itsenäinen ja riippumaton asema säilyi siirron yhteydessä ennallaan.

Vähemmistövaltuutetusta ja syrjintälautakunnasta annettuun lakiin (660/2001) lisättiin vuonna 2008 säännös, jonka mukaan vähemmistövaltuutetun tehtävänä on tehdä ja teettää riippumattomia selvityksiä etniseen syrjintään liittyvistä kysymyksistä. Lisäyksen tarkoituksena oli saattaa lainsäädäntö vastaamaan rodusta tai etnisestä alkuperästä riippumattoman yhdenver-

taisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanosta annettua neuvoston direktiiviä. Lainmuutos tuli voimaan 15.11.2008. *Etnisen yhdenvertaisuuden toteutumista koskeva selvitys- ja tutkimustyö* on osa vähemmistövaltuutetun asiantuntijatehtävää, jonka tavoitteena on edistää yhdenvertaisuuden toteutumista etnisten ryhmien välillä, sekä parantaa etnisten vähemmistöjen asemaa ja oikeuksia. Vähemmistövaltuutettu määrittelee itsenäisesti selvitys- ja tutkimustoimintansa kohteet ja toteuttamistavan.

Vähemmistövaltuutetusta ja syrjintälautakunnasta annettuun lakiin lisättiin vuonna 2008 myös säännökset vähemmistövaltuutetun toimimisesta *kansallisena ihmiskaupparaporttina*. Valtioneuvoston kesäkuussa 2008 hyväksymään *tarkennettuun ihmiskaupan vastaiseen toimintasuunnitelmaan* perustuva lakimuutos astui voimaan 1.1.2009.

Saamelaiskäräjien mukaan vähemmistövaltuutetun viran perustaminen on merkinnyt Suomen oloissa merkittävää askelta vähemmistö- ja alkuperäiskansakysymysten ottamisessa esille, sekä konkreettisena epäkohtiin puuttumisena.

Vähemmistöasiain neuvottelukunta

Vähemmistövaltuutetusta ja syrjintälautakunnasta annetun lain mukaan vähemmistövaltuutetun apuna toimii *vähemmistöasiain neuvottelukunta*. Neuvottelukunnan tehtävänä on tehdä ehdotuksia etnisen syrjinnän valvonnan ja seurannan kehittämiseksi sekä kehittää viranomais- ja järjestöjen yhteistyötä etnisen syrjinnän valvontaan ja ehkäisyyn liittyvissä kysymyksissä. Valtioneuvoston asettama ensimmäinen neuvottelukunta toimi ajalla 1.4.2005 - 31.3.2008. Jäsenet edustivat etnisten vähemmistöjen yhteisöjä sekä asiantuntija- ja viranomaistahoja.

Uusi neuvottelukunta on asetettu toimikaudelle 1.12.2008 - 30.11.2011. Sen kokoonpanossa on vahvistettu etnisten vähemmistöryhmien edustusta siten, että jäseninä ovat Saamelaiskäräjät, Helsingin juutalainen seurakunta, Suomen islamilainen neuvosto, Suomen Islamseurakunta (suomalainen tataariyhteisö), Suomen Romanifoorumi ry, Suomen Somaliliitto ry ja Suomen Venäjänkielisten Yhdistysten Liitto ry.

Vähemmistöasiain neuvottelukunnan keskeinen rooli on ollut saattaa eri tahot yhteen ja aktiivisesti välittää tietoa kunkin tahon toiminnasta sekä suomalaisen yhteiskunnan etnisen syrjinnän tilasta yleensä. Kokouksiin kutsutaan tarvittaessa eri alan asiantuntijoita.

Syrjintälautakunnan vähemmistöjä koskevistä ratkaisuista

Ratkaisu 2008–25/Pe-2, annettu 27.11.2008: vähemmistövaltuutettu pyysi syrjintälautakuntaa tutkimaan, onko Rovaniemen kaupunki lasten päivähoitoa järjestäessään toiminut saamelaisväestöä syrjivästi ja tarvittaessa kieltämään sakon uhalla Rovaniemen kaupunkia jatkamasta tai uusimasta kaupungissa asuviin saamelaisiin kohdistuvaa syrjivää menettelyä. Lautakunta katsoi, että saamelaisilla lapsilla oli laissa säädetty oikeus päivähoitoon omalla äidinkiellään yhtäläisesti suomenkielisten lasten kanssa. Rovaniemen kaupunki ei osoittanut, että se olisi ryhtynyt riittäviin toimenpiteisiin täyttääkseen lakisääteisen velvollisuutensa järjestää saamelaislasten päivähoito asianmukaisesti. Syrjintälautakunnan mukaan kaupungin toteuttamat päivähoitojärjestelyt ovat syrjineet saamenkielisiä lapsia heidän etnisen taustansa perusteella. Syrjintälautakunta kielsi Rovaniemen kaupunkia jatkamasta tai uusimasta saamenkieliseen väestöön kohdistuvaa yhdenvertaisuuslain vastaista etnistä syrjintää päivähoitojärjes-

tämisessä. Syrjintäkiellon välittömäksi noudattamiseksi kaupungille asetettiin uhkasakko. Päätös ei ole vielä lainvoimainen.

Ratkaisu 2008–367/Pe-2, annettu 11.12.2008: vähemmistövaltuutettu pyysi syrjintälautakuntaa tutkimaan, oliko Enontekiön kunta järjestäessään lasten päivähoitoa, terveyspalveluita, vanhustenpalveluita ja perusopetusta toiminut yhdenvertaisuuslain ja erityislakien syrjintäkieltojen vastaisesti, ja kieltämään sakon uhalla Enontekiön kuntaa jatkamasta tai uusimasta kunnassa asuviin saamelaisiin kohdistuvaa syrjivää menettelyä. Syrjintälautakunta totesi ratkaisussaan Enontekiön kunnan olevan saamelaisen kotiseutualueella, jolloin viranomaisilla on saamen kielilain mukaan erityinen velvollisuus huolehtia julkisten palveluiden saatavuudesta saamenkielillä. Syrjintälautakunta katsoi, että saamelaisilla lapsilla oli laissa säädetty oikeus päivähoitoon omalla äidinkiellään yhtäläisesti suomenkielisten lasten kanssa, ja saamelaisilla oikeus saamenkielisiin terveyspalveluihin, vanhustenpalveluihin ja perusopetukseen. Enontekiön kunta ei osoittanut, että se olisi ryhtynyt riittäviin toimenpiteisiin näiden lakisääteisten palveluiden asianmukaiseksi järjestämiseksi saamenkieliselle väestölle. Lautakunta katsoi Enontekiön kunnan syrjineen saamenkielistä väestöä heidän etnisen taustansa perusteella ja kielsi Enontekiön kuntaa jatkamasta tai uusimasta saamenkieliseen väestöön kohdistuvaa etnistä syrjintää päivähoitoon, terveydenhoitoon, vanhustenpalvelujen ja perusopetuksen järjestämisessä. Syrjintäkiellon välittömäksi noudattamiseksi Enontekiön kunnalle asetettiin uhkasakko. Päätös ei ole vielä lainvoimainen.

Syrjintälautakunta teki vuonna 2007 neljä päätöstä asioissa, jotka olivat vähemmistövaltuutetun vireille saattamia ja koskivat romaneja:

Ratkaisu 646/66/2007, annettu 19.11.2007: Romaniväestöön kuuluvat A ja B olivat hakenneet vuokra-asuntoa Kiinteistö Oy K:lta, joka oli asettanut vuokrasopimuksen solmimisen ehdoksi sen, että Raahen kaupungin sosiaalitoimi välivuokraa asunnon hakijoille. Raahen sosiaalitoimen lausunnon mukaan vertailukelpoisessa asemassa olevilta valtaväestöön kuuluvilta varattomilta sosiaalitoimen asiakkailta ei vaadittu välivuokraussopimusmenettelyä. K. ilmoitti, ettei A:lle ja B:lle tarjottu asuntoa heidän tulottomuutensa ja varattomuutensa vuoksi ja vetosi siihen, että vuokralaisen vuokranmaksukyvyyn on oltava varmistettu. Syrjintälautakunta katsoi, ettei K:n ilmoittamaa syytä välivuokraussopimusmenettelylle voi pitää hyväksyttävänä syynä epäsuotuisampaan asemaan asettamiselle. Hakijoilta oli vaadittu sellaisia erityisehtoja, joita valtaväestöön kuuluvilta asunnon hakijoilta ei vaadittu.

Ratkaisu 879/66/2007, annettu 8.10.2007: Romaniväestöön kuuluvalla A:lle ei oltu tarjoiltu Ravintolalaiva M:ssä. Ravintolassa myyjänä ollut B. kieltäytyi tarjoilemasta A:lle ilmoittaen syyksi johtaja C:n käskyn olla myymättä ”mustalaisille”. Romanit olivat B:n mukaan aiheuttaneet laivalla aikaisemmin järjestyshäiriöitä, joten romaneille ei tästä syystä ravintolan johtajan mukaan saanut tarjoilla. A:n seurassa ollut D. oli kuullut B:n ilmoittaneen A:lle, ettei hän tarjoile ”mustalaisille”. Syrjintälautakunta totesi hakijan selvityksen ja tapausta koskevan esitutkinta-aineiston perusteella, että ravintolan työntekijän menettelyn syynä on ollut työnantajan nimenomainen ohje olla tarjoilematta romaneille. Syrjintälautakunta kielsi liikkeenharjoittaja C:tä ja Grillipub X Ky:tä uusimasta A:n tai muiden asiakkaiden etniseen taustaan perustuvaa syrjintää 500 euron sakon uhalla.

Ratkaisu 2436/66/2006, annettu 7.6.2007: Neljän romaninaisen seuruetta oli kieltäydytty palvelemasta asusteliikkeessä. Heitä oli vaadittu poistumaan vartijan paikalle kutsumisen uhalla, koska asusteliike katsoi ryhmän suuren koon vaarantavan järjestyksenpidon myymälässä. Romaninaisten kertoman mukaan heitä kieltäydyttiin palvelemasta heidän etnisen taustansa johdosta. He olivat kokeneet tilanteen kiusallisena, koska liikkeessä oli myös muita asi-

akkaita. Syrjintälautakunta piti asusteliikkeen palvelujen tarjontaa syrjivänä ja häiritsevänä. Syrjintälautakunta kielsi asusteliikettä jatkamasta tai uusimasta yhdenvertaisuuslaissa säädettyä syrjinnänkiellon vastaista menettelyä ja epäämästä palvelujen tarjontaa A:lta, F:lta, G:lta ja H:lta tai muulta romaniväestöltä. Syrjintäkiellon välittömän noudattamisen tehostamiseksi asusteliikkeelle asetettiin 500 euron suuruinen uhkasakko.

Ratkaisu 2236/66/2006, annettu 27.2.2007: Romaniväestöön kuuluvat, asunnottomat A. ja B. olivat hakeneet vuokra-asuntoa Himangan kunnasta. Kunta oli jättänyt heidän vuokra-asuntohakemuksensa toistuvasti huomioon ottamatta vuokralaisen valinnasta päättäessään ja tehnyt 17.8.2006 kielteisen päätöksen asunnon vuokrausasiassa. Kunta oli todennut, ettei se asuinalueena tarjonnut romaniväestölle luonnollista kanssakäymismahdollisuutta muun romaninyhteisön ja kulttuurin kanssa. Kunnassa oli ollut useita vuokra-asuntoja vapaana, joita vakiuista asuntoa vailla oleville A:lle ja B:lle ei tarjottu. Syrjintälautakunta totesi asumisen olevan perusvälttämättömyys ja asumiseen liittyvän syrjinnän siksi erityisen vahingollista. Syrjintälautakunta piti Himangan kunnan menettelyä vuokra-asuntojen asukasvalinnoissa syrjivänä, ja kielsi kuntaa jatkamasta tai uusimasta A:han ja B:hen sekä mahdollisesti muuhun romaniväestöön kohdistuvaa, yhdenvertaisuuslain 6 §:n vastaista etnistä syrjintää vuokralaisten valinnassa. Syrjintälautakunta asetti Himangan kunnalle uhkasakon A:ta ja B:tä koskevan syrjintäkiellon välittömäksi noudattamiseksi.

”YES - Yhdenvertaisuus etusijalle” -hanke

”Progress” on Euroopan unionin ohjelma työllisyyden ja sosiaalisen yhteisvastuun edistämiseksi. Ohjelman avulla rahoitetaan muun muassa tutkimus-, selvitys-, kehitys- ja tiedotustoimia työllisyyssektorilla, sosiaalisen suojelun alalla, työntekijöiden työsuojelun ja työoikeudellisen aseman parantamiseksi sekä syrjinnän torjumiseksi ja sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi. Vuoden 2007 alusta vuoden 2013 loppuun kestävä ohjelman rahoituksella toteutetaan Suomessa *kansallista, syrjinnän vastaista ”Yhdenvertaisuus etusijalle” -hanketta*. Hankkeen tavoitteena on kasvattaa tietoisuutta ja valmiuksia yhdenvertaisen kohtelun ja syrjimättömyyden toteutumiseksi sekä edistää monimuotoisuuden hyväksymistä yhteiskunnassa. *”Yhdenvertaisuus etusijalle” -hanketta* edelsivät vuosina 2002–2007 Euroopan komission syrjinnän vastaisen ohjelman osana toteutetut *”SEIS - Suomi eteenpäin ilman syrjintää” -hankkeet*.

Ohjelmakauden ensimmäinen *syrjinnän vastainen tiedotuskampanja ”YES 1 - Yhdenvertaisuus etusijalle”* toteutettiin ajalla 1.11.2007–31.10.2008. Kampanjan painopisteinä olivat yhdenvertaisuuslain toimeenpanon tukeminen yhdenvertaisuussuunnittelua kehittämällä, järjestöjen voimavaraistaminen syrjinnän vastaisessa työssä sekä siihen liittyvässä projektisuunnittelussa, syrjinnän vastaisen tiedotustoiminnan kehittäminen, syrjintätapausten kirjaamiskäytännön selkeyttäminen ja syyttäjien kouluttaminen, stereotyyppien purkaminen nuorten miesten keskuudessa sekä paikallistason yhdenvertaisuustyön menetelmien kehittäminen ja mallintaminen.

Progress -ohjelmakauden toista syrjinnän vastaista tiedotuskampanjaa, *”YES 2 - Yhdenvertaisuus etusijalle” -hanketta*, toteutettiin ajalla 1.11.2008–31.10.2009. Kampanjan hankeosion *”Positive Action for Employment and Entrepreneurship”* toteutuksesta vastaa työ- ja elinkeinoministeriö. Ohjelmalla pyritään edistämään työ- ja elinkeinoelämän yhdenvertaisuutta ja monimuotoisuutta kehittämällä materiaalia, koulutusta ja tiedotteita, joiden avulla työpaikoilla voidaan käsitellä yhdenvertaisuus-, syrjintä- ja moninaisuuskysymyksiä. Ohjelman tarkoituksena on myös edistää vammaisten ihmisten työmarkkinoille pääsyä ja yrittäjyyttä. Työy-

teisöjen monimuotoisuutta käsitellään muun muassa moninaisuusjohtamisen (diversity management) kautta.

Ohjelmassa yhdenvertaisuutta käsitellään kaikkien kiellettyjen syrjintäperusteiden osalta ja erityisesti moniperusteisen syrjinnän näkökulmasta. Sen teemat painottuvat etnisyyteen, kansalaisuuteen, maahanmuuttajuuteen ja toisaalta ikääntymiseen sekä seksuaaliseen suuntautumiseen, sukupuoli-identiteettiin ja sukupuolen ilmaisuun liittyvään problematiikkaan

”YES 1”-kampanjan osana toteutettiin vuosina 2007–2008 muun muassa *kansalaisjärjestöjen voimavaraistamisohjelmaa*, johon osallistuneista järjestöistä valtaosa edusti saamelaisia, romaniväestöä ja maahanmuuttajaryhmiä. Osana koulutusohjelmaa valmistettiin *yhdenvertaisuuden edistämiseen suunnattua materiaalia*, kuten poronhoitajaperheille suunnattu saamenkielinen tiedotusmateriaalikonaisuus, esite romanien väistämismäärästä ja asumisen yhdenvertaisuudesta sekä yhdenvertaisuudesta kertovia, maahanmuuttajille suunnattuja äänikirjoja eri kielillä.

”YES 2”-ohjelmakauden hankkeiden prioriteetteina ovat syrjinnän seuranta ja mittaaminen, positiivinen erityiskohtelu, sekä moniperusteinen syrjintä. Hanketoimintojen painopisteinä ovat monimuotoisuuden edistäminen ja syrjinnän vastainen toiminta työ- ja elinkeinoelämässä, demokratian, osallisuuden ja perusoikeustietouden lisääminen vähemmistöryhmien keskuudessa, kutsuntahenkilöstön sekä kriisinhallintatyöhön osallistuvien yhdenvertaisuusvalmennuksen kehittäminen, viharikoksia koskevan tilastoinnin kehittäminen, erityisluokkasiirtojen kartoittaminen yhdenvertaisuusnäkökulmasta, tietoisuuden lisääminen moniperusteisesta syrjinnästä, sekä syrjinnän vastaisen tiedotustoiminnan kehittäminen.

Etnisten suhteiden neuvottelukunta (ETNO)

Sisäasiainministeriön yhteydessä toimiva *Etnisten suhteiden neuvottelukunta (ETNO)* aloitti elokuussa 2008 neljännen, vuonna 2011 päättyvän toimikautensa. Neuvottelukunnan tarkoituksena on viranomaisten, kansalaisjärjestöjen ja eduskunnassa edustettuina olevien puolueiden sekä maahanmuuttajien ja etnisten vähemmistöjen välisen vuoropuhelun kehittäminen valtakunnallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla. Neuvottelukunta avustaa eri viranomais-tahoja etnisesti yhdenvertaisen ja monimuotoisen yhteiskunnan, sekä hyvien etnisten suhteiden kehittämisessä ja edistämässä maahanmuuttopolitiikan asiantuntijana.²⁹

Neuvottelukunnan neljä päätehtävää on määritelty asetuksessa, jonka mukaan neuvottelukunnan tulee:

1. edistää hyviä etnisiä suhteita ja etnistä yhdenvertaisuutta sekä eri toimijoiden monipuolista vuorovaikutusta ja yhteistyötä maahanmuuttopolitiikan eri osa-alueilla;
2. toimia asiantuntijaelimenä maahanmuuttopolitiikan eri osa-alueiden kehittämisessä;
3. osallistua maahanmuuttajien järjestötoiminnan edistämiseen; sekä
4. tiedottaa maahanmuuttopolitiikasta, etnisen yhdenvertaisuuden tavoitteesta ja etnisestä monimuotoisuudesta yhteiskunnan voimavarana sekä tehdä niitä tunnetuiksi.

²⁹ Asetus etnisten suhteiden neuvottelukunnasta (352/2008).

Tavoitteiden edistämiseksi neuvottelukunta voi järjestää tilaisuuksia, antaa lausuntoja sekä tehdä aloitteita, esityksiä ja suosituksia. Neuvottelukunta kokoontuu vähintään kaksi kertaa vuodessa ja järjestää yhteistyössä alueellisten etnisten suhteiden neuvottelukuntien kanssa *Etnisten suhteiden foorumin* vähintään kerran vuodessa.

Neuvottelukuntaa on raportointikauden aikana vahvistettu perustamalla uusi alueellinen, *Etelä-Suomen Etnisten suhteiden neuvottelukunta*. Tällä hetkellä valtakunnallisen neuvottelukunnan lisäksi toimii näin ollen neljä alueellista neuvottelukuntaa. Uudistuksen tavoitteena on laajentaa neuvottelujärjestelmän kattavuutta kaikkien Etnisten suhteiden neuvottelukunnan toimialaan kuuluvien vähemmistöjen osalta.

Suomen venäjänkielisten yhdistysten liitto on huomionnut, ettei Etnisten suhteiden neuvottelukuntien toiminta poista tarvetta perustaa oma neuvottelukunta Suomen venäjänkielisen väestönosan ja viranomaisten välisen yhteistyön tehostamiseksi.

Suomen Islamilainen Neuvosto ry:n (SINE) perustaminen

Vähemmistövaltuutettu kutsui vuonna 2005 koolle muslimivaikuttajia, -asiantuntijoita ja yhteisöjen edustajia yhteiseen kokoukseen Suomessa asuvien muslimien yhteistyöelimen perustamiseksi. Perustettavan yhdistyksen tavoitteena oli saada aikaan laajapohjainen ja moniarvoinen, itsenäisesti ja poliittisesti sitoutumattomana toimiva Suomen muslimeja edustava yhteistyöelin, jonka toiminnassa huomioidaan kaikki islamin pääsuunnat, maantieteellinen kattavuus sekä naisten osallisuus.

Yhdistyksen perustava kokous pidettiin 11.11.2006. Kaikki paikalla olleet 22 uskonnollista yhdyskuntaa, yhdistystä ja säätiötä ilmoittivat haluavansa perustaa *Suomen Islamilainen Neuvosto ry (SINE) -yhdistyksen*. SINE:n tarkoituksena on muun muassa edistää kunnioitusta ja tietoisuutta islamia kohtaan Suomessa ja suomalaista kulttuuria kohtaan muslimien keskuudessa. Neuvosto pyrkii estämään sekä islamilaisten että islamia vastaan suuntautuvien ääri-ilmiöiden syntymistä ja kehittymistä. Valtioneuvosto on myöntänyt yhdistykselle 60 000 euron vuosittaisen määrärahan vuosiksi 2008-2011.

Suomen Romani Foorumi

Suomen romanijärjestöt kokoontuivat 23.–24.3.2007 tapaamiseen, jossa perustettiin Suomen romanijärjestöjen yhteinen kattojärjestö, *Fintiko Romano Forum (Suomen Romani Foorumi)*. Perustamiskokouksen osallistui yhteensä 14 paikallis- ja kansallistason romanijärjestöä. Suomen Romani Foorumi on valtiosta riippumaton, kansallisella ja kansainvälisellä tasolla toimiva kansalaisjärjestö, jonka tarkoituksena on edistää ja valvoa perusoikeuksien ja yhdenvertaisuuden toteutumista.

Romanit ovat viime vuosina aktivoituneet erityisesti paikallisella tasolla ja perustaneet uusia yhdistyksiä. Valtaosa yhdistyksistä pyrkii aktiiviseen yhteistyöhön paikallisviranomaisten kanssa. *Paikalliset romanityöryhmät* ovat kuntien virallisesti perustamia romanien ja viranomaisten yhteistyöelimiä, joilla pyritään yhdessä edistämään romanien paikallisesti tärkeinä pitämiä asioita. Länsi-Suomen läänin alueella paikallisia romanityöryhmiä on perustettu jo lähes 20 kappaletta. Muihinkin lääneihin on perustettu tai ollaan perustamassa vastaavia yhteistyöelimiä.

Suvaitsevaisuuden lisääminen ja rasismien torjunta poliisihallinnossa

Poliisi on panostanut rasismien torjuntaan, syrjinnän ehkäisemiseen ja suvaitsevaisuuden lisäämiseen eri keinoin. Rasistisiin tekoihin puuttumiskynnystä on madallettu olennaisesti ja rasismi- ja syrjintärikokset tutkitaan mahdollisuuksien mukaan viiveettä. *Sisäasiainministeriön ohje suvaitsevaisuuden lisäämiseksi ja rasismien ehkäisemiseksi*, josta ilmenevät poliisin keskeiset toimintavelvoitteet, annettiin 15.1.2004.³⁰ Ohjeessa korostetaan muun muassa rasistisia tekoja koskevaa matalaa puuttumiskynnystä ja välitöntä puuttumista mahdollisiin rikkomuksiin asianmukaisella tavalla, koulutuksen kehittämistä, etnisten vähemmistöjen edellytysten parantamista poliisihallinnon palvelukseen hakeutumiseksi ja tutkimuksen kehittämistä. Ohjetta tarkastellaan ja päivitetään tarvittaessa.

Poliisi on tehnyt myös runsaasti *poikkihallinnollista viranomaisyhteistyötä* sekä *yhteistyötä kansalaisjärjestöjen kanssa* valtakunnallisella, alueellisella ja paikallistasolla syrjinnän ja rasismien torjumiseksi. Poliisi osallistuu valtakunnallisesti muun muassa Romaniain neuvottelukuntaan ja etnisten suhteiden neuvottelukuntaan. Poliisi osallistui myös Suomessa kesäkuussa 2008 osana Suomen Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestön (ETYJ) puheenjohtajuuskautta järjestettyyn *kansainväliseen viharikosseminaariin*. Vuonna 2007 julkaistiin kaksi opasta, ”*Romanin ja poliisin kohdatessa*” sekä ”*Poliisi ja syrjintä*”, käytettäväksi muun muassa poliisien koulutuksessa.

Osana sisäasiainministeriön ”Yhdenvertaisuus etusijalle” -hanketta Poliisiammattikorkeakoulu julkaisi marraskuussa 2008 tutkimuksen ”*Rasistisia piirteitä sisältävät rikokset rikosprosessissa - Tapaustudkimus Helsingistä 2006*”, joka sisältää rasistisia rikoksia koskevia, esitutkinnassa, syyteistä ja tuomioista kerättyjä tietoja.³¹ Tutkimuksen mukaan rasistisia piirteitä sisältävät rikosepäilyt etenivät poliisilta syyttäjälle samalla tavalla kuin rikokset, joita ei oltu tehty rasistisen motiivin vuoksi.

Poliisiammattikorkeakoulu on käynnistänyt osana ”Yhdenvertaisuus etusijalle” – projektia hankkeen, jonka avulla poliisin tietoon tulleiden *rasististen rikosten seurantajärjestelmää pyritään laajentamaan* siten, että se kattaisi myös niin sanotut viharikokset. Poliisihallinnon koulutusta on kehitetty useilla eri toimilla, jotta havaittuihin tai poliisin tietoon tulleisiin rasistiseksi epäiltyihin rikoksiin ja syrjintätapauksiin puututaan entistä tehokkaammin. Lisäksi poliisiammattikorkeakoulussa tehdään sisäasiainministeriön toimeksiannosta *vuosittain raportti rasistisen rikollisuuden kehittymisestä Suomessa*. Viimeisin raportti on vuodelta 2008.

Ilmoituskynnyksen mahdollisen laskun lisäksi rasistisia rikoksia koskevia tutkimusaineistojen keruutapoja on vuosien kuluessa kehitetty poliisin kirjaamien rikosilmoitusten perusteella. Rasististen rikosten määrän kehityksestä on vaikea tehdä vertailevia johtopäätöksiä etenkin niiden tutkimusten osalta, jotka on toteutettu ennen vuotta 2003. Vuosia 2003 - 2007 koskevat tutkimukset on kuitenkin toteutettu keruutavaltaan vertailukelpoisemmin. Vuotta 2007 koskevien tutkimustulosten mukaan poliisin tietoon tulleiden rasististen rikosepäilyjen eli rikosnimikkeiden määrä (698) on laskenut vuodesta 2006 (748). Vuoden 2007 syrjintärikosnimikkeissä lähes 80 prosentissa asianomistajana oli romani.

30 Sisäasiainhallinnon linjaukset yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Sisäasiainministeriön julkaisu 2004, <[http://www.intermin.fi/intermin/biblio.nsf/1A6B7F1F40484648C225750400338C8F/\\$file/Suomi.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/biblio.nsf/1A6B7F1F40484648C225750400338C8F/$file/Suomi.pdf)>.

31 Peutere Laura: Rasistisia piirteitä sisältävät rikosepäilyt rikosprosessissa. Tapaustudkimus Helsingistä -2006. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 73/2008,

<[http://www.poliisi.fi/poliisi/poliisiooppilaitos/home.nsf/files/raportteja73_peutere/\\$file/raportteja73_peutere.pdf](http://www.poliisi.fi/poliisi/poliisiooppilaitos/home.nsf/files/raportteja73_peutere/$file/raportteja73_peutere.pdf)>.

Syrjintärikosepäilyissä oli tyypillisesti kyse tilanteista, joissa normaaleista palvelukäytännöistä oli poikettu asiakkaan etnisen alkuperän takia. Palveluiden tarjontaa koskeneista epäilyistä noin puolet oli tapauksia, joissa henkilön pääsy esimerkiksi ravintolaan oli evätty. Lähes yhtä paljon syrjintää kohdattiin arkipäiväisissä tilanteissa, kuten kaupassa asioitaessa tai julkisella liikennevälineellä matkustettaessa.

Rikoslain 6 luvun 5 § (2003/515) sisältää säännökset *rangaistuksen koventamisperusteista*. Mainitun pykälän 1 momentin 4 kohdan mukaan rangaistusta voidaan koventaa sen perusteella, että rikos kohdistetaan kansalliseen, rodulliseen, etniseen tai muuhun sellaiseen kansanryhmään kuuluvaan henkilöön tämän tähän ryhmään kuulumisen perusteella. Säännös tuli voimaan vuoden 2004 alusta. Edellä mainitusta Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksesta kuitenkin ilmenee, että rangaistuksen koventamisperustetta ei vaadittu syyttäjän haastehakemuksissa eikä käytetty tuomioissa.

Valtioneuvoston 9.5.2008 vuosille 2008–2011 vahvistaman *sisäisen turvallisuuden ohjelman* mukaan rasistisesti motivoituja rikoksia koskevien epäilyiden etenemistä oikeusjärjestelmässä tarkastelevan laadullisen tutkimuksen jatkuvuus turvataan Suomessa tulevaisuudessakin.³²

Poliisin asenteista vähemmistöryhmiä kohtaan

Joensuun yliopiston vuonna 2006 toteuttaman *viranomaisten asenteita käsittelevän valtakunnallisen tutkimuksen* mukaan poliisin asenteet vähemmistöjä kohtaan ovat muuttuneet aikaisempaa suvaitsevammiksi. Poliisin ammatillisessa perus-, jatko- ja täydennyskoulutuksessa on kiinnitetty huomiota suvaitsevaisuuden edistämiseen poliisin toiminnassa. Suvaitsevaisuuden edistämiseksi sekä monikulttuurisen tietouden lisäämiseksi koulutuksessa käytetään mahdollisuuksien mukaan *ulkopuolisia kouluttajia, jotka ovat vähemmistöryhmien edustajia*. Lisäksi koulutuksessa käydään läpi *poliisin eurooppalaiset eettiset ohjeet*. Peruskoulutuksen päättyessä kaikki poliisin perustutkinnon suorittaneet poliisivirassa toimivat antavat poliisin eettisen valan. Valassa luvataan muun muassa kunnioittaa jokaisen ihmisarvoa ja -oikeuksia. Poliisissa vahvistettiin myös tammikuussa 2008 *poliisin yhteiset arvot*, sekä julkaistiin kooste ”*Puheenvuoroja poliisin ammattietiikasta*”.³³

Poliisin jatko- ja täydennyskoulutuksessa järjestetään vuosittain seminaareja, joissa käsitellään muun muassa perus- ja ihmisoikeuksiin liittyviä ja eettistä poliisitoimintaa koskevia kysymyksiä sekä lisätään tietoutta monikulttuurisuudesta ja eri uskonnoista suvaitsevaisuuden lisäämiseksi. Sisäasiainministeriö on lisäksi hyväksynyt ministeriön hallinnonalaan koskevan yhdenvertaisuussuunnitelman, joka käsittelee myös poliisia koskevia toimenpide-esityksiä.³⁴ Yhdenvertaisuussuunnitelman pohjalta on tarkoitettu erillinen poliisia koskeva toimeenpanosuunnitelma vuoden 2009 aikana.

Poliisi on lisännyt ja pyrkii yhä lisäämään yhteistyötä vähemmistöihin kuuluvien ja vähemmistöjärjestöjen edustajien kanssa. Esimerkiksi ”*Lähipoliisitoiminnan strategiassa*” painotetaan kansanläheistä poliisitoimintaa silmälläpitäen tehtävää yhteistyötä eri tahojen, muun muassa

32 Turvallinen elämä jokaiselle. Sisäisen turvallisuuden ohjelma. Valtioneuvoston yleisistunto 8.5.2008. Sisäasiainministeriön julkaisuja 16/2008, s. 30, <<http://www.intermin.fi/intermin/hankeet/turva/home.nsf/>>.

33 Puheenvuoroja poliisin ammattietiikasta. Poliisin ylijohdon julkaisusarja 3/2008, <[http://www.intermin.fi/intermin/biblio.nsf/F44FC1BF5A55D209C22573E80041BE85/\\$file/3-2008.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/biblio.nsf/F44FC1BF5A55D209C22573E80041BE85/$file/3-2008.pdf)>.

34 Sisäasiainministeriön yhdenvertaisuussuunnitelma 2009-2011, <<http://www.intermin.fi/julkaisu/372008>>.

maahanmuuttajien, kanssa.³⁵ Lisäksi vähemmistöryhmien kanssa käydään aktiivista vuoropuhelua useilla paikallisilla yhteistyöfoorumeilla.

Vuonna 2008 sisäasiainministeriö julkaisi "*Puhumalla paras - ratkaisuja arjen etnisiin konflikteihin*" -julkaisun.³⁶ Opaskirja esittelee ratkaisuja etnisiin konfliktitilanteisiin ja on suunnattu etnisten vähemmistöjen kanssa työskenteleville poliisi-, sosiaali-, terveys- ja nuorisoalan sekä kirkkojen ja järjestöjen työntekijöille.

Poliisi pyrkii tiedottamaan toimivaltaansa kuuluvista asioista tasapuolisesti medialle ja yleisölle. Poliisin toimintaa internetissä esiintyvän rasismien torjumiseksi on kerrottu edellä artikkelin 4 alla.

Poliisihenkilöstön rekrytointi

Kielilaki (423/2003) ja laki julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta (kielitalolaki; 424/2003) tulivat voimaan 1.1.2004. Kielitalolain 5 §:n mukaan suomen ja ruotsin kielten taitoa koskevista kelpoisuusvaatimuksista on aina säädettävä, jos henkilöstön tehtäviin kuuluu yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien kannalta merkittävää julkisen vallan käyttöä. Merkittävää julkista valtaa käyttävät poliisihallinnossa poliisimiehet ja poliisilaitosten vartijat ja ylivartijat, minkä vuoksi poliisin hallinnosta annetussa asetuksessa (158/1996) on säädetty suomen ja ruotsin kielen kielitaitovaatimuksista poliisimiesten sekä poliisilaitosten vartijoiden ja ylivartioiden osalta. Poliisilla on erittäin tärkeä tehtävä kansalaisten oikeusturvan takaamisessa, minkä lisäksi poliisimiehellä on itsenäiseen harkintaan perustuva oikeus käyttää voimakeinoja tai puuttua muuten merkittävällä tavalla yksilön perusoikeuksiin. Tämän vuoksi on tärkeää, että toimivaltuuksiaan käyttävillä poliisihallinnon virkamiehillä on riittävä kyky toimia molemmilla kotimaisilla kielillä.

Poliisikoulutukseen on hakeutunut vähemmistöryhmiin kuuluvia ja heitä on myös rekrytoitu koulutukseen. Soveltuvien osin poliisikoulutuksen hakuvaatimuksia on kuitenkin uudistettu, minkä vuoksi esimerkiksi kansalaisuusvaatimuksesta voidaan erityistapauksessa poiketa. Valintakokeessa koulutukseen pyrkiville järjestetään kielikoe opetus- ja tutkintokielessä, mutta ei toisessa kansallisessa kielessä. Poliisin perustutkintoon sisältyy opetusta myös toisessa kansallisessa kielessä.

Poliisin perustutkintoon sisältyvällä kielikokeella on voinut joulukuun 2006 alusta lähtien osoittaa oman kielitaitonsa vastaavan poliisimiehen virassa vaadittavia toisen kotimaisen kielen taitoa koskevia kelpoisuusvaatimuksia. Kielikokeesta on säädetty poliisikoulutuksesta annetun valtioneuvoston asetuksen (283/2005) 7 a §:ssä (1032/2006). Sisäasiainministeriön vahvistaman opetussuunnitelman mukaan Poliisiammattikorkeakoulu voi opiskelijan hakemuksesta vapauttaa tämän toisen kansallisen kielen opiskelusta ja kielikokeesta. Perusteena kielioopinnoista ja kielikokeesta vapauttamiselle voi olla se, että opiskelija on saanut koulusivistyksensä ulkomailla. Poliisimiehen virkaan nimittäminen ilman kahden kansallisen kielen taitoa osoittavaa todistusta edellyttää kuitenkin sisäasiainministeriön myöntämää erivapautta.

35 Lähipoliisitoiminnan strategia. Poliisin ylijohdon julkaisusarja 1/2007,

<[http://www.intermin.fi/intermin/biblio.nsf/EC70AF80DB717629C225726B003EAE8/\\$file/1-2007.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/biblio.nsf/EC70AF80DB717629C225726B003EAE8/$file/1-2007.pdf)>.

36 Elina Ekholm, Mai Salmenkangas: Puhumalla paras. Ratkaisuja arjen etnisiin konflikteihin. Sisäasiainministeriön julkaisuja 1/2008,

<[http://www.intermin.fi/intermin/biblio.nsf/7B320EC58B779A73C225742F003F85CD/\\$file/012008.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/biblio.nsf/7B320EC58B779A73C225742F003F85CD/$file/012008.pdf)>.

Romanivankien tilanne ja eristäminen

Romanivankien eristämässä on onnistuttu joissakin tilanteissa, vaikkakaan ei kaikissa. Tilanne avolaitoksissa on useimmiten hyvä. Myös suljetuissa vankiloissa romanivangit pystytään pääsääntöisesti asuttamaan normaaleille asunto-osastoille ja he voivat osallistua normaalisti vankilassa järjestettyihin toimintoihin. Yleisesti romanivankeja eristetään heidän omasta toivomuksestaan ja sijoittelutoiminnassa otetaan huomioon romanien väistämismuutokset ja muut henkilökohtaiset vaatimukset ja tarpeet, kuten koulutus. Vaikka romanivangeista osa on lukutaidottomia, koulutukseen osallistuminen on vapaaehtoista.

Romaniasiain neuvottelukunta on tuonut esiin, että vankilassa olevien romanien yhteydenottojen perusteella vaikuttaisi siltä, että romanien tilanne vankilassa olisi raportointijakson aikana jopa huonontunut. Romaniasiain neuvottelukunta on tässä yhteydessä ilmaissut huolensa rikosseuraamuslaitoksille turvattavien resurssien riittävydestä.

Vuoden 2006 jälkeen laaditussa *vankeinhoitolaitoksen yhdenvertaisuussuunnitelmassa* todetaan, että moniarvoisuutta koskevan koulutuksen lisääminen vankilahenkilöstölle on ensiarvoisen tärkeää, jotta syrjivät menettelytavat voidaan tunnistaa ja toimintatapoja muuttaa. Vähemmistöjen osalta yhdenvertaisuutta voidaan lisätä myös heitä koskevaa neuvontaa tarjoamalla. Kahdessa vankilassa on nimetty *romaniasioiden yhdyshenkilö*, jonka tehtävänä on pitää yhteyttä romanivankeihin ja romanijärjestöihin.

Opetushallitus teki opetusministeriön toimeksiannosta 1.12.2005 - 30.9.2006 välisenä aikana vankien ammatillista koulutusta koskevan selvityksen. Selvityksen tavoitteena oli tuottaa tietoa vankien ammatillisesta koulutuksesta ja siten tukea koulutuksen kehittämistä. Selvitykseen kuuluvien kehittämissuunnitelmien pohjalta on opetusministeriön, oikeusministeriön alaisen Rikosseuraamusviraston ja Opetushallituksen virkamiestyönä laadittu syksyn 2007 ja vuoden 2008 aikana "*Vankien ammatillisen koulutuksen kehittämisen toimenpidesuunnitelma*".³⁷ Toimenpidesuunnitelmassa on kiinnitetty huomiota romanivankien edellytyksiin osallistua ammatilliseen koulutukseen.

Opetushallituksen romaniväestön koulutustiimi myönsi vuonna 2008 romanivankien koulutuksen järjestämiseen yhteensä 30 000 euroa kuudelle eri vankilalle. Opetushallitus on käynnistänyt neuvottelut romanivankien koulutusvastuun siirtämisestä vankilaviranomaisille, mutta tukenee vastaisuudessaakin romanivangeille tarjottavaa romanikielen opetusta siinä välttämättömän osaamisensa ja henkilöstönsä vuoksi.

Syyttäjälaitos ja vähemmistöjen oikeudet

Vuoden 2004 alussa tuli voimaan laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä (sanavapauslaki; 460/2003). Syyteoikeus kaikissa julkaistun viestin sisältöön perustuvissa, virallisen syytteen alaisissa rikoksissa siirtyi tuolloin valtakunnansyyttäjälle. Tyypillinen sanavapausrikos on rikoslain 11 luvun 8 §:ssä tarkoitettu kiihottaminen kansanryhmää vastaan. Sanotun lainkohdan mukaan tähän rikokseen syyllistyy se, joka yleisön keskuuteen levittää lausuntoja tai muita tiedonantoja, joissa uhataan, panetellaan tai solvataan jotakin kansallista, rodullista, etnistä tai uskonnollista taikka niihin rinnastettavaa kansanryhmää. Kiihottamista

³⁷ Vankien ammatillisen koulutuksen kehittämisen toimenpidesuunnitelma. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2008:27, <<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2008/liitteet/tr27.pdf?lang=fi>>.

kansanryhmää vastaan koskevia syytteitä on nostettu vuosittain seuraavasti: vuonna 2004 kaksi; vuosina 2005 ja 2006 kumpanakin yksi ja vuonna 2007 kolme syytettä.

"Valtakunnansyyttäjän yleisissä ohjeissa syyttäjille" syyttäjät veloitetaan ilmoittamaan Valtakunnansyyttäjänvirastoon heille käsiteltäviksi tulevista yhteiskunnallisesti merkittävistä rikosasioista.³⁸ Yhteiskunnallisesti merkittävänä asiana ohjeessa pidetään muun muassa rikoksia, joilla on selvästi rasistinen motiivi. Tällaisia ilmoituksia tehdään vuosittain harvoin (2004 - 5 kpl; 2005 - 5 kpl; 2006 - 4 kpl; 2007 - 6 kpl) siihen nähden, kuinka paljon esimerkiksi rikoslain 11 luvun 9 §:n mukaisia syrjintäsyytteitä nostetaan vuosittain (2004 - 20 kpl; 2005 - 16 kpl; 2006 - 16 kpl ja 2007 - 15 kpl). Koska ilmoituskynnys on tarkoitettu varsin matalaksi, voidaan epäillä, että rasistisia rikoksia ei syyttäjätöinnässä ole helppo tunnistaa ohjeen tarkoittamalla tavalla yhteiskunnallisesti merkittäviksi, tai ylipäätään tunnistaa. Ongelma on tiedostettu syyttäjälaitoksessa ja sen johdosta on ryhdytty seuraavassa mainittuihin toimenpiteisiin.

Jotta rasistinen motiivi ei jäisi syyttämisen- ja tuomitsemisvaiheessa huomioimatta rikoslain 6 luvun 5 §:n 4 -kohdassa tarkoitettulla tavalla rangaistuksen koventamisperusteena, rasististen rikosten ja viharikosten käsittely on nostettu yhdeksi syyttäjälaitoksen vuosien 2008 ja 2009 tulostavoitteeksi. Paikallisten syyttäjänvirastojen tuli kummankin vuoden lopussa arvioida, miten rikollisten tekojen rasistiset piirteet on tunnistettu ja otettu huomioon syytteiden teonkuvauksissa sekä seuraamuskannanotoissa. Arvioinnista tuli käydä ilmi, kuinka paljon virastoon on saapunut sellaisia rikosasioita, joissa poliisin tekemän arvion mukaan on kyse rasistisista motiiveista ja kuinka monessa virastossa tehdyssä haastehakemuksessa (joka sisältää syytteen ja todistelun) on vedottu rasistisiin motiiveihin. Näiden tietojen perusteella voidaan arvioida, tunnistetaanko virastossa rasistisiksi rikoksiksi samat teot kuin mitkä poliisilla on tällaisiksi tilastoitu. Syyttäjille on lisäksi 10.6.2008 annettu yksityiskohtainen ohje siitä, miten tässä tarkoitettu arviointi käytännössä suoritetaan ja kuinka siitä raportoidaan. Syyttäjälaitoksen tiedotuslehdessä *Akkusastoorissa* on 14.12.2007 julkaistu valtiosyyttäjä Mika Illmanin kirjoitus *"Rasistinen rikos - mikä se on?"*. Kirjoitus auttaa syyttäjiä hahmottamaan rasistisen rikoksen sisällön ja merkityksen, ja siten helpottamaan rikostyyppien tunnistamista.

Suomi on mukana Euroopan unionin piirissä toteutettavassa rangaistussäännösten yhtenäistämässä, jolla pyritään tehostamaan rasismien torjuntaa. Euroopan unionissa on laadittu ehdotus Euroopan unionin neuvoston puitepäätökseksi rasismien ja muukalaisvihan vastaisesta toiminnasta.³⁹ Puitepäätösluonnos sisältää velvollisuuden säätää rangaistavaksi siinä määritellyt rasismien ja muukalaisvihaan liittyvät rikokset, sekä määritellä rangaistukset ja rangaistusten koventamisperusteet. Oikeushenkilön rangaistusvastuu tulisi ulottaa näihin tekoihin ja oikeushenkilöön kohdistuvista seuraamuksista säädettäisiin puitepäätöksessä. Ehdotus sisältää myös määräyksiä syytetoimien käynnistämisestä ja lainkäyttövallasta.

Apulaisvaltakunnansyyttäjän vähemmistöjä koskeneista kanteluratkaisuista

Eräs keskeisimmistä keinoista, joiden avulla Valtakunnansyyttäjänvirasto valvoo syyttäjälaitosta, ovat syyttäjien menettelyn johdosta tehtyihin kanteluihin annetut apulaisvaltakunnansyyttäjän ratkaisut. Niistä merkittävimmistä tehdään yhteenveto, joka julkaistaan Valtakun-

³⁸ Paikallisten syyttäjäviranomaisten ilmoitusvelvollisuus. VKS:2008:1.

³⁹ KOM(2001) 664 lopullinen.

nansyyttäjänviraston internetsivuilla ja jota käytetään koulutuksessa.⁴⁰ Raportin seurantajakson ajalta mainittakoon seuraavat vähemmistöjä koskevat ratkaisut:

Ratkaisu 113/21/04, annettu 13.6.2006: esitutkinnassa oli selvitetty, oliko kunnassa toimiva asuntoasioita hoitava virkailija syyllistynyt syrjintään, kun hän ei ollut myöntänyt kunnan vuokra-asuntoa romanin naiselle ja tämän perheelle. Johtava kihlakunnansyyttäjä oli ratkaissut asian seuraamusluontoisella syyttämättäjäätämispäätöksellä katsoen, että virkailija oli syyllistynyt syrjintään, jota tekona oli kuitenkin pidettävä vähäisenä. Asiakirjoista ilmeni myös, että naisen asuntohakemus oli eräässä vaiheessa siirretty kunnanhallituksen ratkaistavaksi. Kunnanjohtajan ratkaisuehdotuksen mukaan naiselle olisi tullut myöntää eräs vapaana ollut vuokra-asunto. Kunnanhallitus ei kuitenkaan ollut myöntänyt asuntoa naiselle vaan oli ryhtynyt selvittämään, miten alueella ennestään asuvat kunnan vuokralaiset suhtautuvat naisen toivomukseen saada vuokra-asunto puheena olevalta alueelta. Vähemmistövaltuutetun kantelun johdosta Valtakunnansyyttäjänvirastossa päätettiin lisätutkinnan pyytämisestä poliisilta sen selvittämiseksi, olivatko kunnanhallituksen jäsenet menettelyllään syyllistyneet syrjintään ja virkavelvollisuuden rikkomiseen. Lisätutkinnan perusteella apulaisvaltakunnansyyttäjä määräsi syytteen nostamisesta seitsemää kunnanhallituksen jäsentä vastaan virkavelvollisuuden rikkomisesta Kemi-Tornion käräjäoikeudessa. Syyte oikeus syrjinnästä oli ehtinyt vanhentua. Käräjäoikeus tuomitsi vastaajat 15.3.2007 tuottamuksellisesta virkavelvollisuuden rikkomisesta sakkorangaistukseen.

Ratkaisu 103/41/05, annettu 30.11.2005: Ihmisoikeusliiton kirjoituksen johdosta Valtakunnansyyttäjänvirastossa oli perehdytty viiteen epäiltyä syrjintää koskevaan asiaan, joissa oli kysymys siitä, ettei romaneja ollut päästetty ravintolaan. Kaikissa tapauksissa esitutkinta oli kestänyt yli vuoden. Neljässä tapauksessa kihlakunnansyyttäjä oli päättänyt nostaa syytteen syrjinnästä. Syytteen nostamisen jälkeen aikaa syyteoikeuden vanhentumiseen oli ollut 3,5 tai 4,5 kuukautta. Yksi vastaaja oli haastettu vastaamaan ennen syyteoikeuden vanhentumista. Mainituissa neljässä tapauksessa syyteoikeus oli vanhentunut viiden vastaajan osalta, koska haastetta ei ollut annettu heille sitä ennen tiedoksi. Kihlakunnansyyttäjä ei kuitenkaan ollut aiheetta viivytellyt syyteharkinnassa. Apulaisvaltakunnansyyttäjä saattoi kuitenkin hänen tietoonsa käsityksensä siitä, että syrjintärikosten erityispiirteet puoltavat huomion kiinnittämistä syrjintärikosasioiden joutuisaan käsittelyyn syyteharkinnassa. Syrjintärikosasiat ovat usein henkilötodisteluun perustuvia. Tapahtumasta kulunut pitkäaikoinen aika on omiaan vaikeuttamaan asian selvittämistä. Esitutkinta-aineisto on usein suppeahko. Syyttäjän toiminnassa on perusteltua pyrkiä käsittelemään syrjintärikosasiat keskimääräisen syyteharkinta-ajan puitteissa erityisesti niissä tapauksissa, joissa esitutkinnan toimittaminen on kestänyt suhteellisen pitkään. Syrjintärikoksen uhriksi joutuminen on uhrin kannalta nöyryyttävää rikosentekijän henkilöllisiin ominaisuuksiin suhteutettunakin. Syyttäjän toiminta ei saa olla omiaan lisäämään tätä nöyryytystä. Syyttäjän toiminnassa ei saa antaa syrjintärikoksen uhrille sellaista kuvaa, että uhrin kokemukseen suhtaudutaan vähätellen taikka välinpitämättömästi.

Vähemmistöjen kuvaaminen joukkoviestimissä ja internetissä

Joukkotiedotusvälineiden uutisointia on kansallisella tasolla pidettävä melko puolueettomana. Paikallistasolla ylilyöntejä kuitenkin tapahtuu edelleen, erityisesti rikosjuttujen uutisoinneissa. Vähemmistöryhmiä koskevia, heidän tekemiään tai vähemmistökielillä toteutettuja ohjelmia on lisäksi niin radio- kuin televisio-ohjelmistoissakin edelleen melko vähän.

40 <<http://www.oikeus.fi/vksv/>>.

Yleinen kiinnostus vähemmistöjä ja maahanmuuttajia kohtaan on lisääntynyt ja suhtautuminen muuttunut myönteisemmäksi. Yleisradio on yhteistyötahojensa kanssa järjestänyt maahanmuuttajille ja vähemmistöille suunnattua mediakasvatusta, koulutusta ja työharjoittelua (*Mundo-koulutus*) vuodesta 2005 lähtien. Romaniasiaain neuvottelukunta on kuitenkin huomauttanut, etteivät Mundo-koulutukseen osallistuneet romanitaustaiset toimittajat ja mediaammattilaiset ole työllistyneet Yleisradioon. Romaneille suunnattua romanikielistä tv-ohjelmaa ei myöskään ole saatavilla. Romaniasiaain neuvottelukunta järjesti kesällä 2006 "*Romanit ja media*" -seminaarin, johon osallistui muun muassa maan merkittävimpien viestimien edustajia televisiosta ja sanomalehdistöstä.

Vuonna 2007 televisiossa esitettiin viihdeohjelmasarjaa "*Manne-TV/Romano-TV*", joka käynnisti vilkkaan keskustelun romanien keskuudessa ja mediassa. Julkisuuteen nousivat romanien sisäiset kiistat sekä perinteisten tapojen noudattamisen ja yksilön oikeuksien rajapinnat. Keskustelun seurauksena esimerkiksi termi "väistämisvelvollisuus" tuli tutummaksi. Joulukuussa 2007 Romaniasiaain neuvottelukunta antoi lausunnon, jossa irtisanouduttiin kaikenlaisesta väkivallasta.

Saamelaiskäräjät on tuonut esiin huolensa lehdistössä esiintyneestä saamelaisvastaisesta kirjoittelusta. Saamelaisvastaisen kirjoittelu on käräjien mukaan lisääntynyt myös internetissä. Vähemmistövaltuutetun mukaan pitkään jatkunut maa-oikeuskiista näyttää paikallisella tasolla vaikuttavan kielteisellä tavalla asenteisiin ja etnisiin suhteisiin. Tämä puolestaan vaikuttaa saamelaisten oikeuksien toteutumiseen eri elämänalueilla.

Internetissä esiintyvää rasismia on käsitelty edellä 4 artiklan yhteydessä.

7 ARTIKLA

Sopimuspuolet takaavat, että jokaisen kansalliseen vähemmistöön kuuluvan henkilön oikeutta rauhanomaiseen kokoontumisvapauteen, yhdistymisvapauteen, sananvapauteen sekä ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauteen kunnioitetaan.

Ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauden kunnioittaminen

Uskonnon- ja omantunnonvapaudesta selostetaan 8 artiklan yhteydessä. Rikoslaisissa säädetään rangaistaviksi uskonrauhan rikkominen (17 luku 10 §; 563/1998) ja uskonnonharjoittamisen estäminen (17 luku 11 §; 563/1998).

Artiklan osalta viitataan muutoin edelliseen määräaikaissäätöraporttiin.

8 ARTIKLA

Sopimuspuolet sitoutuvat tunnustamaan, että jokaisella kansalliseen vähemmistöön kuuluvalla henkilöllä on oikeus tunnustaa uskontoaan tai uskoaan sekä perustaa uskonnollisia laitoksia, järjestöjä ja yhdistyksiä.

Uskonnon- ja omantunnon vapaus

Suomen perustuslain mukaan jokaisella on oikeus uskonnon ja omantunnon vapauteen, johon sisältyy oikeus tunnustaa ja harjoittaa uskontoa, oikeus ilmaista vakaumus ja oikeus kuulua tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan. Suomen väestöstä 80,7 prosenttia kuului vuonna 2008 evankelis-luterilaiseen kirkkoon, 1,1 prosenttia ortodoksiseen kirkkokuntaan ja 1,3 prosenttia muihin uskontokuntiin. Uskontokuntiin kuulumattomia on 16,9 prosenttia. Peruskouluissa ja lukioissa järjestetään eri uskontokuntien näkemysten mukaista, tunnustuksellista uskonnonopetusta.⁴¹

Uskonnonvapaudesta annetun lain (453/2003) mukaan *uskonnollisella yhdyskunnalla* tarkoitetaan evankelis-luterilaista kirkkoa, ortodoksista kirkkokuntaa sekä uskonnonvapauslaissa säädetyllä tavalla rekisteröityjä uskonnollisia yhdyskuntia. Tällä hetkellä Suomessa toimii keskimäärin 60 uskonnonvapauslain soveltamisalaan kuuluvaa uskonnollista yhdyskuntaa, joihin kuuluu yhteensä noin 66 000 jäsentä. Sellaisilla uskonnollisilla yhdyskunnilla, joihin kuuluu vähintään 200 jäsentä, on oikeus hakea valtiontukea toimintansa järjestämistä varten. Tuen suuruus määräytyy yhdyskunnan jäsenmäärän perusteella ja sitä myönnettiin ensimmäisen kerran vuonna 2008 yhteensä 200 000 euron verran.

Hautauspalvelut

Perustuslain (731/1999) 11 § antaa jokaiselle Suomessa uskonnonvapauden. Eri uskontokunnat voivat näin ollen harjoittaa omaa uskontoaan perustuslain ja uskonnonvapauslain puitteissa. Etnisten suhteiden neuvottelukunta on pyrkinyt työssään edistämään eri uskontokuntien ja kulttuurien välistä, hyvää vuoropuhelua.

Hautausvoimilain (2003/457) mukaan jokaisella on oikeus saada hautasija kotikuntansa evankelis-luterilaisen seurakunnan hautausmaalta. Seurakunta voi osoittaa hautasijan myös ulkopuolaisille. Hautasijan on 1.1.2007 alkaen voinut saada myös erityiseltä tunnustuksettomalta hautausmaalta. Tunnustukseton hautausmaahan on tarkoitettu uskonnollisesti neutraaliksi vaihtoehdoksi niille, jotka eivät uskonnollisista tai elämäntavallisista syistä halua tulla haudatuksi evankelis-luterilaiselle hautausmaalle.

Suomen islamilaisessa neuvostossa toimii hautausmaalautakunta, jonka jäseniä ovat neuvoston jäsenjärjestöjen edustajat, Suomessa toimivien hautausmaa-asioita hoitavien tahojen edustajat sekä muut kiinnostuneet henkilöt. Lautakunnan tehtävänä on hoitaa vainajien haudaus yhteistyössä muiden asiasta vastaavien tahojen kanssa, antaa tietoa islamilaisista haudauskäytännöistä, toimia Suomen Islamilaisten Hautausmaiden Säätiön perustamiseksi, edistää islamilaisien haudausmaiden perustamista sekä muslimeille tarkoitettujen haudausmaiden perustamista jo olemassa oleville haudausmailla ja hoitaa kyseisiä haudausmaita.

Poikien ympärileikkaus

Suomessa tehdään vuosittain noin sata poikien ei-lääketieteellistä, juutalaisuuteen ja islamin uskoon liittyvää ympärileikkausta. Leikkauksia ei kaikilla paikkakunnilla tehdä julkisen terveydenhuollon piirissä. Ympärileikkaukset tulisi kuitenkin tehdä sellaisissa olosuhteissa, joissa voidaan turvata riittävä lääketieteellinen asiantuntemus, hygienia ja kivunlievitys.

⁴¹ Tilastokeskus, väestötalastot 2008.

Korkein oikeus (KKO) on raportointikaudella antamassaan ennakkoratkaisussa ottanut kantaa poikien ympärileikkaukseen.⁴² Ratkaisussaan korkein oikeus ei pitänyt neljävuočiaiälle pojalle suoritettua ympärileikkausta oikeudenvastaisena tai rangaistavana. Toimenpide oli ratkaisun mukaan tehty lapsen kannalta hyväksyttävistä, tämän ja tämän huoltajan uskontoon liittyvistä syistä ja suoritettu lääketieteellisesti asianmukaisella tavalla aiheuttamatta lapselle tarpeetonta tuskaa. Näin ollen toimenpiteellä oli puututtu kokonaisuutena arvostellen vähäisessä määrin lapsen ruumiilliseen koskemattomuuteen eikä toimenpidettä pidetty hänen etunsa vastaisena.

Poikien ei-lääketieteelliseen ympärileikkaukseen liittyvien oikeudellisten epäselvyyksien voidaan nähdä ilmenneen viranomaistoiminnassa ja oikeustapauksissa tehtyinä toisistaan poikkeavina linjauksina. Sosiaali- ja terveystieteellinen ministerivaliokunta aikoi ottaa asiaan kantaa vuoden 2009 aikana. Mikäli tilanteen selkiyttämisen katsotaan edellyttävän säädöstasoisia toimenpiteitä, hallitus antaa asiaa koskevan esityksen.

Lastensuojelun keskusliiton mukaan lasten ympärileikkauksissa on kiinnitettävä huomiota siihen, ettei vähemmistöjen perinteiden perusteella saa loukata vähemmistöihin kuuluvien yksilöiden henkilökohtaista koskemattomuutta ja oikeuksia. Lastensuojelun keskusliiton mielestä poikien ympärileikkaukset tulisi siirtää aikuisuuteen, jolloin yksilö voi itse päättää terveystään ja seksuaaliterveyttään koskevasta asiasta.

Artiklan osalta viitataan muutoin edelliseen määräaikaisraporttiin.

9 ARTIKLA

1. Sopimuspuolet sitoutuvat tunnustamaan, että jokaisen kansalliseen vähemmistöön kuuluvan henkilön oikeus sananvapauteen sisältää vapauden pitää mielipiteitä sekä vastaanottaa ja levittää tietoja ja ajatuksia vähemmistökielellä viranomaisten siihen puuttumatta sekä alueellisista rajoista riippumatta. Sopimuspuolten tulee oikeusjärjestelmänsä puitteissa varmistaa, että kansalliseen vähemmistöön kuuluvia henkilöitä ei syrjitä viestintävälineiden käytössä.

2. Edellä oleva 1 kappale ei estä sopimuspuolia ilman syrjintää ja puolueettomin perustein tekemästä radio-, televisio- ja elokuvayhtiöitä luvanvaraisiksi.

3. Sopimuspuolet eivät estä kansallisiin vähemmistöihin kuuluvia henkilöitä perustamasta ja käyttämästä painettuja viestintävälineitä. Radio- ja televisiolähetyksiä koskevassa lainsäädännössä ne mahdollisuuksien mukaan ja 1 kappaleen määräykset huomioon ottaen takaavat, että kansallisiin vähemmistöihin kuuluville henkilöille suodaan mahdollisuus omien viestintävälineiden perustamiseen ja käyttöön.

4. Sopimuspuolet ryhtyvät oikeusjärjestelmänsä puitteissa riittäviin toimenpiteisiin helpottaakseen kansallisiin vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden pääsyä käyttämään viestintävälineitä sekä edistääkseen suvaitsevuuutta ja salliakseen kulttuurisen moniarvoisuuden.

Vähemmistökielisen painetun median tukijärjestelmä

Vuonna 2007 laaditun hallitusohjelman mukaisesti valtioneuvosto päätti niin sanotun *valikoidun lehdistötuen* jakamisesta kesäkuussa 2007.⁴³ Liikenne- ja viestintäministeriön sanoma-

42 KKO:2008:93.

43 Ks. sivu 10.

lehdistön tukea koskevaa asetusta (2008/389) muutettiin vastaavasti. Aiemmin lehdistötukea myönnettiin pääosin vain poliittisille lehdille. Valtion vuoden 2008 talousarvioon varattiin 500 000 euron suuruinen määräraha valtakunnallisilla vähemmistökielillä julkaistavien sanomalehtien ja niitä vastaavien sähköisten julkaisujen, sekä ruotsinkielisten uutispalvelujen tukemiseen. Valikoivaa lehdistötukea voivat näin ollen hakea ruotsin, saamen ja romanin kielillä sekä viittomakielellä julkaistavat sanomalehdet ja verkkojulkaisut sekä ruotsinkielinen uutispalvelu. Tuen tarkoituksena on edistää sananvapautta sekä tiedonvälityksen monipuolisuutta ja moniarvoisuutta. Yksikään toimija ei vuonna 2008 hakenut avustusta saamenkielisen sanomalehdistön julkaisuun. Mahdollisen lehden perustaminen riippuu pitkälti saamenkielisten aktiivisuudesta.

Sekä Saamelaiskäräjät että Romaniasiain neuvottelukunta ovat pitäneet asetuksen 3 §:ssä annettua sanomalehden määritelmää ongelmallisena. Tukea voidaan asetuksen mukaan myöntää vain sanomalehdille, jotka sekä julkaistaan että painetaan Suomessa. Esimerkiksi saamenkielisen sanomalehden tekeminen yhteistyössä muiden Pohjoismaiden kanssa ei näin ollen kuulu myönnettävän tuen piiriin. Saamelaiskäräjät ja Svenska Finlands folkting ovat tuoneet esiin tarpeen tarkastaa valikoivat lehdistötuen suuruutta. Folktingetin mukaan lehdistötuki riittää nykyisellään kattamaan murto-osan vähemmistölehdistön tarpeista. Suomen venäjänkielisten yhdistysten liitto on huomauttanut myös venäjänkielisen median jäävän tällä hetkellä valikoivan lehdistötuen ulkopuolelle.

Vähemmistökulttuurit Yleisradio Oy:n ohjelmistossa

Suomen toisen määräaikaisraportin laatimisen jälkeen Yleisradio oy:stä annettua lakia (1380/1993) on muutettu kerran (635/2005). Muutokset koskettivat myös Yleisradion vähemmistökieliin liittyviä julkisen palvelun tehtäviä. Vuonna 2005 voimaan tullessa uudistuksessa korostetaan Yleisradion monikulttuurisuutta ja veloitetaan sitä tuottamaan nykyistä painokkaammin kieli- ja kulttuuriryhmille suunnattua ohjelmatuotantoa. *Yleisradion julkista palvelutehtävää koskevan uudistetun säännöksen* mukaan Yleisradion tehtävänä on muun muassa tuoda täyden palvelun televisio- ja radio-ohjelmisto siihen liittyvine oheis- ja lisäpalveluineen jokaisen saataville yhtäläisin ehdoin. Yleisradion julkisen palvelun ohjelmatoiminnan tulee lain 7 §:n 4, 5 ja 6 kohtien mukaan erityisesti kohdella ohjelmatoiminnassa yhtäläisin perustein suomen- ja ruotsinkielistä väestöä, tuottaa palveluja saamen, romanin ja viittomakielellä, sekä soveltuvin osin myös maan muiden kieliryhmien kielillä; tukea suvaitsevaisuutta ja monikulttuurisuutta sekä huolehtia ohjelmatarjonnasta myös vähemmistö- ja erityisryhmille; sekä edistää kulttuurien vuorovaikutusta ja ylläpitää ulkomaille suunnattua ohjelmatarjontaa.

Yleisradion hallintoneuvoston on annettava *julkisen palvelun toteutumista käsittävä kertomus eduskunnalle* joka toinen vuosi. Kertomusta laadittaessa on yleisradiosta annetun lain 6.1 §:n 4 kohdan mukaan kuultava Saamelaiskäräjiä.

Yleisradio on laatinut *erityis- ja vähemmistöryhmien palvelustrategian* tukemaan ja vahvistamaan eri ryhmien näkyvyyttä ja osallisuutta sen toiminnassa ja rekrytoinnissa. Strategian valmistelussa on kuultu eri vähemmistöryhmien edustajia ja sen esitykset toteutetaan vaiheittain vuoteen 2010 mennessä.

Ruotsinkielinen ohjelmatoiminta ja lehdistö

Finlands Svenska Television, FST lähetti vuodesta 2001 vuoteen 2007 ruotsinkielisiä televisio-ohjelmia samanaikaisesti sekä analogisina, että digitaalisina televisiolähetyksinä. Digitaalinen ruotsinkielinen YLE FST – kanava aloitti toimintansa elokuussa 2001. Vuoden 2007 syyskuun alussa ruotsinkielinen televisio-ohjelmatarjonta yhdistettiin *täyden palvelun digitaaliseksi FST5-televisiokanavaksi*, joka toimii myös Yleisradion pohjoismaisen ohjelman pääkanavana.

Ruotsinkielisen ohjelmatoiminnan ja lehdistön osalta viitataan muilta osin edelliseen määrääkäsraporttiin.

Saamenkieliset radio- ja televisiopalvelut sekä lehdistö

Saamenkielisten palvelujen kehittäminen sisältyy Yleisradion strategiasuunnitteluun sen eri tasoilla. Lisäksi toimintaa kehitetään Suomen, Ruotsin ja Norjan kanssa läheisessä pohjoismaisessa yhteistyössä.

YLE Saamen Radio (YLE Sámi Radio) lähettää saamenkielistä radio-ohjelmaa Pohjois-Lapin alueella noin 2000 tuntia vuodessa, josta pohjoissaameksi lähetetään noin 1800 tuntia, koltansaameksi noin 100 tuntia ja inarinsaameksi noin 100 tuntia. Ohjelmisto koostuu musiikista, uutis-, ajankohtais-, kulttuuri-, viihde-, lasten-, nuorten- ja hartausohjelmista. Kerran viikossa lähetettävä lastenohjelma on kolmikielinen, inarin- koltan- ja pohjoissaamen kielillä lähetettävä. Alueelliset uutiset lähetetään arkisin kuusi kertaa päivässä ja pohjoismaiset uutislähetykset viidesti päivässä. Koltan- ja inarinsaameksi ohjelmistossa on viikoittainen radiouutiskatsaus.

Saamenkielistä tv-toimintaa YLE on kehittänyt aloittamalla 16.9.2007 lapsiyleisöille 15 minuutin mittaisen *Unna Junná* -lastenohjelman, joka lähetetään kerran viikossa sunnuntaisin TV 2:ssa klo 7.45 - 8.00 ja uusintana FST5:ssä klo 10.30 -10.45. Lisäksi *Unna Junná* on nähtävissä *TV Finlandin* satelliittikanavalla sunnuntaisin klo 7.30. Ohjelman tuottavat YLE Sámi Radio ja *SVT Sápmi* ja se tekstitetään suomeksi ja ruotsiksi. Ohjelma on pääasiassa pohjoissaameksi, osin myös inarin- ja koltansaameksi. Syksyn 2007 aikana *Unna Junná* lähetettiin 15 ohjelmaa. Vuosina 2008 ja 2009 tehdään 30 ohjelmaa lisää.

Television saamenkieliset uutiset, *Oddasat*, on katsottavissa Pohjois-Suomessa *YLE FST5*-kanavalla. Valtakunnallinen pikausinta lähetetään *FST5*-kanavalla myöhään illalla suomeksi ja ruotsiksi tekstitettynä. TV2 lähettää uutiset suomeksi tekstitettynä uusintana vielä seuraavana aamuna klo 9.00. Perjantain *Oddasat* on nähtävissä lauantaisin *TV-Finlandin* kautta myös muualla Euroopassa.

Norjan yleisradion *NRK*:n, YLE:n ja Ruotsin yleisradion *SVT*:n saamenkieliset toimitukset tuottavat uutiset pohjoismaisena yhteistyönä. Uutislähetykset ovat pääasiassa pohjoissaameksi. Saamenkieliset tv-uutiset lähetetään arkisin yhdeksän viikon kesätaukoa lukuun ottamatta. Ensimmäisiä on noin 48 tuntia vuodessa.

Saamelaiskäräjät on kiinnittänyt huomiota digitaalisiin tv-lähetyksiin siirtymisen vaikutukseen saamenkielisten TV-uutisten saatavuuteen. Analogisten tv-lähetysten loputtua osassa saamelaisien kotiseutualueen katvealueista tv-lähetyksen vastaanottamisessa on ollut ongelmia.

Saamenkielisen radiotoiminnan perustamisen 60-vuotispäivästä 5.10.2007 lukien koko saamenkielinen radio-ohjelmatarjonta saatettiin kuuntelijoiden käyttöön myös *YLE:n internet-palvelu Arenassa*, minkä vuoksi nettiradio tavoittaa nykyään myös radion kuuluvuusalueen ulkopuolella asuvan yleisön.

Saamenkieliset lastenohjelmat ovat katsottavissa *YLE:n Elävässä Arkistossa* ja YLE Areenassa lähetyksen jälkeen kuukauden ajan. YLE Sámi Radion internetsivuilla voi kuunnella radiouutisia, jotka ovat saatavissa myös tekstimuodossa. Myös inarin- ja koltankieliset ohjelmat ovat saatavissa on demand – palveluna.

Saamenkielistä sanomalehteä ei Suomessa ilmesty. Norjan puolella ilmestyy päivittäin sanomalehti *Ávvir*, joka uutisoi pääasiassa Norjan saamelaisalueella tapahtuvista asioista ja tapah- tumista. Saamelaiskäräjien sanomalehtitukea koskevasta kannasta on kerrottu edellä vähem- mistökulttuureiden painetun median tukijärjestelmän yhteydessä. Mahdollinen yhteistyö Nor- jan puolella julkaistavan ja painettavan *Ávvir*-lehden kanssa ei täytä liikenne- ja viestintämi- nisteriön sanomalehdistön tuesta antaman asetuksen (2008/389) vaatimuksia. Saamelaiskärä- jien mukaan Suomessa ilmestyvä sanomalehti toimisi osaltaan tiedonvälityksen lisääjänä Suomen saamelaisten keskuudessa ja vahvistaisi samalla Suomen saamen kieliä ja pohjois- saamen Suomessa puhuttavia murteita.

Saamelaiskäräjät on tuonut esiin joukkoviestinten merkittävän roolin asenteiden muokkaami- ssa. Joukkoviestinten kautta tulisi käräjien mukaan jakaa entistä tehokkaammin tietoa saa- men kielistä ja saamelaiskulttuurista. Muun muassa saamenkielisten uutisten tekstitys suomen kielellä olisi tarpeen saamelaisnäkökulman esiintuomiseksi ajankohtaisten aiheiden käsittelyn yhteydessä. Saamelaiskäräjät pitää epäkohtana sitä, että saamenkieliset uutiset tekstitetään nykyisin suomeksi vasta seuraavan aamun uusintalähetykseen.

Romanikieliset radio- ja televisiopalvelut sekä lehdistö

Yleisradion *Radio Suomi* lähettää viikoittain 14 minuutin mittaisen *Romanihelmiä - Romano Mirits* -uutis- ja ajankohtaisohjelman. Romanikielellä lähetettävä ohjelma on suunnattu Suo- men romaniväestölle.

Romanit näkyvät tv-ohjelmistossa nykyisin jonkin verran aikaisempaa enemmän, mutta televi- siossa ei edelleenkään ole romanikielistä tai romaneille suunnattua ohjelmaa. Euroopan Sosi- aalirahaston Equal-ohjelman tukema *Mundo-projekti* oli Suomessa asuville maahanmuuttajil- le ja etnisille vähemmistöille suunnattu mediakoulutus- ja työssäoppimisprojekti. Yleisradios- sa vuosina 2004–2007 järjestetyn Mundo-ohjelman puitteissa koulutettiin myös romanitau- taisia toimittajia ja media-ammattilaisia.

Romanit näkyvät erityisesti lehdistössä aikaisempaa enemmän, sekä entistä myönteisemmässä valossa. Suomenkielistä romanilehteä, joissa on romanikielisiä artikkeleita, on tällä hetkellä kolme. Säännöllisesti ilmestyvät seuraavat romanien omat lehdet:

1. *Romano Boodos*, julkaisija Romano Missio ry. Painos 6000 kappaletta. Tilaus ja irto- myynti. Ilmestyy 4-5 kertaa vuodessa. Lehti on valtakunnallinen.
2. *Elämä ja Valo*, julkaisija Elämä ja Valo ry. Painos 3000 kappaletta. Tilaus ja irto- myynti. Ilmestyy viisi kertaa vuodessa. Lehti on valtakunnallinen.

3. *Latso Diives*, julkaisija Opetushallitus. Painos 2000 kappaletta. Ilmaisjakelu. Ilmestyy 4 kertaa vuodessa. Lehti on valtakunnallinen.

Romaniasiaan neuvottelukunta on kiinnittänyt huomiota siihen, ettei Yleisradion romanien omien tai romaninkielisten ohjelmien tarjonnassa ole raportointijakson aikana tapahtunut edistystä. Romaneille suunnattujen ohjelmien ohjelma-aikaa ei ole lisätty, eikä ohjelmakonsepteja kehitetty. Televisiossa ei digitaalisiin lähetyksiin siirtymisen jälkeenkään ole romanikielistä tai romanien omaa ohjelmaa.

Romaniasiaan neuvottelukunnan sanomalehtitukea koskevasta kannasta on kerrottu edellä vähemmistökulttuureiden painetun median tukijärjestelmän yhteydessä. RONK:in mukaan Suomen 10 000 romanin hajallaan asuvalle väestöryhmälle ei ole tällä hetkellä mahdollista tuottaa julkaisutiheydensä perusteella sanomalehtenä pidettävää sanoma- tai verkkojulkaisua. Kysyntä romanikieliselle verkkojulkaisulle on romaniasiaan neuvottelukunnan mukaan ilmeinen.

Venäjänkieliset radio- ja televisiopalvelut sekä lehdistö

Radio Satellite Finland Oy. harjoittaa analogista radiotoimintaa sille erikseen osoitetuilla paikkakunnilla ja taajuuksilla Helsingin ja Lappeenrannan välisellä alueella. Toimiluvan ehtojen mukaan ohjelmiston tulee olla pääasiallisesti venäjänkielistä ja sen tulee sisältää uutis- ja ajankohtaisohjelmia sekä edistää kansalaisten avointa keskustelua. Toimilupa on tällä erää voimassa vuoden 2011 loppuun. Vuoden 2008 alussa Radio Satellite Finland Oy on sopinut radio-ohjelmien osa-aikaisesta lähetyksestä venäläisen viihdemusiikkia tarjoavan radiokanavan, *Radio Majakin* kanssa. Uuden ohjelmaformaatin kohderyhmänä ovat erityisesti Suomessa asuvat venäjänkieliset.

Venäjänkielisille julkaisuille, mukaan lukien säännöllisesti ilmestyvälle *Spektr*-lehdelle, on myönnetty tukea. Opetusministeriö on myöntänyt monikulttuurisuuden edistämiseen tarkoitettua määrärahaa myönnettyä avustusta 13 000 euroa vuonna 2006, 14 000 euroa vuonna 2007 ja 14 000 euroa vuonna 2008. Vuonna 2007 *Spektr*-lehden julkaisija haki ja sai lisäavustuksen kulttuurilehtien tukemiseen tarkoitettua määrärahaa. Vuonna 2008 lehti ei hakenut lisäavustusta. Ministeriö on tukenut muun muassa Suomessa ilmestyvän venäjänkielisen kirjallisuuslehden julkaisemista.

LiteraruS-kirjallisuuslehden venäjänkielinen versio ilmestyy neljä kertaa ja suomenkielinen versio kerran vuodessa. Suomalais-venäläinen ilmaisjakelulehti *Severnõi torgovõi put - Venäjän kauppatie* on ilmestynyt 15 vuoden ajan. Lehti ilmestyy 12 kertaa vuodessa ja sen painosmäärä on noin 65 000 kappaletta. *Tampereen venäläinen klubi* julkaisee pääasiallisesti Tampereen seudun venäläisille maahanmuuttajille ja heidän perheilleen suunnattua *Russkij Svet* -lehteä. Neljä kertaa vuodessa ilmestyvän lehden painosmäärä on noin 500 kappaletta.

Tampereen kaupungin kulttuuripalvelut tuottaa internettelevisioon viikoittaista *Uninews*-ajankohtaisohjelmaa venäjän, farsin ja kiinan kielillä.⁴⁴ Ohjelma antaa ajanmukaisen kuvan monikulttuuristuvasta suomalaisesta yhteiskunnasta.

Artiklan osalta viitataan muutoin edelliseen määräraha-aikaisraporttiin.

44 www.tampere.fi/ekstrat/kulttuuri/uninews/uninewsvenaja.wmv

10 ARTIKLA

1. Sopimuspuolet sitoutuvat tunnustamaan, että jokaisella kansalliseen vähemmistöön kuuluvalla henkilöllä on oikeus vapaasti ja ilman ulkopuolista puuttumista käyttää vähemmistökieltään yksityisesti ja julkisesti, suullisesti ja kirjallisesti.

2. Alueilla, joilla asuu perinteisesti tai huomattava määrä kansallisiin vähemmistöihin kuuluvia henkilöitä, sopimuspuolet pyrkivät mahdollisuuksien mukaan varmistamaan olosuhteet, joissa vähemmistökieltä voitaisiin käyttää heidän ja hallintoviranomaisten välisissä suhteissa, mikäli he sitä vaativat ja tällainen vaatimus vastaa todellista tarvetta.

3. Sopimuspuolet sitoutuvat takaamaan jokaiselle kansalliseen vähemmistöön kuuluvalla henkilölle oikeuden saada viipymättä hänen ymmärtämällään kielellä tieto vapaudenriiston syistä ja häneen kohdistetun syytteen sisällöstä ja perusteesta sekä oikeuden puolustaa itseään tällä kielellä, tarvittaessa maksutta tulkin avustamana.

Kielilaki

Kielilaki (423/2003) on Suomen kansalliskieliä, suomen ja ruotsin kieltä, koskeva yleislaki, joka täsmentää perustuslain 17 §:ä. Lakiin sisältyy viittauksia myös muita kieliä koskevaan lainsäädäntöön sekä kieliä koskevia säännöksiä sisältävään erityislainsäädäntöön. Oikeudesta käyttää muita kieliä kuin suomea ja ruotsia viranomaisten kanssa asioidessa säädetään myös erityislaeissa, kuten oikeudenkäyntiä, hallintomenettelyä, hallintolainkäyttöä ja koulutusta koskevissa laeissa, sekä terveydenhuolto- ja sosiaalilainsäädännössä.

Kielilain soveltamisen ja toteutumisen seuraamiseksi valtioneuvosto antaa vaalikausittain eduskunnalle kielilain 37 §:n mukaisen *kertomuksen kielilainsäädännön soveltamisesta*. Ensimmäinen kertomus annettiin eduskunnalle vuonna 2006.⁴⁵ Kertomuksen lopussa valtioneuvosto esitti, että lainsäädäntötyössä ja päätöksenteossa tulee arvioida kunkin ratkaisun vaikutuksia kielellisten oikeuksien toteutumismahdollisuuksiin. Samalla arvioidaan lainsäädännön riittävyttä ja viranomaisten toimivaltarajojen merkitystä kielellisten oikeuksien toteutumisessa.

Kielilain 36 §:n mukaisesti oikeusministeriö seuraa lain täytäntöönpanoa ja soveltamista sekä antaa suosituksia kansalliskieliä koskevaan lainsäädäntöön liittyvissä kysymyksissä. Tarvittaessa ministeriö tekee aloitteita ja ryhtyy muihin toimenpiteisiin havaitsemiensa epäkohtien korjaamiseksi. Vuonna 2006 annetun kertomuksen mukaan viranomaisen vastuu kielellisten perusoikeuksien toteutumisesta ilmenee johdonmukaisesti lainsäädännöstä.

Valtioneuvosto antoi maaliskuussa 2009 eduskunnalle *toisen kertomuksen kielilainsäädännön soveltamisesta*.⁴⁶ Toinen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta on seurantakertomus, jossa tarkastellaan kielilain soveltamisessa vuoden 2006 jälkeen tapahtuneita muutoksia sekä valtioneuvoston tuolloin antamien suositusten täytäntöönpanoa. Kertomuksen taustaksi Opetushallitus laati mietinnön kansalliskielten opetuksen riittävydestä sen valossa, saavatko oppilaat suomen ja ruotsin kielen opetusta siten, että heidän kielellinen valmiutensa on sopuinnussa perustuslain kielellisten oikeuksien toteutumisen kanssa.

⁴⁵ Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2006. Oikeusministeriö 2006,

<<http://www.om.fi/Etusivu/Julkaisut/Muutjulkaisut/1198084778540>>.

⁴⁶ Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2009. Oikeusministeriö 2009, <<http://www.om.fi/1236880953561>>.

Toinen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta paljastaa, että kielilain käytännön soveltamisessa on yhä huomattavia puutteita erityisesti ruotsin kielen osalta. Kielilainsäädännön toteutumiseen liittyvä suunnittelu ja arviointi on edelleen viranomaisten keskuudessa harvinaista, eikä alemman tason viranomaisille ei ole annettu riittävää ohjeistusta kielellisten oikeuksien toteuttamiseksi. Valtioneuvosto on ehdottanut vuonna 2006 muun muassa, että viranomaiset asettaisivat suomen- ja ruotsinkielisen palvelun järjestämiseksi pysyviä työryhmiä. Tällaisia elimiä ei kuitenkaan toistaiseksi ole perustettu. Vaikka monet kaksikieliset kunnat valvovat ja seuraavat kielellisiin oikeuksiin liittyvää tilannetta, kielilainsäädännön soveltamista koskevaa valvontaa ei toisen kielikertomuksen mukaan ole järjestetty erityisen hyvin missään viranomaisessa. Samoin kuin ensimmäinen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta, myös toinen kielikertomus sisältää viranomaisille osoitettuja suosituksia kielellisten oikeuksien toteuttamiseksi.

Svenska Finlands folkting antoi huhtikuussa 2009 päätöslauselman, jossa järjestö vaatii valtioneuvostolta välittömiä toimenpiteitä ruotsinkielisen väestönsosan kielellisiin oikeuksiin liittyvien epäkohtien parantamiseksi. Folktinget on myös ehdottanut kieliasiamiehen viran perustamisen mahdollisuutta koskevan selvityksen tekemistä. Kieliasiamies valvoisi ja kehittäisi kielellisten oikeuksien toteuttamista.

Kielilaista on muilta osin kerrottu edellisessä määräämiskäsitteilyraportissa.

Saamen kielilaki

Saamen kielilain (2003/1086) tarkoituksena on osaltaan turvata perustuslaissa saamelaisille taattu oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Lailla säädetään saamelaisten oikeudesta käyttää omaa kieltään tuomioistuimissa ja muussa viranomaisessa sekä julkisen vallan velvollisuuksista toteuttaa ja edistää saamelaisten kielellisiä oikeuksia. Tavoitteena on, että saamelaisten oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja hyvään hallintoon taataan kielestä riippumatta, ja saamelaisten kielelliset oikeudet toteutetaan ilman, että niihin tarvitsee erikseen vedota.

Saamelaisten kielelliset oikeudet ja lain soveltamisalaan kuuluvien viranomaisten velvoitteet ovat laajemmat saamelaisten kotiseutualueella kuin kotiseutualan ulkopuolella. *Saamelaisten kotiseutualueella* tarkoitetaan Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kuntien alueita sekä Sodankylän kunnassa sijaitsevaa Lapin paliskunnan aluetta.⁴⁷ *Saamen kielellä* laissa tarkoitetaan käytetystä kielestä tai pääasiallisesta kohderyhmästä riippuen joko inarinsaamea, koltansaamea tai pohjoissaamea. Saamen kielilaki on perusluonteeltaan alueellinen laki, jonka soveltamisalan ydin on saamelaisten kotiseutualue. Lain soveltamisalaa ei kuitenkaan ole määritelty alueelliselta pohjalta, vaan lain soveltamisalaan kuuluvien viranomaisten kautta sekä viranomaisten käsiteltäväksi tulevien asioiden perusteella. Näin lain soveltamisala laajenee esimerkiksi muutoksenhaun yhteydessä osin valtakunnalliseksi.

Saamen kielilain soveltamisalaan kuuluvat lain 2 §:n mukaan 1) Enontekiön, Inarin, Sodankylän ja Utsjoen kuntien toimielimet sekä sellaisten kuntayhtymien toimielimet, joissa joku näistä kunnista on jäsenenä; 2) ne tuomioistuimet ja valtion alue- ja paikallishallinnon viranomaiset, joiden virka-alueeseen edellä mainitut kunnat kokonaan tai osittain kuuluvat; 3) Lapin lääninhallitus ja sen yhdessä toimivat toimielimet; 4) Saamelaiskäräjät, saamelaisasiain neuvottelukunta sekä kolttalain (253/1995) 42 §:ssä tarkoitettu kyläkokous; 5-7) eräät kansalais-

⁴⁷ Saamen kielilain 3 § 3 kohta; saamelaiskäräjistä annetun lain 4 §.

ten oikeusturvan kannalta keskeiset valvontaelimet, viranomaiset ja laitokset, joiden toimialueena on koko maa, kuten valtioneuvoston oikeuskansleri ja eduskunnan oikeusasiamies sekä tasa-arvovaltuutettu ja tasa-arvolautakunta, tietosuojavaltuutettu ja tietosuojalautakunta, vähemmistövaltuutettu, kansaneläkelaitos ja 1.5.2008 lähtien myös verohallinto (260/2008); sekä 8) muutoksenhakuviranomaiset. Myös saamelaisten kotiseutualueen paliskunnat ja Paliskuntien yhdistys kuuluvat lain soveltamisalan piiriin. Laki velvoittaa lisäksi valtion liikelaitoksia ja eräin edellytyksin myös muita viranomaisia, jotka tarjoavat yleisölle palvelua saamelaisten kotiseutualueella. Julkisen vallan piiriin kuuluvien tehtävien ostaminen yksityisiltä ei vaikuta velvollisuuteen taata riittävät kielelliset oikeudet.

Saamelaiskäräjien saamen kielen toimisto antaa yhdessä saamelaiskäräjien asettaman saamen kielineuvoston kanssa vaalikausittain saamelaiskäräjille *kertomuksen saamen kieltä koskevan lainsäädännön soveltamisesta sekä saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutumisesta ja kieliolojen kehityksestä*.⁴⁸ Mainittu kielikertomus liitetään saamelaiskäräjien muun lain (saamelaiskäräjistä annetun lain) nojalla valtioneuvostolle antamaan kertomukseen saamelaisasioiden yleisestä kehityksestä. Ensimmäinen kielikertomus annettiin saamelaiskäräjille syksyllä 2007 ja toimitettiin valtioneuvostolle keväällä 2008. Kertomus pohjautuu laajempaan 400-sivuiseen selvitykseen, joka on kertomuksen liitteenä.

Saamelaiskäräjät on huomoinut, että saamen kielilain täytäntöönpanoon olisi yhä osoitettava enemmän varoja, jotka tulisi kohdentaa asianmukaisesti. Saamelaiskäräjien mukaan myös kaksikielisyyden vaalimiseen suunnatun rahoituksen määrää olisi lisättävä ja sen jakoperusteita täsmennettävä. Samoin olisi lisättävä Saamelaiskäräjien roolia kaksikielisyyteen osoitetujen varojen kohdistamisessa, samoin kuin käännös- ja tulkkaustoiminnalle osoitetun tuen määrää.

Saamen kielilaista on muilta osin kerrottu edellisessä määräaikaisraportissa.

Hallintolaki

Perustuslain (731/1999) 21 §:n 2 momentti takaa jokaiselle oikeusturvan sekä sen, että hyvän hallinnon takeet turvataan lailla. Hallintolain (434/2003) 9 §:ssä asetetaan hyvän kielenkäytön vaatimus ja vaaditaan viranomaista käyttämään asiallista, selkeää ja ymmärrettävää kieltä. Viranomaisten velvollisuudesta huolehtia tulkitsemisesta ja kääntämisestä säädetään hallintolain 26 §:ssä ja hallintolainkäyttölain (586/1996) 77 §:ssä. Viranomaisen on huolehdittava tulkitsemisesta tai kääntämisestä, jos asianomainen ei osaa suomen tai ruotsin kieltä. Viranomaisten on hankittava ja kustannettava tulkki tai huolehdittava kustannuksellaan kääntämisestä asioissa, jotka tulevat vireille viranomaisten aloitteesta. Niin sanotuissa asianosaisaloitteisissa asioissa viranomainen voi huolehtia tulkitsemisesta ja kääntämisestä, jos tähän on erityisiä syitä.

Saamenkielen käyttö yhteydessä viranomaisiin

Oikeudenkäynnissä ja esitutkinnassa saamelaisella on halutessaan mahdollisuus saada saamenkielinen tulkki ja asiakirjat saameksi. Saamelainen saa sellaisissa riita-, rikos- ja hallinto-

48 Saamen kielilain toteutuminen vuosina 2004-2006.

Saamelaiskäräjät 2008, <http://www.samedigi.fi/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=74&Itemid=60>.

tuomioistuimissa, joiden toimialueeseen saamelaisten kotiseutualue tai sen osa kuuluu, käyttää saamen kieltä suullisesti ja kirjallisesti ja saada vastauksen saamen kielellä. Mikäli viranomaisessa ei ole saamenkielentaitoista henkilöä, niin tarvittaessa käytetään asiakirjakäännöksiä ja tulkkausta, joista ei koidu asiainosaiselle tai syytetylle lisäkustannuksia.

Saamelaiskäräjät on tuottanut muun muassa *pohjoissaamenkielisen lakisanaston* kopiopainoksen, mutta työn jatkaminen vaatii lisäresursseja. Saamenkielisen lakisanaston kehittäminen ei näin ollen ole ollut systemaattista, minkä vuoksi saamenkielinen terminologia ei aina ole tuttua edes alalla työskenteleville saamelaisille. Saamelaiskäräjien mukaan myös saamen kielen uudissanastotyö tukisi saamen kielilain toteutumista, minkä vuoksi kielenhuoltoon kohdistettua rahoitusta tulisi lisätä.

Edellä mainitun saamen kieliolojen kehityksestä annetun kertomuksen mukaan kuntien ja valtion yksiköiden saamenkielen taitoisten henkilöiden määrässä ei ole tapahtunut todellista muutosta, eikä saamen kielilaki ei ole kasvattanut merkittävästi viranomaisten ja virkamiesten saamen kielen taitoa.⁴⁹ Toisaalta selvityksen mukaan kunnat korjaavat aiempien vuosien toimintaansa saamen kielilain perusteella.

Inarin- ja koltansaamen osalta saamen kielilain toteutumista parantaa saamelaiskäräjille myönnetty rahoitus inarin- ja koltansaamen kääntäjän virkoja varten. Virat on tarkoitettu perustaa vuoden 2009 aikana. Muun muassa Lapin maistraatti tarjoaa asiakkailleen palvelua pohjoissaamen kielellä sekä suullisesti että kirjallisesti. Sen toimialueeseen kuuluvat kaikki Lapin läänin kunnat.

Kuntien valtionosuuslain (1147/1996) 12 §:n mukaan saamelaisten kotiseutualueen kunnat saavat kielilisanä euromäärän, joka on 10 prosenttia yleisen valtionosuuden perusosasta. Kielilisanä merkitsi näin ollen esimerkiksi vuodelle 2007 yhteensä 55 314 euron lisäystä näiden kuntien valtionosuuteen. Kielilisanä on tarkoitettu kaksikielisydestä aiheutuvien lisäkustannusten kattamiseen. Kielilisanä maksetaan kuitenkin yleisen valtionosuuden mukaan, jolloin se ei vastaa saamenkielisten asukkaiden osuutta kunnan väkiluvusta.

Kuten edellä on mainittu, saamen kielilain 31 §:n mukaan valtion talousarvioon tulee ottaa määräraha valtionavustuksiin valtion kotiseutualueen kunnille, seurakunnille, paliskunnille ja julkista hallintotehtävää hoitaville yksityisille saamen kielilain soveltamisesta aiheutuvien lisäkustannusten kattamiseksi. Tässä lainkohdassa tarkoitettuihin avustuksiin on ollut viime vuosina käytettävissä yhteensä 130 000 euroa vuodessa. Avustuksia on haettu paitsi käännös-, ilmoitus- ja tulkkauskuluihin, myös kuntien henkilöstön saamen kielen koulutautumisesta kunnalle aiheutuvien kustannusten kattamiseen.⁵⁰

Ruotsin kielen käyttö yhteydessä viranomaisiin

Kielilaila turvataan perustuslain mukaisesti suomen- ja ruotsinkielisen väestön kielelliset oikeudet. Kielilakia sovelletaan mannermaan kunnissa. Ahvenanmaan itsehallintolaissa (1144/1996) on omat kielellisiä oikeuksia koskevat säännöksensä, jotka koskevat muun muassa maakunnan virkakieltä eli ruotsia, sekä oikeutta käyttää omassa asiassaan suomen kieltä maakunnassa toimivassa tuomioistuimessa ja muussa valtion viranomaisessa (37 § - 43 §).

49 Ks. yllä Saamen kielilain esitetty.

50 Ks. sivu 9.

Suomen- ja ruotsinkielisen väestöosan kielelliset oikeudet ovat perustuslain mukaan yhdenvertaiset. Vuonna 2009 Suomen 348 kunnasta (415 kuntaa vuonna 2008) yhteensä 53 (62 vuonna 2008) kuntaa on joko ruotsin- tai kaksikielisiä. Näistä 14 kunnassa (22 kunnassa vuonna 2008) enemmistökieli on ruotsi ja vähemmistökieli suomi, sekä vastaavasti 20 (21 kunnassa vuonna 2008) kunnassa enemmistökieli suomi ja vähemmistökieli ruotsi. Osassa Suomen mannermaata vähemmistökielen asemassa ovat siis äidinkielenään suomea puhuvat, yhteensä noin 37 000 (40 000 vuonna 2008) henkilöä. Suomen mantereella on kolme kuntaa, joiden pääkieli on ruotsi. Ahvenanmaan 16 kunnasta kaikki ovat ruotsinkielisiä.

*"Kielipalvelusitoumus hallinnossa" – hankkeellaan Kuntaliitto on auttanut kuntia luomaan palvelusitoumuksia ja kehittämään palveluja kaksikielisten kuntien vähemmistökieltä puhuville riippumatta siitä, onko heidän äidinkieltensä suomi tai ruotsi.*⁵¹ Hankkeeseen sisältyy myös kunnan henkilöstön kielitaidon parantamiseen tähtääviä malleja.

Laki tuomareiden nimittämisestä (205/2000) tuli voimaan vuonna 2004. Lain 12 §:n mukaan tuomariksi voidaan nimittää sen 11 §:n mukaiset kelpoisuusvaatimukset täyttävä henkilö, jolla on tuomioistuimen tuomiopiirin väestön enemmistön kielen erinomainen suullinen ja kirjallinen taito sekä yksikielisessä tuomioistuimessa toisen kielen tyydyttävä ymmärtämisen taito ja tyydyttävä suullinen taito tai kaksikielisessä tuomioistuimessa toisen kielen tyydyttävä suullinen ja kirjallinen taito.

Muiden julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta säädetään lailla (424/2003). Lain 2 §:n mukaan viranomaisen on koulutusta järjestämällä ja muilla henkilöstöpoliittisilla toimilla huolehdittava siitä, että sen henkilöstöllä on riittävä kielitaito viranomaisen tehtävien hoitamiseksi kielilaisilla ja muussa lainsäädännössä asetettujen vaatimusten mukaisesti. Lain 3 §:n mukaan virkaa täytettäessä ja muuhun palvelussuhteeseen otettaessa on varmistauduttava siitä, että palvelukseen otettavalla on työtehtävien edellyttämä kielitaito.

Valtioneuvoston toisesta kielilainsäädännön soveltamista koskevasta kertomuksesta käy ilmi, että suomen- ja ruotsinkielisen viranomaispalvelun saatavuudessa on yhä suuria eroja.⁵² Suomenkieliset kuntalaiset ilmoittivat saavansa miltei aina suomenkielistä palvelua enemmistöltään ruotsinkielisissä kaksikielisissä kunnissa, kun vastaavassa tilanteessa olevia ruotsinkielisiä palveltiin enemmistöltään suomenkielisissä kunnissa ruotsiksi vain heidän sitä erikseen pyytäessään. Kaksikieliset viranomaiset eivät yleensä pitäneet ruotsinkielistä palvelua tarpeellisenä, jos asiakas suostui puhumaan suomea. Tämä ei kuitenkaan vastaa laissa säädettyä velvollisuutta palvella asiakasta tämän omalla kielellä siitä riippumatta, mitä muita kieliä asiakas puhuu. Viranomaiset eivät useimmiten myöskään selvittäneet etukäteen tai ensimmäisen asiakaskontaktin yhteydessä asiakkaan omaa kieltä. Valtioneuvosto toisti toisessa kielikertomuksessaan jo vuonna 2006 antamansa suosituksen, jonka mukaan viranomaisten tulisi muun muassa käydä järjestelmällisesti läpi palvelu- ja hallintoprosessinsa kielellisten oikeuksien toteutumisen kannalta.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies otti vuonna 2006 kantaa ruotsinkielisten juttujen käsittelyaikoihin Vaasan hovioikeudessa ja teki sen johdosta oma-aloitteisen tutkimuksen Helsingin ja Turun hovioikeuden ruotsinkielisten asioiden käsittelyajoista.⁵³ Johtopäätöksenä oli, että käsittelyajoissa on ollut eroja, etenkin suomenkielisten rikosjuttujen hyväksi. Käsittelyaikojen eroavuuksia ei kuitenkaan voida pitää niin merkittävinä, että niiden syitä tulisi tarkemmin sel-

51 <http://www.kunnat.net/k_perussivu.asp?path=1;161;279;280;60954;58893;61575>.

52 Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2009. Oikeusministeriö 2009, <<http://www.om.fi/1236880953561>>.

53 Dnro:t 1538/04 ja 883/2/05.

vittää. Eräänä syynä ruotsinkielisten asioiden tilastollisesti tarkasteltuna hitaampaan käsittelyyn voi olla asiaryhmän pienuus, koska pienessä asiaryhmässä yksittäinen asia vaikuttaa keskimääräiseen käsittelyaikaan enemmän kuin suuremmassa asiaryhmässä. Vaasan hovioikeutta koskevassa ratkaisussa ruotsinkielisten asioiden käsittelyn pidemmän keston katsotaan johtuvan muun muassa resurssipulasta.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisun dnro 3433/2/06 taustalla olivat Ahvenanmaan maakunnan hallituksen esiintuomat, Euroopan unionin asioiden kansallisten valmisteluasiakirjojen kääntämiseen ja kokouskieleen liittyvät ongelmat. Apulaisoikeusasiamiehen johdopäätöksenä oli, että maakunnan viranomaisten täysipainoinen ja yhdenvertainen osallistuminen itsehallintolain 59 a §:n 1 momentin (2004/68) tarkoittamalla tavalla EU-asioiden valmisteluun edellyttää, että tällaisia asioita koskevat kansalliset valtioneuvoston piirissä laadittavat valmisteluasiakirjat laaditaan itsehallintolain 38 §:n mukaisesti ruotsiksi silloin, kun ne toimitetaan maakunnan viranomaisille.

Valtioneuvoston EU-sihteeristö käynnisti keväällä 2007 *prosessin, jonka tarkoituksena on tarkastaa ja tarvittaessa uudistaa kaikki olemassa olevat EU-asioiden valmistelua koskevat ohjeet*. Ahvenanmaata koskevien ohjeiden uudistaminen toteutetaan yhteistyössä Ahvenanmaan maakuntahallituksen ja oikeusministeriön kanssa.

Ruotsinkielisen väestön kielellisistä oikeuksista rikosasioissa

Syyttäjälaitoksessa ruotsin kielen asemaa on pyritty vahvistamaan paikallisissa syyttäjänvirastoissa. Vuoden 2007 huhtikuun alusta lukien Suomessa on ollut 15 paikallista syyttäjänvirastoa, joista viisi on kaksikielisiä ja Ahvenanmaan maakunnan syyttäjänvirasto on ruotsinkielinen. Syyttäjänvirastoista annetun asetuksen (88/2007) 8 §:n mukaan osalla syyttäjistä on kaksikielisissä syyttäjänvirastoissa muista syyttäjistä poikkeavat kielitaitovaatimukset. Heiltä vaaditaan suomen kielen hyvän suullisen ja kirjallisen taidon lisäksi ruotsin kielen erinomainen suullinen ja kirjallinen taito. Nämä *ruotsin kielen taitoa korostavat kielitaitovaatimukset* koskevat Helsingin, Länsi-Uudenmaan ja Itä-Uudenmaan syyttäjänvirastoissa kolmea syyttäjää kussakin virastossa, Varsinais-Suomen syyttäjänvirastossa kahta syyttäjää ja Pohjanmaan syyttäjänvirastossa viittä syyttäjää ja yhtä apulaissyttäjää. Lisäksi valtakunnansyyttäjä voi määrätä ruotsin kieltä hyvin osaavan syyttäjän hoitamaan ruotsinkielistä rikosasiaa myös syyttäjän normaalin edellä kuvatun toimialueen ulkopuolella.⁵⁴ Tällä tavoin on varmistettu ruotsinkielisten syyttäjäpalveluiden saatavuus myös suomenkielisissä virastoissa silloin, kun niissä poikkeuksellisesti käsitellään rikosasiaa, jossa on ruotsinkielisiä asianosaisia.

Vuonna 2008 aloittaneiden 20 apulaissyttäjän harjoittelujakso kestää poikkeuksellisesti puolitoista vuotta. Heidät on sijoitettu syyttäjänvirastoihin ympäri maata. Ruotsin kielen asema on huomioitu siten, että harjoittelujaksolle on hyväksytty ainakin kaksi ruotsin kieltä hyvin taitavaa apulaissyttäjää. Toinen heistä on sijoitettu Pohjanmaan syyttäjänvirastoon ja toinen Itä-Uudenmaan syyttäjänvirastoon.

Huolimatta siitä, että edellä kuvatut ruotsin kieltä koskevat kielitaitovaatimukset ovat syyttäjälaitoksessa lisänneet ruotsin kieltä erinomaisesti osaavien syyttäjien lukumäärää, käytännössä ruotsinkielisten asianosaisten kielelliset oikeudet eivät vielä täysimääräisesti toteudu, kun tarkastellaan rikosprosessia kokonaisuutena. Tieto perustuu oikeusministeriön Valtakunnansyyttäjänviraston avustuksella *kaksikielisiin syyttäjänvirastoihin tekemän kyselytutkimuksen*

54 Yleisistä syyttäjistä annetun lain (199/1997) 10 §:n 2 momentti.

alustavaan analyysiin. Vastausten mukaan ruotsinkielisiä asianosaisia kuulustellaan esitutkin-
nassa silloin tällöin suomeksi, ruotsinkielisten asianosaisten juttuja ei systemaattisesti jaeta
viraston ruotsinkieliselle syyttäjälle ja tuomioistuimessa pidettävässä pääkäsittelyssä ei auto-
maattisesti puhutella ruotsinkielistä asianosaista ruotsiksi.

Saamenkielisen väestön kielellistä oikeuksista rikosasioissa

Syyttäjälaitoksen toimenpiteet saamen kielen aseman vahvistamiseksi kohdistuvat Lapin syyt-
täjänvirastoon, jonka toimialue on vuoden 2007 huhtikuun alusta lukien käsittänyt koko La-
pin läänin. Syyteasiat hoidetaan pääosin syyttäjänviraston päätoimipaikasta Rovaniemeltä ja
sen viidestä eri palvelutoimistosta, jotka sijaitsevat Kemissä, Kemijärvellä, Torniossa, Ivalos-
sa ja Sodankylässä. Saamelaisten kotiseutualueella syyttäjäpalvelut on järjestetty siten, että
Sodankylän palvelutoimistossa on yksi syyttäjä ja sihteeri. Inari-Utsjoen alueen rikosasioiden
vähäisen määrän johdosta Ivalon palvelutoimistossa syyttäjä ei ole paikalla päivittäin, vaan
tiettyinä ennalta ilmoitettuin palveluaikoina ja lisäksi aina tarvittaessa.

Sidosryhmäyhteistyössä esitutkintaviranomaisten (poliisin, tullin ja rajavartiolaitoksen), syyt-
täjän ja käräjäoikeuden kesken toimitaan saamenkielisten oikeuksien toteutumiseksi siten,
että esitutkintaviranomainen selvittää jo esitutkintavaiheessa rikosasian asianosaisen äidinkie-
len sekä kannan siihen, haluaako henkilö käyttää asian hoidossa ja oikeudenkäynnissä saamen
kieltä. Tällöin pystytään jo esitutkintavaiheessa varautumaan asiakirjojen käännättämiseen
sekä saamenkieliseen palveluun. Rikosasioita, joissa on saamea äidinkielenään puhuvia asian-
osaisia, on suhteellisen vähän ja tuolloinkin henkilöt puhuvat myös suomen kieltä. Tulkkia ja
käännöspalveluja tarvitaan harvoin siitäkin syystä, että useat saamea puhuvat henkilöt eivät
riittävän hyvin osaa sitä lukea tai kirjoittaa.

Lapin syyttäjänvirastossa on tällä hetkellä yksi saamen kieli- ja kulttuurikoulutusta saava
syyttäjä. Saamenkielentaitoisia ovat myös yksi Lapin käräjäoikeuden käräjätuomareista, muu-
tama lautamies, Ivalon haastemies, kuusi rajavartioista sekä yksi Utsjoen poliisimiehistä. La-
pin johtavan kihlakunnansyyttäjän käsityksen mukaan rikosoikeudenhoitoon liittyvien saa-
menkielisten palvelujen tarjonta alueella on tyydyttävää. Lisäksi *Saamelaiskäräjien yhteydes-
sä toimiva tulkki- ja käännöspalvelu* on käytettävissä myös rikosasioissa.

Syyttäjälaitos järjesti keväällä 2008 Inarissa *saamelaisten kotiseutualueella tarjottavia syyt-
täjäpalveluita koskevan keskustelutilaisuuden*. Tilaisuudessa keskusteltiin eri yhteistyötaho-
jen kesken laajasti saamenkielisten palvelujen tarpeesta ja tarjonnasta alueen rikosoikeuden-
hoidossa. Tilaisuuteen osallistuivat valtakunnansyyttäjän ja muiden syyttäjälaitoksen edustaji-
en lisäksi Saamelaiskäräjien edustajat, saamen kielilain asiantuntija sekä Lapin poliisilaitosten,
rajavartiolaitoksen, tullipiirin, oikeusaputoimen, sovittelutoimen, asianajajien, käräjäoikeuden
ja joidenkin kuntien edustajat. Tilaisuudessa päädyttiin siihen, että saamenkielisiä palveluita
pyritään antamaan mahdollisuuksien mukaan kaikissa rikosoikeudenhoidon käytännön tilan-
teissa.

Saamelaiskäräjien mukaan saamelaisten kotiseutualueella toimivissa tuomioistuimissa ei saa-
men kielilain vastaisesti ole saamenkielentaitoista henkilökuntaa. Saamenkielinen asiakas
saattaa valita tuomioistuimessa käsittelykielekseen suomen, koska ammattitaitoisia alan tulk-
keja ja kääntäjiä ei aina ole saatavilla.

Sosiaali- ja terveyspalvelujen saatavuudesta vähemmistökielillä

Sosiaali- ja terveysministeriö on julkaissut *kunnille suunnattuja oppaita ja laatusuosituksia*, joissa korostetaan asiakkaiden ja potilaiden kielellisiä ja kulttuurisia oikeuksia. Uusimmat oppaat koskevat opiskelijaterveydenhuoltoa, terveyden edistämistä, varhaiskasvatusta, lähi- ja perheväkivallan ehkäisyä sekä ikäihmisiä.⁵⁵ Esimerkiksi *ikäihmisten palvelujen laatusuosituksessa* laadukkaana palvelutoiminnan edellytyksinä mainitaan muun muassa, että asiakkaan psyykkiset, sosiaaliset, kielelliset ja kulttuuriset tarpeet otetaan asiakaslähtöisesti huomioon.⁵⁶

Ruotsin kieli

Vuonna 2008 sosiaali- ja terveysministeriö teetti *selvityksen omakielisistä sosiaali- ja terveyspalveluista kaksikielisissä kunnissa*.⁵⁷ Ruotsinkielisistä ja kaksikielisistä kunnista 42 ilmoitti, että suomen- ja ruotsinkielisiä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja on näissä kunnissa saatavissa. Ruotsinkielisen enemmistön kunnissa omakielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen saaminen oli helpompaa kuin suomenkielisen enemmistön kunnissa. Pohjanmaan suomenkielisen enemmistön kunnissa ruotsinkielisen väestöosan kielellisiin oikeuksiin ja viranomaisten kielellisiin velvollisuuksiin on kiinnitetty erityistä huomiota. Kaksikielisten palvelujen saatavuuteen kiinnitetään huomiota myös Etelä-Suomen maaseutumaisissa ja taajaan asutuissa kunnissa, joissa ruotsinkielisten asukkaiden prosentuaalinen osuus on merkittävä. Sen sijaan niissä suurissa Etelä-Suomen kaupunkimaisissa kunnissa, joissa ruotsinkielisten prosentuaalinen osuus on pieni, mutta ruotsinkielisen väestön määrä kuitenkin suuri, on ongelmia ruotsinkielisten palvelujen saatavuudessa siitä huolimatta, että erilaisia ratkaisumalleja on kehitetty ja toteutettu. Monet ruotsia äidinkieltään puhuvat joutuvatkin usein tyytymään suomenkielisiin palveluihin sosiaali- ja terveyspalveluhenkilökunnan puutteellisen kielitaidon vuoksi.

Erityisesti pääkaupunkiseudulla ongelmat ruotsinkielisten palvelujen saatavuudessa on tiedotettu ja tilanteen parantamiseksi on tehty ja tehdään edelleen runsaasti työtä. *Pääkaupunkiseudun neuvottelukunnan ruotsinkielisten palveluiden tarjoamista pohtinut työryhmä* teki vuonna 2007 ehdotuksia näiden palvelujen järjestämisestä pääkaupunkiseudulla. Työryhmä ehdotti myös, että alueen kunnat perustaisivat yhteisen ruotsinkielisen kuntalaispalvelun, joka antaisi puhelin- ja muuta neuvontaa. Jotkut kunnat tai kuntayhtymät ovat laatineet kielipalveluitoumuksia⁵⁸ ja kieliohjelmia⁵⁹, joiden tavoitteena on asiakkaiden ja potilaiden kielellisten oikeuksien toteutuminen.

Edellä mainitussa, omakielisiä palveluita käsitelleessä selvityksessä kielellisten oikeuksien toteutumista tarkasteltiin erityisesti lastensuojelun, vanhustenhuollon ja mielenterveyspalveluiden osalta. Lastensuojelussa kuntien tilanne oli hyvin erilainen riippumatta siitä, oliko kunnan asukkaiden enemmistö suomen- vai ruotsinkielinen. Kunnan koko ja lastensuojelutapausten lukumäärä ratkaisivat pitkälti sen, millaisia tukitoimia ja palveluja kunnassa tarvittiin. Kuntien välinen yhteistyö auttoi niiden ongelmien ratkaisemisessa, jotka ilmenivät harvemmin. Van-

55 Ks. <http://www.stm.fi/julkaisut/sosiaali_ ja_ terveyspalvelut>.

56 Ikäihmisten palvelujen laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2008:3, <http://www.stm.fi/julkaisut/nayta/_julkaisu/1063089#en>.

57 Kauppinen Marja-Liisa: Omakieliset sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut kaksikielisissä kunnissa. Stakes raportteja 4/2008, <<http://www.stakes.fi/verkkojulkaisut/raportit/R4-2008-VERKKO.pdf>>.

58 Esim. Lohjan ja Tammisaaren kaupungit.

59 Esim. Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri.

hustenhuollon palveluita näytti kuitenkin olevan paremmin saatavilla molemmilla kielillä ruotsinkielisen enemmistön kunnissa kuin suomenkielisen enemmistön kunnissa.

Vaikka suomenkielisen enemmistön kunnissa tilanteen katsottiin olevan kohtuullinen, ongelmia palvelun tuottamisessa oli erityisesti henkilökunnan vaihtuvuuden ja puutteellisen kieli- taidon takia. Haasteellisinta oli järjestää kotipalvelu- ja – sairaanhoitokäyntejä omalla kielellä asukkaan kotiin. Myös omakielisiä mielenterveyspalveluja oli helpompi saada ruotsinkielisen enemmistön kunnissa. Näissä kunnissa niin lapset, nuoret kuin aikuisetkin saivat palveluja samalla tavalla molemmilla kielillä. Suomenkielisen enemmistön kunnissa lapsille tarkoitettuja avopalveluja oli nuorten ja aikuisten palveluja hieman helpommin saatavilla myös ruotsin kielellä. Potilasasiakirjojen ja lausuntojen laatimisessa potilaan omalla kielellä todettiin kuitenkin puutteita. Ruotsinkielisen enemmistön kunnissa tehtäviin ostopalvelusopimuksiin sisällytettiin vaatimus hoidon toteuttamisesta potilaan kielellä. Suomenkielisissä kunnissa tilanne oli kirjavampi.

Saamen kieli

Eduskunta hyväksyi vuoden 2008 talousarviossa 600 000 euron suuruisen valtionavustuksen saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseksi. Määrärahaa saa käyttää valtionavustuksen maksamiseen saamelaiskäräjien kautta saamelaiskäräjistä annetun lain 4 §:ssä tarkoitetuille saamelaisten kotiseutualueen kunnille. Kiinteää määrärahaa voi käyttää vuoden 2009 helmikuun loppuun saakka.

Valtionavustusta tulee myöntää kaikilla saamelaiskielillä tuotettavien sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen kustannuksiin. Valtionavustuksen painopistealueita ovat olleet lasten varhaiskasvatus ja vanhustenhuolto ja sen hallinnoinnista vastaavana valtionapuviranomaisena toimii Lapin lääninhallitus.

Kuntien rahoitus- ja valtionosuusjärjestelmää ollaan uudistamassa vuonna 2010. Tässä yhteydessä tullaan ottamaan kantaa myös siihen, siirretäänkö saamelaisten sosiaali- ja terveydenhuoltoon osoitettu, vuosittain päätettävä ja korvamerkitty valtionavustus osaksi kunnille suunnattua pysyvää valtionosuutta, jossa saamelaisväestön osuus otetaan yhtenä määräraha- osaperusteena huomioon.

Saamenkielisiä sosiaali- ja terveyspalveluja ei kuitenkaan ole riittävästi, eikä kaksikielistä ammattihenkilöstöä aina ole tarjolla tai heidän saamenkielen osaamisensa on puutteellista. Vähemmistövaltuutetun mukaan saamen kielten säilyminen vaatisi laissa säädettyjen saamelaisten oikeuksien toteuttamisen lisäksi erilaisia tukitoimia.

Vähemmistövaltuutetun mukaan väestön vanhetessa tulee kiinnittää huomiota myös *äidinkieltään saamelaisten vanhusten* tilanteeseen. Inarin kunnassa ikäihmisten kanssa työskentelevät muun muassa kotipalvelutyöntekijät (joista osa on saamenkielisiä), lähihoitajat (jotka ovat sekä koltan- että pohjoissaamenkielisiä), terveydenhoitajat (joista yksi koltansaamenkielinen ja yksi pohjoissaamenkielinen) sekä koltansaamenkielinen palveluohjaaja.

Sosiaali- ja terveysministeriö on myöntänyt 126 800 euroa valtionavustusta vuonna 2007 aloitettuun ”*Saamelaisten/saamenkielisten sosiaalipalvelujen kehittämisyksikkö*”-hankkeeseen. Inarin kunnan hallinnoiman kehittämisyksikön tavoitteena on saamenkielisten sosiaalipalvelujen kehittämistyön käynnistäminen. Yksikön tehtävänä on alueellisen yhteistyön kehittäminen sosiaali- ja terveydenhuollon eri sektoreilla saamelaisten kotiseutualueella. Myöhemmin yksikön tehtäviin voidaan liittää terveyspalveluiden kehittäminen. Yhteistyötä-

hoja ovat kunnat, Saamelaiskäräjät, sosiaalialan osaamiskeskus, yliopistot, ammatilliset oppilaitokset ja järjestöt. Kehittämisyksikön painopisteenä on saamenkielisten sosiaalipalvelujen kehittäminen, koordinointi, konsultaatio, tutkimus ja koulutus. Hankkeen toteuttaminen aloitettiin päivähoidon ja varhaiskasvatuksen piirissä.

Lapsiasianvaltuutettu teetti vuonna 2008 *selvityksen saamelaislasten hyvinvoinnista*.⁶⁰ Selvityksen perustana käytettyyn kyselyyn vastasi 87 saamelaisalueen kouluissa opiskelevaa 13–18-vuotiaista saamelaisnuorta. Nykyajan saamelaisnuorilla on kyselyn mukaan vahva saamelainen identiteetti. Lasten vanhempien elämäntilannetta pidettiin hyvänä ja valtaosa saamelaisnuorista oli tyytyväisiä kouluunsa ja kouluopetukseen. Suurin osa vastaajista oli sitä mieltä, että kaksikielisyys ja monikulttuurisuus otetaan kouluissa hyvin huomioon. Huolenaiheina esiin nousivat nuorisotilojen puuttuminen, saamenkielisten radio- ja tv-ohjelmien sekä internetsivujen vähäisyys tai puuttuminen sekä se, että valtamediassa saamelaisista annetaan edelleen stereotyyppinen kuva. Selvitys sisältää ehdotuksia jatkotoimenpiteiksi.

Viittomakieli

Vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annettua lakia (380/1987) muutettiin vuonna 2006 (1267/2006). Tässä yhteydessä vaikeasti kuulovammaisten, kuulo- ja näkövammaisten sekä puhevammaisten mahdollisuutta saada tulkkipalveluja parannettiin vuoden 2007 alusta. Vammaispalvelulain muutoksella kuurosokeille tarjottavien tulkkipalvelujen vähimmäistuntimäärää nostettiin 240 tunnista 360 tuntiin ja kuulovammaisille sekä puhevammaisille tarjottavien tulkkipalveluiden vähimmäistuntimäärää 120 tunnista 180 tuntiin kalenterivuodessa.

Tulkkipalvelun käyttämiseen tarvittava opastus, ohjaus ja neuvonta eivät sisälly tulkintatuntien vähimmäismääriin. Opiskeluun liittyvien tulkkipalveluihin osalta kunnalla on lisäksi erityinen järjestämisvelvollisuus. Kunnan on järjestettävä näitä palveluita siinä laajuudessa, missä vaikeavammaisen henkilö niitä välttämättä tarvitsee selviytyäkseen opinnoistaan. Tulkkipalvelut ovat saajalleen maksuttomia.

Vammaispalvelulain mukaisten tulkkipalvelujen siirtoa kunnilta kansaneläkelaitokselle valmistellaan sosiaali- ja terveysministeriön ja kansaneläkelaitoksen yhteistyönä. Tavoitteena on, että järjestämisvastuu ja rahoitus siirtyisivät kansaneläkelaitokselle vuonna 2010.

11 ARTIKLA

1. Sopimuspuolet sitoutuvat tunnustamaan, että jokaisella kansalliseen vähemmistöön kuuluvalla henkilöllä on oikeus käyttää vähemmistökielistä sukunimeään (patronyymiä) ja vähemmistökielisiä etunimiään sekä oikeus saada ne virallisesti tunnustetuksi sopimuspuolen oikeusjärjestelmässä määrättyjen menettelytapojen mukaisesti.

2. Sopimuspuolet sitoutuvat tunnustamaan, että jokaisella kansalliseen vähemmistöön kuuluvalla henkilöllä on oikeus asettaa julkisesti nähtäville omalla vähemmistökielellään laadittuja nimikilpiä, opasteita ja muita yksityisluontoisia tietoja.

⁶⁰ Rasimus Minna: Saamelaislasten hyvinvointi ja heidän oikeuksiensa toteutuminen Suomen saamelaisalueella. Lapsiasianvaltuutetun toimiston selvityksiä 1:2008,

<http://www.lapsiasia.fi/c/document_library/get_file?folderId=101063&name=DLFE-8153.pdf>.

3. Alueilla, joilla asuu perinteisesti huomattava määrä kansalliseen vähemmistöön kuuluvia henkilöitä, sopimuspuolet pyrkivät oikeusjärjestelmänsä puitteissa, tarvittaessa toisten valtioiden kanssa tehdyin sopimuksin, ja mainittujen alueiden erityisolosuhteet huomioon ottaen asettamaan nähtäville perinteisiä paikallisia nimiä, kadunnimiä ja muita yleisölle tarkoitettuja topografisia merkkejä myös vähemmistökielisinä, kun tällaisilla merkeillä on riittävästi kysyntää.

Saamenkieliset etunimet, sukunimet ja osoitteet

Saamenkielisten suku- ja etunimien käyttö on Suomessa sallittua. Saamen kielen erityismerkien vuoksi kansaneläkelaitoksen Kela-korttiin, ajokorttiin ja passiin ei kuitenkaan toistaiseksi ole mahdollista saada näitä merkkejä sisältäviä nimiä.

Saamenkielten erityismerkien kirjoittaminen muun muassa edellä mainittuihin henkilöllisyysasiakirjoihin vaatisi henkilön saamenkielisen etu- tai sukunimen viemistä Väestörekisterikeskuksen ylläpitämään tietojärjestelmään. Väestörekisterikeskuksen osoitetietojärjestelmään voidaan tällä hetkellä tallentaa ainoastaan yksi kieli. Koska Väestörekisterikeskuksen ylläpitämä osoitejärjestelmä ei tunne saamen kieltä, Väestörekisterikeskuksen osoitetietoihin merkitään ainoastaan suomenkielinen osoite, vaikka paikkakunnalla olisi samanaikaisesti käytössä myös saamenkielisiä lähiosoitteita.

Kaksikielisissä suomen- ja ruotsinkielisissä kunnissa osoite tallennetaan aina kahdella kielellä, suomeksi ja ruotsiksi. Saamenkielisen osoitteen hyväksyminen osoitejärjestelmään edellyttää lainmuutosta.

Kilvet ja opasteet

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus on kääntänyt suomenkielisiä paikannimiä saamen kielelle. Saamen kielilain voimaantumisen jälkeen saamenkielisiä paikannimiä on painettu tienviittoihin ja teiden- sekä katujen nimiä on kunnissa myös saameksi. Vuonna 2007 julkaistiin *koko maan kattava maastotietokanta*, joka sisältää yli 11 000 saamenkielistä paikannimeä.⁶¹

Artiklan osalta viitataan muutoin edelliseen määräaikaissäraporttiin.

12 ARTIKLA

1. Sopimuspuolet ryhtyvät opetuksen ja tutkimuksen alalla tarpeen mukaan toimenpiteisiin kansallisten vähemmistöjensä yhtä lailla kuin valtaväestönkin kulttuuria, historiaa, kieltä ja uskontoa koskevan tiedon vaalimiseksi.

2. Tässä yhteydessä sopimuspuolet järjestävät muun muassa riittävät mahdollisuudet opettajankoulutukseen ja oppikirjojen hankintaan sekä helpottavat eri yhteisöjen opiskelijoiden ja opettajien välisiä yhteyksiä.

3. Sopimuspuolet sitoutuvat edistämään kansallisiin vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden yhtäläisiä mahdollisuuksia saada koulutusta kaikilla tasoilla.

61 <http://www.maanimittauslaitos.fi/Tietoa_maasta/Digitaaliset_tuotteet/Maastotietokanta/>.

Vähemmistöistä tiedottaminen opetusjärjestelmässä

Perusopetusta varten vuonna 2004 hyväksytyssä ja lukiota varten vuonna 2003 hyväksytyissä *valtakunnallisissa opetussuunnitelman perusteissa* kiinnitetään erityistä huomiota vähemmistöjen kieli- ja kulttuuriopetuksen järjestämiseen. Valtakunnalliset opetussuunnitelman perusteet ovat koulutuksen järjestäjiä, kuten kuntia, sitovia normeja, joita tulee kaikilta osin noudattaa. Opetussuunnitelman perusteita täsmennetään ja täydennetään *paikallisilla opetussuunnitelmilla*, joissa on ratkaistava, miten kieli- ja kulttuuriopetus otetaan huomioon vähemmistöihin kuuluvien oppilaiden opetuksessa. Koulutuksen järjestäjän tehtävänä on arvioida toteuttamaansa opetusta ja kehittää sitä vähemmistöjen opetuksessa mahdollisesti ilmenneitä ongelmia silmälläpitäen.⁶²

Suomessa on luovuttu oppikirjojen valtakunnallisesta tarkastuksesta 1990-luvulla. Opettajalla on näin ollen laaja vapaus valita, mitä oppikirjaa ja oppimateriaaleja hän käyttää opetuksessaan. Käytetyn oppimateriaalin tulee kuitenkin olla voimassaolevan opetussuunnitelman mukaista. Opettaja ei saa käyttää opetuksessaan oppikirjoja, jotka loukkaisivat vähemmistöjen asemaa.

Osana hallituksen ja Euroopan komission rahoittamaa monivuotista syrjinnän vastaista YES-toimenpidekokonaisuutta avattiin vuonna 2008 internetsivusto, jonka tavoitteena on lisätä nuorten ja erityisesti koulujen mahdollisuuksia hankkia saamelaisia sekä saamelaiskulttuuria koskevaa tietoa. Hanke on toteutettu yhteistyössä saamelaiskäräjien kanssa. Vuonna 2008 valmistettiin myös saamelaisista kertova, peruskouluille suunnattu opetusmateriaalikonaisuus ja toimitettiin saamenkielisen nettilehden ensimmäinen numero.

Edellä mainitun YES-toimenpidekokonaisuuden osana järjestettiin syyskuussa 2008 *Arktinen seminaari* Inarissa, saamelaisten kotiseutualueella. Yhdessä Saamelaiskäräjien, saamelaisjärjestöjen sekä Saamen koulutuskeskuksen kanssa järjestetty seminaari oli järjestyksessä neljäs. Seminaarin teemoja olivat kieli kansan identiteetin, historian ja perinteiden siirtämisen välineenä sekä vähemmistöjen kielelliset oikeudet. Saamelaisten kotiseutualueella vuosittain järjestettävän kansallisen *moninaisuuspäivän konferenssin* teemaksi on vuonna 2009 valittu moniperusteinen syrjintä.

Saamenkielinen opettajankoulutus

Oulun yliopistoon perustetulle *Giellagas-instituutille* on vuonna 2001 annettu valtakunnallinen vastuu saamen kielen ja saamelaisen kulttuurin ylimmästä opetuksesta ja tutkimuksesta. Oulun yliopisto on ainoa korkeakoulu Suomessa, jossa voi opiskella saamen kieltä tai saamelaista kulttuuria pääaineena aina tohtorin tutkintoon saakka. Helsingin yliopistossa on *saamentutkimuksen opintokokonaisuutena* mahdollisuus suorittaa saamentutkimuksen perus- ja aineopinnot. Saamen maisteriopintoihin voi jatkaa suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen piirissä saamen erikoistumislinjalla.

Saamenkielisten aineenopettajien koulutusta on tuettu opetusministeriön *Giellagas-instituutille suuntaamalla erillisrahoituksella*. Instituutti vastaa saamenkielisen aineenopetta-

62 Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. Opetushallitus 2004, <http://www02.oph.fi/ops/perusopetus/pops_web.pdf>.

jakoulutuksen koordinoinnista. Koulutuksesta oli vuoden 2008 lopussa valmistunut neljä saamenkielistä aineenopettajaa ja koulutuksessa heitä oli tuolloin kahdeksan. Koulutus on parantanut saamenkielisten opettajien saatavuutta, mutta koulutuksen järjestämistä vaikeuttaa vähäinen hakijamäärä. Instituutti aikoo vuonna 2009 selvittää uusia koulutuksen järjestelytarpeita ja -mahdollisuuksia, jotta pätevien aineenopettajien tarve saataisiin tyydytettyä.

Romaniväestön koulutuksen, kielen ja kulttuurin edistäminen

Vaikka romanien koulutustaso Suomessa on jossain määrin kohentunut, on se valtaväestöön verrattuna yhä matala. Kuten edellä on mainittu, romanit ovat väestöryhmä, johon kuuluvien opinnot keskeytyvät keskimääräistä useammin jo perusopetuksen aikana, sen jälkeen tai perusopetuksen jälkeisen koulutuksen aikana. Viime vuosina eri puolilla Suomea on ollut käynnissä useita eri rahoitus pohjalla toteutettuja *paikallisia hankkeita*, joissa on tuettu romanien ammatillista koulutusta, työllistymistä sekä romanilasten osallistumista esiopetukseen.

Vuonna 2007 valtioneuvosto myönsi 300 000 euroa valtionapua yhteensä 14 kunnalle romanilasten koulunkäyntiä tukevien, pysyvien toimenpiteiden kehittämiseksi. Vuonna 2008 valtionapua myönnettiin hakemuksesta 15 uudelle kunnalle ja lisäksi jo mukana olevat 14 kuntaa saivat jatkorahoitusta. Opetushallitus on edellyttänyt, että valtionapua saavat kunnat osallistuvat Opetushallituksen järjestämään kehittämistoimintaa tukevaan koulutukseen. Koulutukseen sisältyy muun muassa vanhempainiltojen järjestämistä romanivanhemmille sekä kodin ja koulun välisen yhteistyön kehittämistä.

Opetushallitus julkaisi vuonna 2004 raportin "*Romanilasten perusopetuksen tila*", jonka kenttäselvitykseen ja tilastoihin perustuvat tiedot on kerätty pääosin vuosina 2001 ja 2002.⁶³ Tulosten mukaan viidennes romanioppilaista oli jäänyt luokalle, pääasiassa peruskouluopetuksen alkuvaiheessa. Lisäksi romanioppilaiden poissaolot koulusta ja koulunkäynnin keskeyttäminen oli huomattavan yleistä. Erityisopetuksessa romanilapsia ja nuoria oli suhteellisesti erittäin paljon valtaväestöön verrattuna. Tämän lisäksi monet erityisopetukseen osallistuvat romanilapset ja -nuoret opiskelivat mukautetun opetussuunnitelman mukaan, mikä ei mahdollista pääsyä lukioon tai kaikkeen ammatilliseen koulutukseen. Romanioppilaat myös siirtyivät kotiopetukseen moninkertaisesti keskimääräistä useammin. Romanikielen opetus oli raportin mukaan vähäistä, sillä vain noin joka kymmenes romanilapsi sai koulussa opetusta romanikielellä. Myös kodin ja koulun yhteistyössä havaittiin puutteita, eivätkä opettajat tunteet romanikulttuuria riittävän hyvin. Kentällä toimivissa projekteissa on puolestaan havaittu, että yksi syy romanilasten kouluvaikeuksiin on heihin kohdistuva välillinen, lähinnä puutumattomuutena ja erityisluokkasiirtoina ilmenevä syrjintä, sekä välitön, koulukiusaamisena tapahtuva syrjintä.

Raportin julkaisemisen jälkeen romanilasten ja nuorten erityisten tukimuotojen löytämiseksi on tehty kehittämistyötä kouluttamalla romanitaustaisia kouluavustajia, palkkaamalla kodin ja koulun yhteydenpidon tehostamiseksi linkkityöntekijöitä, sekä kehittämällä muita positiivisen erityiskohtelun muotoja. Valitettavasti tukimuodot ovat vakiintuneet vasta joillakin paikkakunnilla.

Vuosina 2004–2007 toteutettiin *kolme laajaa romanien aikuiskoulutukseen ja työllistymistä tukevaa EQUAL-hanketta*. Työministeriön ja Euroopan Sosiaalirahaston tarjoaman rahoituk-

63 Romanilasten perusopetuksen tila. Selvitys lukuvuodelta 2001-2002. Opetushallitus 2004, <http://www.edu.fi/julkaisut/romanilasten_001-060.pdf>.

sen turvin romaneille järjestettiin aikuiskoulutusta, joissa on ollut mahdollisuus suorittaa loppuun kesken jääneitä perusopintoja, osallistua valmentavaan opetukseen sekä suorittaa ammatillinen tutkinto. Projektin puitteissa on myös ostettu yksittäisiä koulutuspaikkoja ja oppisopimuspaikkoja.

Vuonna 2009 toteutetaan kansallinen syrjinnän vastaisen kampanjan osana selvitys, jolla pyritään yhdenvertaisuuden näkökulmasta valottamaan romani- ja maahanmuuttajataustaisten, sekä vammaisten lasten erityisluokille siirtämistä koskevia prosesseja sekä siirtojen seurauksia.

Romanikieli ei ole vakiintunut yliopistolliseksi oppiaineeksi. Tämän vuoksi myöskään romanikielisen opettajankoulutuksen järjestämistä ei ole pidetty mahdollisena.

Vähemmistövaltuutetun mielestä kuntien olisi edistettävä romaniväestön koulutustason nostamista myös varmistamalla, että romanien asumiseen liittyviä kysymyksiä ratkaistaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Lapsen edun tulee olla selkeänä periaatteena romanitapauskäsiteltäessä ja vakiintumattomissa asumisolosuhteissa elävien romaniperheiden osalta tulisi erityistä huomiota kiinnittää lasten koulunkäyntimahdollisuuksiin.

Romaniasiain neuvottelukunta on tuonut esiin tarpeen lisätä sekä romanien että pääväestön romanikielisiä kontakteja. Romanikieli on neuvottelukunnan mukaan esillä julkisissa tilanteissa vain vähän, pääasiallisesti radioutusten ja muutaman kerran vuodessa pidettävien romanikielisten jumalanpalvelusten muodossa. Ne ovat kuitenkin lisänneet romanikielen arvostusta sekä romanien että muun väestön keskuudessa. Romaniasiain neuvottelukunta on esittänyt valtioneuvostolle *kokonaisvaltaisen romanikielen elvytysohjelman käynnistämistä*.

Romanien koulutuskeskuksen perustamisesta on kerrottu edellä sivulla 12.

Viittomakieli

Jyväskylän yliopisto on vuodesta 1998 alkaen tarjonnut *viittomakielistä luokanopettajakoulutusta*. Koulutukseen otetaan joka kolmas vuosi 8-9 viittomakielistä opiskelijaa. Viittomakielisen luokanopettajatutkinnon suorittamisen lisäksi koulutuksessa voi opiskella aineenopettajaksi ja opinto-ohjaajaksi. Viittomakielistä opettajankoulutusta on tarkoitus laajentaa myös lastentarhanopettajien koulutukseen. Ammattikorkeakouluissa järjestetään *viittomakielien tulkin* koulutusta.

Saamenkielinen oppimateriaalituotanto

Saamelaiskäräjien tehtäviin kuuluu oppimateriaalin valmistaminen kaikille kouluasteille sekä pohjoissaamen, että koltan- ja inarinsaamen kielillä. Uusia oppimateriaalinimikkeitä on ilmestynyt vuosittain noin 20, joista noin puolet pohjoissaamenkielisiä oppimateriaaleja. Valtaosa julkaistuista nimikkeistä on edelleen perusopetuksen materiaaleja. Oppimateriaalin tarve on kasvanut saamenkielisen opetuksen laajentumisen vuoksi. Materiaalia tarvittaisiin myös sähköisessä muodossa erilaisena digi- ja verkkomateriaalina. Saamelaiskäräjät ei ole juurikaan pystynyt tuottamaan ammatilliseen ja aikuiskoulutukseen suunnattua oppimateriaalia.

Romanikielinen oppimateriaalituotanto

Romanikielisestä oppimateriaalituotannosta on kerrottu edellä suosituksen 4 yhteydessä.

Venäjän kielen ja kulttuurin edistäminen

Suomessa asuvien lähes 50 000 venäjänkielisen yhteydenotot muodostavat merkittävän osan vähemmistövaltuutetun toimiston tehtävistä. Venäjänkielisten järjestöistä vähemmistövaltuutettu on tehnyt yhteistyötä etenkin Venäjänkielisten Yhdistysten Liiton (SVYL) kanssa.

Verkkotietopalvelu *RUSSIAinfo* on opetusministeriön vuonna 2003 käynnistämä hanke, jonka tavoitteena on koota yhteen eri tahojen tarjoamaa Venäjä-tietoa.⁶⁴ Vuonna 2005 käyttöön otettua palvelua ylläpitää Helsingin yliopiston Aleksanteri-instituutti.

Venäjän kielen ja kulttuurin edistämisen osalta viitataan muilta osin edelliseen määräaikaissäraporttiin.

Muut vähemmistöryhmät

Tilastokeskuksen mukaan väestöstä äidinkieltään suomenkielisiä oli vuoden 2008 lopulla 4 844 047 (90,9 prosenttia), ruotsinkielisiä 289 951 (5,4 prosenttia) ja saamenkielisiä 1 778 (0,03 prosenttia). Muita kuin suomea, ruotsia tai saamea äidinkielenään puhuvia oli 190 538 henkilöä, eli 3,6 prosenttia väestöstä. Suurimmat vieraskielisten ryhmät olivat venäjänkieliset (48 740), vironkieliset (22 357), englanninkieliset (11 344), somalinkieliset (10 647) ja arabinkieliset (8 806).

Ulkomaisten kansalaisten määrä lisääntyi vuoden 2008 aikana yhteensä 10 548 henkilöllä. Suurimmat ulkomaalaisten ryhmät olivat Venäjän (26 909), Viron (22 604), Ruotsin (8 439) ja Somalian (4 919) kansalaiset. Ulkomailla syntyneitä henkilöitä asui Suomessa tuolloin kaikkiaan 218 626. Puhuttujen kielten määrä sekä kielten puhujien määrä muuttuu maahanmuuton seurauksena näin ollen jatkuvasti. Monet puiteyleissopimuksessa esiin nostetuista periaatteista soveltuvat myös näihin maahanmuuton kautta syntyneisiin vähemmistöryhmiin.

Opetusministeriön perustama työryhmä on tehnyt uudistusehdotuksia, joiden tavoitteena on parantaa erityisryhmien, kuten romanien, vankien ja maahanmuuttajien, mahdollisuuksia osallistua aikuisten perusopetukseen ja lukiokoulutukseen. Ohjelmaehdotus kattaa vuodet 2007–2012 ja se julkaistiin 24.11.2006. Ehdotuksen mukaan muun muassa aikuiskoulutuksen alueellista palvelutarjontaa ja etäopetusta tulisi kehittää. Uudistukset ottaisivat entistä paremmin huomioon vähemmistöjen erityistarpeet.

Vähemmistöuskontojen opetuksessa on todettu opettajien koulutukseen, opetusmateriaaliin sekä opettajille suunnattuun materiaaliin liittyneitä puutteita. Vähemmistöuskontojen opettajille ei myöskään ole ollut tarjolla opettajankoulutusta. Tilanne on kuitenkin parantunut, kun Helsingin yliopiston uskontotieteen laitos aloitti opetusministeriön erillisrahoittaman *vähemmistöuskontojen opettajien koulutuksen* syksyllä 2007.

64<<http://tatiana.aleksanteri.helsinki.fi/>>.

13 ARTIKLA

1. Sopimuspuolet tunnustavat opetusjärjestelmiensä puitteissa kansalliseen vähemmistöön kuuluvien henkilöiden oikeuden perustaa ja hallinnoida omia yksityisiä opetus- ja koulutuslaitoksiaan.

2. Tämän oikeuden käyttämisestä ei aiheudu taloudellisia velvoitteita sopimuspuolille.

Artiklan 13 osalta viitataan edelliseen määräaikaissäätöön.

14 ARTIKLA

1. Sopimuspuolet sitoutuvat tunnustamaan, että jokaisella kansalliseen vähemmistöön kuuluvalla henkilöllä on oikeus oppia vähemmistökieltään.

2. Mikäli alueilla, joilla asuu perinteisesti tai huomattava määrä kansallisiin vähemmistöihin kuuluvia henkilöitä, on riittävää kysyntää, sopimuspuolet pyrkivät mahdollisuuksien mukaan ja opetusjärjestelmiensä puitteissa varmistamaan, että näihin vähemmistöihin kuuluvilla henkilöillä on riittävät mahdollisuudet saada vähemmistökielen opetusta tai opetusta tällä kielellä.

3. Tämän artiklan 2 kappaletta sovelletaan siten, ettei se vaikuta virallisen kielen oppimiseen tai tällä kielellä tapahtuvaan opetukseen.

Saamen kieli

Saamen kieli voi Suomessa olla perusopetuksen ja lukion opetuskieli, äidinkielen oppiaine tai vapaaehtoinen taikka valinnainen vieraan kielen oppiaine. Jos saamen kieltä opetetaan äidinkielenä, äidinkielen opetukseen sisältyy saamen lisäksi suomen kielen opetusta. Äidinkielen oppitunnit jaetaan käytännössä tällöin saamen ja suomen kielten kesken.

Ylioppilastutkinnoissa on mahdollista suorittaa saamen kielessä äidinkielen ja vieraan kielen koe. Toistaiseksi äidinkielen koetta ei ole ollut mahdollista suorittaa koltansaamen kielessä. Muilta osin ylioppilastutkinto on suomenkielinen.

Vuoden 1999 alusta lähtien voimassa ollut laki opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta on turvannut saamelaisopetuksen järjestämisen perusedellytykset saamelaisten kotiseutualueen kunnissa.⁶⁵ Vaikka ikäluokkien pieneneminen saamelaisten kotiseutualueella on nähtävissä myös saamelaisopetusta koskevissa tilastoissa, suurta romahdusta oppilasmäärissä ei ole tapahtunut. Ilman erityisrahoitusta saamen opetustilanne olisi nykyistä heikompi. Saamelaisopetusta koskeva erityisrahoitus on osoittautunut kannustimeksi, sillä kuntien saaman valtionavustuksen määrä kasvaa tai laskee sen mukaan miten paljon ne lisäävät tai vähentävät saamen kielen ja saamenkielistä opetusta. Opetuksessa saamelaisten kielelliset oikeudet toteutuvat parhaiten saamelaisten kotiseutualueella. Saamelaisopetuksen erityisen rahoitussäännöksen käytännön merkityksenä on, että saamen kielen ja saamenkielistä opetusta antavien opettajien palkkamenot katetaan tosiasiallisesti lähes täysin valtionavustusvaroin.

Opetustilanteessa saamelaisten kotiseutualueen kunnissa on nähtävissä sekä edistystä että huolestuttavia piirteitä. Edistysaskeleina voidaan pitää 1) sitä, että entistä useampia perusopetuksen oppiaineita opetetaan saamen kielellä; 2) sitä, että opetusta on 2000-luvun alusta

⁶⁵ Laki opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta 43.2 § (1998/635), muutettu lailla 1186/1998.

alkaen annettu kaikilla kolmella saamen kielellä ja 3) että syksystä 2007 alkaen saamenkielistä opetusta on annettu kaikissa saamelaisten kotiseutualueen kunnissa.

Inarinsaamenkielisen opetuksen määrä on kasvanut hieman. Lukuvuonna 2007–2008 inarinsaamenkielisessä perusopetuksessa oli yhteensä 11 oppilasta, joten opetuksen tilanne on onnistuneista elvytyshankkeista huolimatta edelleen hyvin uhanalainen. *Koltansaamenkielistä opetusta* annettiin tuolloin neljälle oppilaalle. Kielen tilanne on hälyttävä, koska kouluun ei ole enää tullut koltansaamea äidinkielenään puhuvia lapsia. *Pohjoissaamenkielistä opetusta* saavien oppilaiden määrä on pysynyt koko 2000-luvun ajan samalla, noin 150 oppilaan tasolla. Lukuvuonna 2007–2008 saamenkielisessä opetuksessa oli yhteensä 23 Enontekiön kunnan, 57 Inarin kunnan, 71 Utsjoen kunnan ja kaksi Sodankylän kunnan oppilasta. Saamen kielen aineopetusta annettiin Enontekiöllä yhteensä 69:lle, Utsjoella 26:lle, Inarissa 150:lle ja Sodankylässä 62:lle perusopetuksen ja lukion oppilaalle. Saamenkielinen opetus vähenee kaikkien kolmen saamen kielen osalta ylemmille vuosiluokille tultaessa. Lukioista ainoastaan Utsjoen saamelaislukio antaa joissakin oppiaineissa opetusta myös pohjoissaamen kielellä.

Saamen kielen opettajatilanne on vaikeutunut viime vuosina. Opettajapula koskettaa kiipeimmin inarin- ja koltansaamen kieliä, sekä perusopetuksen ylemmillä vuosiluokilla kaikilla kolmella saamen kielellä annettavaa aineopetusta.

Vähemmistövaltuutettu, lapsiasiavaltuutettu ja Saamelaiskäräjät järjesti 13.11.2008 *seminaarin saamen kieleen, saamelaisopetukseen sekä saamelaisten kielellisten- ja kulttuuristen oikeuksien toteutumisesta*. Samalla julkistettiin edellä mainittu Vähemmistövaltuutetun selvitys saamen kielen tilanteesta pääkaupunkiseudulla sekä saamelaiskäräjien selvitys saamelaisopetuksen tilanteesta saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella.

Saamelaiskäräjien mukaan koltan saamen kieli ei ole resurssiongelmien sekä kielipesätoiminnan vähäisyyden vuoksi elpynyt koltansaamen alueella. Suomessa puhuttavista kolmesta saamen kielestä kaikki ovat varsin pieniä, mutta erityisesti inarinsaame ja koltansaame edellyttävät kiireellisiä ja pitkäjänteisiä tukitoimia selvitäkseen.

Aiemmin vähintäänkin yhtä uhanalaisessa asemassa ollut inarinsaame on kuitenkin Saamelaiskäräjien mukaan menestynyt selvästi aiempaa paremmin. Kielipesien ja vastaavien toimintojen tuloksena inarinsaamen kieli osoittaa selviä elpymisen merkkejä, ainakin pienempien lasten kohdalla, sekä ennen kaikkea inarinsaamen tilan kohentamiselle omistautuneiden yhdistysten sekä yksittäisten inarinsaamelaisten toiminnan ansiosta. Inarinsaamen aseman vakiinnuttaminen vaatisi kuitenkin lisärahoituksen myöntämistä kielipesätoimintaan.

Saamen kielen opetus kotiseutualueen ulkopuolella

Noin puolet Suomen saamelaisväestöstä asuu saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella. Vuonna 2007 kotiseutualueella asui 38 prosenttia saamelaisista. Kotiseutualueen ulkopuolella asuu paljon lapsia ja nuoria, 59 prosenttia 11–17-vuotiaista saamelaisnuorista asuu kotiseutualueen ulkopuolella ja 18–24-vuotiaista reilut 60 prosenttia. Saamelaislapsista jopa 70 prosenttia ei asu saamelaisten kotiseutualueella.

Perustuslaissa säädetty oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin koskee myös saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella asuvia saamelaisia. Toisin kuin lasten päivähoidon osalta, saamen kielilaki ei velvoita kunnallisia viranomaisia järjestämään saamen kielen opetusta muualla kuin saamelaisten kotiseutualueella. Saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella annettavasta saa-

men kielen opetuksesta ei ole säännöksiä opetuslaeissa. Opetusta on kuitenkin mahdollista antaa opetusministeriön erillisen päätöksen perusteella. Voimassa oleva asetus on vuodelta 2007.⁶⁶ Asetuksen 3 pykälän mukaan sellaisissa oppilaitoksissa, joissa ei järjestetä perusopetuslain 12 §:ssä ja lukiolain 8 §:ssä tarkoitettua äidinkielen opetusta saamenkielisille, romani-kielisille ja vieraskielisille oppilaille, mainittuun opetukseen voidaan myöntää valtionavustusta enintään 2,5 opetustunnista viikossa opetusryhmää kohti. Avustuksen saamisen ehtona on, että asianomaisen kielen opetusryhmään on kuulunut lukukauden alussa vähintään neljä oppilasta tai kurssimuotoisessa opetuksessa kurssin alkaessa siihen osallistuu vähintään neljä oppilasta tai opiskelijaa.

Saamen kielen opetus kotiseutualueen kuntien ulkopuolella on muuta opetusta täydentävää ylimääräistä aineopetusta. Lukuvuonna 2007–2008 yhteensä 36 oppilasta, joista 29 oli perusopetuksessa ja 7 lukiossa, sai saamen kielen aineopetusta. Yhtä inarinsaamen oppilasta lukuun ottamatta opetettava kieli oli pohjoissaame. Opetusta annetaan lähiopetuksena Oulussa, Rovaniemellä ja Tampereella, jolloin kaupunki on palkannut saamen kielen tuntiopettajan. Muilla paikkakunnilla opetus on järjestetty verkossa, jossa sitä antavat Inarin kunnan opettajat. Saamelaiskäräjät julkaisi vuoden 2008 lopussa *raportin saamelaisopetuksesta kotiseutualueen ulkopuolella*.⁶⁷

Saamelaiskäräjien mukaan saamenkielisen opetuksen puute on erityisesti saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella johtamassa hälyttävään tilanteeseen, jossa saamelaiset eivät osaa lukea ja kirjoittaa äidinkielellään, saamen kielten puhujien määrä romahtaa ja kielten häviäminen nopeutuu. Saamelaiskäräjien tiedon mukaan arviolta yli puolet Suomen perusopetusikäisistä saamelaislapsista ja –nuorista ei saa saamen kielen opetusta.

Vuonna 2008 vähemmistövaltuutettu selvitti saamelaisten oikeuksien toteutumista pääkaupunkiseudulla. Hankkeen tulokset raportoitiin julkaisussa "*Saamen kieli pääkaupunkiseudulla*".⁶⁸ Tilastotietojen mukaan pääkaupunkiseudulla asuu vajaa tuhat saamelaista, minkä vuoksi saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutuminen on tärkeää myös pääkaupunkiseudulla. Suomeksi ja pohjoissaameksi julkaistun selvityksen mukaan saamenkielisten palveluiden saatavuudessa on kuitenkin puutteita.

Muut toimenpiteet saamen kielen kehittämiseksi

Saamen kielen asemaa edistetään myös yleisten kielitutkintojen ja auktorisoitujen kääntäjien tutkintojärjestelmän kautta.

Yleiset kielitutkinnot ovat aikuisille suunnattuja kielitaitotutkintoja. Tutkinnot mittaavat kielen osaamista sellaisissa käytännön tilanteissa, joissa aikuinen joutuu puhumaan, kuuntelemaan, kirjoittamaan tai lukemaan jotakin vierasta kieltä. Yleisen kielitutkinnon voi suorittaa myös saamen kielessä. Yleiset kielitutkinnot perustuvat niistä annettuun lakiin (964/2004) sekä valtioneuvoston asetukseen (1163/2004).

66 Opetusministeriön asetus 392/2007 vieraskielisten sekä saamenkielisten ja romanikielisten oppilaiden täydentävään opetukseen perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa myönnettävän valtionavustuksen perusteista.

67 Saamelaiskäräjien koulutusraportti n:o 1/ marraskuu 2008.

68 Länsman Anne: Saamen kieli pääkaupunkiseudulla. Vähemmistövaltuutetun julkaisusarja 5, 2008.

<[http://www.vahemmistovaltuutettu.fi/intermin/vvt/home.nsf/files/tutkimus_netiversio_lansman/\\$file/tutkimus_netiversio_lansman.pdf](http://www.vahemmistovaltuutettu.fi/intermin/vvt/home.nsf/files/tutkimus_netiversio_lansman/$file/tutkimus_netiversio_lansman.pdf)>.

Saamelaiskäräjät on kiinnittänyt huomiota siihen, ettei inarin- ja koltansaamentaitoisilla henkilöillä ole tällä hetkellä keinoa todistaa kielitaitoaan yleisellä kielitutkinnolla tilanteissa, joissa saamen kielen taito on esimerkiksi viran pätevyysvaatimus.

Saamen kielten asemaa on käsitelty *yleisistä kielitutkinnoista tehdyssä kehittämissuunnitelmassa*, jonka Opetushallituksen johtoryhmä hyväksyi vuoden 2007 alussa. Kehittämissuunnitelmassa todetaan muun muassa, että inarin- ja koltansaamen kielten liittämiseksi yleisiin kielitutkintoihin ei ole nykyisin lain edellyttämiä mahdollisuuksia.

Auktorisoiduista kääntäjistä annetussa laissa (1231/2007) säädetään oikeudesta toimia auktorisoituna kääntäjänä. *Auktorisoidun kääntäjän tutkinnossa* osoitetaan tutkintokielen kieli- ja kääntämistaito sekä auktorisoidun kääntäjän ammatinharjoittamisessa tarvittava muu taito. Käännettävistä kielistä toisen tulee olla suomen, ruotsin tai saamen kieli.

Opetusministeriö asetti maaliskuussa 2008 saamelaisalueen koulutuskeskuksen aloitteesta virkamiesryhmän selvittämään *saamelaisalueen koulutuskeskuksesta annetun lain (545/1993) uudistamista*. Työryhmä valmisteli ehdotukset koulutuskeskuksen tehtävistä ja lainsäädännön tarkastustarpeista. Saamelaisten kulttuuriset ja kielelliset oikeudet puoltavat selvityksen mukaan sitä, että koulutuskeskus säilyy jatkossakin opetusministeriön toimialaan kuuluvana valtion oppilaitoksena. Koulutuskeskuksen nykyiset toiminnot yleissivistävän aikuiskoulutuksen sekä pohjoissaamen, inarin- ja koltansaamen kielen ja kulttuurin koulutuksen tarjoajana ovat lisäksi tärkeitä elinkeinojen ja kulttuurin säilyttämisen ja kehittämisen kannalta. Selvitys valmistui helmikuussa 2009 ja sen mukaan valtioneuvoston tavoitteena on antaa *koulutuskeskusta koskeva hallituksen esitys* vuoden 2009 aikana.⁶⁹

Saamelaiskäräjät on asettanut toimikaudekseen 2008–2011 *saamelaisten koulutusasiain yhteistyöelimen*, jossa ovat saamelaiskäräjien lisäksi edustettuina saamelaisalueen kuntien, Lapin lääninhallituksen ja opetusministeriön sekä opetushallituksen edustajat. Yhteistyöelimen tehtävä on kehittää saamen kielen ja saamenkielistä opetusta, edistää tiedonkulkua ja yhteisiä opetuksen kehittämishankkeita.

Saamelaiskäräjät on toukokuussa 2009 esittänyt, että opetusministeriö käynnistäisi kokonaisvaltaisen ohjelman saamen kielen elvyttämiseksi. Elvytysohjelman tavoitteena olisi muun muassa kehittää ja ylläpitää saamen kieltä.⁷⁰

Romanikielinen opetus

Romanikielen opetuksen tilanne ei ole merkittävästi muuttunut raportointijakson aikana. Muun muassa romanikielen opettajien ja oppimateriaalin vähäisyys ovat edelleen romanikielen opetuksen ydinongelma. Opetushallituksen kunnille myöntämien valtionavustusten yhtenä osa-alueena on romanikielen opetuksen kehittäminen kunnissa.

Tällä hetkellä on käynnissä "*Romanien perusopetus 2*" -projekti. Vuosina 2001–2002 tehtyyn romanilasten perusopetuksen tilaa koskeneeseen kartoitukseen ("*Romanien perusopetus 1*") pohjautuvaa, vuonna 2007 käynnistettyä hanketta hallinnoi Opetushallituksen Romaniväestön koulutustiimi.

⁶⁹ Saamelaisalueen koulutuskeskuksen tehtävät, asema ja lainsäädäntö. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2009:3;

< <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2009/liitteet/tr03.pdf?lang=fi>>.

⁷⁰ Saamelaiskäräjien taustamuistio; Dnro 344 /D.a. 2/2009.

Hankkeessa käsitellään "Romanien perusopetus 1"-kartoituksessa esille tulleita kehitysehdo-
tuksia, joita olivat:

1. romanilasten identiteetin kehittäminen ja vahvistaminen;
2. romaneja koskevan tiedon ja tietoisuuden lisääminen;
3. romanien syrjinnän ja syrjäytymisen ehkäisy;
4. yleisten tukimuotojen tehokas hyödyntäminen romanien perusopetuksessa;
5. perusopetukseen osallistuvia romaneja koskevien erityisopetuspäätösten valtakunnal-
linen yhdenmukaistaminen;
6. romaneille suunnatun oppilaanohjauksen lisääminen;
7. romanikotien ja koulun välisen yhteistyön vahvistaminen; sekä
8. verkostoituminen ja eri hallintokuntien välisen yhteistyön kehittäminen.

"Romanien perusopetus 2" -projekti jatkuu vuoden 2009 loppuun. Projektin loppuvaiheen
painopisteenä on kodin ja koulun välinen yhteistyö sekä oikeanlaisen tiedon jakaminen ope-
tusalaa ammattilaisille ja romanivanhemmille. Projektin pyrkimyksenä on luoda toimivia kas-
vatusalan ammattilaisista sekä romanivanhemmista koostuvia tukiverkostoja. Romanikielen
opetuksen järjestämisestä on muilta osin kerrottu edellisessä määräaikaissäraportissa.

Venäjän kielen opetus

Opetushallitus myöntää äidinkielen esi- ja perusopetusta sekä lukio-opetusta varten valtion-
avustusta. Vuonna 2005 tämän erillisen *valtionavustuksen turvin järjestettyyn venäjän kielen
opetukseen* osallistui yhteensä 3067 oppilasta tai opiskelijaa. Vuoden 2006 alusta äidinkielenä
järjestettävän venäjän opetuksen tuntimäärä nousi kahdesta tunnista kahteen ja puoleen tun-
tiin viikossa.

Suomen venäjänkielisten yhdistysten liiton mukaan venäjän kielen opetukseen äidinkielenä
osallistuu alle puolet venäjänkielisistä oppilaista. Vuonna 2005 venäjää opiskeli äidinkielenä
3067 oppilasta noin 8000 äidinkieleltään venäjänkielisestä oppilaasta.

Vähemmistövaltuutetun toimisto teetti vuonna 2008 venäjänkielisten olosuhteita koskevan
kartoituksen "*Venäjänkielisenä Suomessa 2008*".⁷¹ Osa aineistosta perustui haastatteluihin,
joita toteuttamaan palkattiin venäjänkielinen henkilö. Lisäksi selvitystä varten koottiin saata-
villa olevia tilastoja venäjänkielisen väestön rakenteesta ja sijoittumisesta Suomessa. Kartoi-
tuksessa selvitettiin esimerkiksi venäjän kielen ja venäjänkielisen opetuksen tilannetta, venä-
jänkielisten asemaa työelämässä ja julkisten palvelujen käyttäjinä, sekä venäjänkielisten ko-
kemuksia suomalaisesta asenneilmapiiristä heitä kohtaan. Kartoituksen tulokset on raportoitu
suomeksi ja venäjäksi.

Yliopistot voivat yliopistolain (645/1997) mukaan päättää suomen ja ruotsin kielen lisäksi
itsenäisesti muun kielen käyttämisestä opetus- ja tutkintokielenä. Myös ammattikorkeakoulun
opetuksessa sekä kuulusteluissa ja kokeissa saadaan ammattikorkeakoululain (351/2003)
mukaan tarvittaessa käyttää muutakin kuin ammattikorkeakoulun opetuskieltä. Englannin
kielen asema yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen vieraskielisessä opetuksessa on hyvin
vahva. Englanti on opiskelukieli myös *The Finnish-Russian Cross-Border University (CBU)*
-projektiin kuuluvissa maisteriohjelmassa. CBU-projektissa suomalaiset ja venäläiset yliopis-

71 Selvitys vähemmistövaltuutetulle. Venäjänkielisenä Suomessa 2008. Jekaterina Tantu, Helsinki 2008; <<http://www.vahemmistovaltuutettu.fi>>.

tot tarjoavat yhteistyössä eri opintoalojen maisteriohjelmiä. Projektin tavoitteena on lisätä yhteistyötä suomalaisten ja venäläisten yliopistojen välillä. CBU:n maisteriohjelmiä järjestetään viiden suomalaisen yliopiston lisäksi neljässä venäläisessä yliopistossa.

Suomenkielinen opetus Ahvenanmaan maakunnassa

Vuonna 2007 Ahvenanmaan väestömäärä oli 27 153 henkilöä, joista äidinkieltään suomenkielisiä oli 1367 henkilöä.⁷²

Ahvenanmaan itsehallintolain (1144/1991) 40 §:n mukaan julkisista varoista ylläpidettävien ja tällaisista varoista avustusta saavien koulujen opetuskielenä on ruotsi, ellei maakuntalailla toisin säädetä. Itsehallintolakia koskevassa hallituksen esityksessä (HE 73/1990) todetaan koululla tarkoitettavan myös muita kuin oppivelvollisuuskouluja, kuten esimerkiksi esikouluja. Ahvenanmaan maakunnan peruskoululain (grundskolelagen för landskapet Åland; 1995:18) 17 § 4 momentin mukaan niiden oppilaiden, joiden äidinkieli on muu kuin ruotsi, tulee mahdollisuuksien mukaan saada määräaikaista tukiopetusta äidinkielellään. Ahvenanmaalainen yhteiskunta on avoin etsimään erityisratkaisuja suomenkielisen väestönosan opetuksen järjestelykysymykseen.

Suomenkielisiä sairaan- ja terveydenhoitopalveluita on ollut hyvin saatavilla Ahvenanmaan suomenkielisen väestönosan tarpeisiin.

Karjalan kieli

Karjalan Kielen Seura ry. on oma-aloitteisesti toimittanut hallitukselle tietoja karjalan kielestä ja yhdistyksen toiminnasta. Seuran tarkoituksena on lisätä kiinnostusta karjalan kieleen, sekä tukea kielen säilyttämiseen ja kehittämiseen tähtäävää tutkimus- ja julkaisutoimintaa ja kielen opiskelua sekä harrastusta. Karjalan Kielen Seuran mukaan Suomessa on noin 5 000 aktiivista karjalan kielen puhujaa. Seura on tuonut esiin, että karjalaisia ei tunnusteta omaksi etniseksi kokonaisuudekseen. Myös kieltä pidetään venäläistyneenä suomen murteena ja karjalaista perinnekulttuuria suomalaisena.

Päivähoito

Saamenkielisillä lapsilla on saamen kielilain (1086/2003) sekä lasten päivähoidosta annetun lain (1981/875) mukaan oikeus päivähoitoon saamen kielellä koko maan alueella.

Saamenkielistä lasten päivähoitoa järjestettiin vuonna 2007 saamelaisalueen kunnissa saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalveluiden turvaamiseksi myönnetyn määrärahan turvin seuraavasti: Enontekiöllä yhdessä ryhmäperhepäiväkodissa, Inarissa ja Ivalossa kummassakin pohjoissaamenkielisissä ryhmäperhepäiväkodeissa, ostopalveluna järjestetyssä inarinsaamen kielipesässä, Ivalossa toimivassa inarinsaamenkielisessä päivähoitoryhmässä sekä Utsjoella saamenkielisenä päivähoitona ja lastensuojelutoimina.

Vuonna 2007 Inarin kunta kartoitti koltankielisen kielikylytoiminnan tarvetta saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseksi tarkoitetun valtionavustuksen turvin. Kesä-

72 ÅSUB Statistisk årsbok 2008.

kuussa 2008 Inarissa käynnistettiin *koltansaamenkielinen kielipesätoiminta*, johon kuuluu ryhmäperhepäivähoitoa sekä 8+2 hoitopaikkaa. Kielipesä työllistää kaksi työntekijää. Tällä hetkellä hoidossa on yhdeksän lasta, joista kuusi alle kouluikäistä ja kolme koululaista. Myös kielipesää rahoitetaan saamenkielisten sosiaali- ja terveystalvelujen tuottamiseen tarkoitettulla valtionavustuksella.

Pääkaupunkiseudulla asui vuoden 2008 lopussa hieman alle tuhat saamelaista. Alueella asuvat saamelaiset vanhemmat pitävät saamen kielen ja kulttuurin siirtymistä lapsille tärkeänä ja toivovat lastensa saavan päivähoitoa saamen kielellä. Vuonna 2007 saamenkielistä päivähoitoa järjestettiin pääkaupunkiseudulla Vantaalla, jossa kaksi lasta osallistui Helsingin ja Vantaan yhteisessä Pikku-prinssin päiväkodissa toimineeseen *saamenkieliseen kerhoon*. Kerhon toiminta kuitenkin loppui vuoden 2007 jälkeen lasten muutettua toiseen kuntaan. Saamenkielisten päivähoitopalveluiden toteutumista koskevia syrjäntälautakunnan ratkaisuja on kerrottu edellä artiklan 6 alla.

Ruotsinkielisen päivähoiton tarve on Svenska Finlands Folktingin mukaan kasvussa Etelä-Suomeen ja erityisesti pääkaupunkiseudulle suuntautuvan muuttoliikkeen takia. Folktinget pitää suurimpana ruotsinkielisen päivähoiton järjestämiseen liittyvänä ongelmana pulaa pätevästä ruotsinkielisestä päivähoitohenkilökunnasta.

Suomen venäjänkielisten yhdistysten liiton mukaan kaikki venäjänkieliset tai suomalaisvenäläiset päiväkodit ovat yksityisiä. Vuonna 2008 pääkaupunkiseudulla toimi yhdeksän tällaista päiväkotia, joista kolmella oli Helsingin kaupungin kanssa solmittu ostopalvelusopimus. Näissä päiväkodeissa on noin 153 laskennallista päiväkotipaikkaa. Vantaan kaupunki on vuodesta 2002 alkaen ostanut venäjänkielistä päivähoitoa yhdeltä ja vuodesta 2006 saakka kahdelta päiväkodilta. Pääsääntöisesti lapsiryhmiä on ollut kolme ja laskennallisia päiväkotipaikkoja noin 50 lapselle. Venäjänkieliset päiväkodit toimivat myös Turussa, Joensuussa ja Kotkassa.

Lasten päivähoiton järjestämisestä on muilta osin kerrottu edellisessä määrääkäsraportissa.

15 ARTIKLA

Sopimuspuolet luovat tarpeelliset olosuhteet kansallisiin vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden tehokkaalle osallistumiselle kulttuuri-, yhteiskunta- ja talouselämään sekä erityisesti heitä koskeviin julkisiin asioihin.

Vähemmistökulttuurien avustaminen

Vähemmistökulttuurien avustamisesta on kerrottu edellä muun muassa 5 artiklan yhteydessä.

Poliittinen edustautuminen

Suomen perustuslain (731/1999) 2 §:n mukaan kansanvaltaan sisältyy yksilön oikeus osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristönsä kehittämiseen. Edelleen perustuslain 14 §:n mukaan jokaisella Suomen kansalaisella, joka on täyttänyt kahdeksantoista vuotta, on oikeus äänestää valtiollisissa vaaleissa ja kansanäänestyksessä. Samoin jokaisella Suomen kansalai-

sella ja maassa vakinaisesti asuvalla ulkomaalaisella, joka on täyttänyt kahdeksantoista vuotta, on oikeus äänestää kunnallisvaaleissa ja kunnallisessa kansanäänestyksessä.

Poliittisesti aktiiviset vähemmistöryhmiin kuuluvat henkilöt ovat valitsemiensa puolueiden jäseniä, eivätkä vähemmistöt Suomessa pääasiallisesti ole järjestäytyneet heidän etujaan ajavaksi puolueeksi. Vuonna 1906 perustetun Ruotsalaisen kansanpuolueen (*Svenska folkspartiet*) puolueohjelmaan kuitenkin kuuluu muun muassa suomenruotsalaisen kaksikielisen vähemmistön kielellisen ja yhteiskunnallisen aseman edistäminen. Myös ruotsinkielisten edunvalvontajärjestössä, Svenska Finlands folktingetissä ovat edustettuina kaikki ne eduskunta- puolueet, jotka järjestävät ruotsinkielistä toimintaa.

Tilastotietoa vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden poliittisesta osallistumisesta ei ole saatavilla, sillä tilastoja ei Suomessa laadita etniseen ryhmään kuulumisen perusteella. väestörekisteriin talletetaan henkilötietoina muun muassa nimi ja henkilötunnus, osoitetiedot, kansallisuus ja äidinkieli, perhesuhdetiedot sekä syntymä- ja kuolintiedot, mutta ei tietoa henkilön etnisestä alkuperästä tai poliittisesta suuntautumisesta. Tietosuojalainsäädännössä kielletään sellaisten arkaluontoisten henkilötietojen tallentaminen, jotka on tarkoitettu muun muassa kuvaamaan rotua tai etnistä alkuperää.⁷³

Romaneja on ollut ehdolla kaikissa muissa vaaleissa, paitsi presidentinvaaleissa. Toistaiseksi eduskuntaan tai Euroopan parlamenttiin ei ole valittu romanitaustaista henkilöä. Vuoden 2008 kuntavaaleissa romaneja oli kuitenkin ehdokkaina ennätyksellisen paljon. Romaniasiaan neuvottelukunnan tietojen mukaan kuntavaaleihin osallistui eri puolilla maata yhteensä yli 20 romanitaustaista ehdokasta, joista ainakin kuusi tuli valituiksi erikokoisissa kunnissa. Romanit osallistuvat aikaisempaa enemmän myös eri puolueiden toimintaan.

Vuonna 2007 Venäjänkielisten Yhdistysten Liitto otti yhteyttä vähemmistövaltuutettuun ja toi esille muun muassa maahanmuuttajataustaisten uussuomalaisen osallistumisen edustukselliseen demokratiaan ja heidän marginaalisen osuutensa puolueissa. Liitto osallistuu vähemmistöasiain neuvottelukunnan työskentelyyn ja kokee tämän laajentavan sen mahdollisuutta tulla kuulluksi yhteiskunnallisessa päätöksenteossa.

Suurimpien kaupunkien monikulttuurisuusneuvottelukunnissa tai -toimikunnissa eri väestöryhmät ovat edustettuina omien järjestöjensä kautta.

Vähemmistöjen poliittisesta edustautumisesta on muilta osin kerrottu edellisessä määräraikaisraportissa.

Vähemmistöjen kuuleminen

Eduskunnassa lainsäädännön valmisteluvaiheessa sekä valiokuntakäsittelyssä on kuultu yhä enemmän vähemmistöryhmien mielipiteitä. Kuuleminen on yleisimmin tapahtunut neuvottelukuntien kautta.

Eduskunnan työjärjestyksessä (40/1999) säädetään saamelaisen edustajien kuulemisesta käsiteltäessä sellaista lakiehdotusta tai muuta asiaa, joka erityisesti koskee saamelaisia.

⁷³ Henkilötietolaki 11 § (523/1999). Kielto ei kuitenkaan ole ehdoton, sillä arkaluonteisia tietoja saa kerätä henkilörekisteriin laissa tai asetuksessa säädetyin edellytyksin. Arkaluonteisten henkilötietojen julkisuudesta on säädetty erikseen.

Svenska Finlands folkting antaa etujärjestönä lausuntoja ruotsinkielisen väestöosan asemaan ja kielellisiin oikeuksiin vaikuttavista asioista. Raportointikaudella Folktingetiltä on pyydetty lausuntoa muun muassa käräjäoikeusuudistuksesta, syyttäjälaitoksen kehittämisestä, poliisihallinnon uudistuksesta, maistraattien toimialueiden laajentamisesta sekä valtion aluehallinnon uudistamishankkeesta. Folktinget on kuitenkin kiinnittänyt huomiota siihen, ettei viranomaisien lausuntopyyntökäytäntö toistaiseksi ole ollut yhdenmukaista. Folktinget on tarpeen mukaan lausunut merkityksellisinä pitämistään asioista myös oma-aloitteisesti.

Eduskunnan valiokunnat kutsuvat Romaniasiain neuvottelukuntaa kuultavaksi silloin kun käsitellyssä on suoraan tai epäsuorasti romanien oikeudelliseen ja yhteiskunnalliseen asemaan vaikuttavia lakiesityksiä. Neuvottelukunta on tuonut esiin, ettei parlamentaarinen järjestelmä takaa vähemmistöryhmille säännönmukaista osallistumismahdollisuutta, minkä vuoksi jonkin eduskunnan valiokunnan yhteyteen olisi Romaniasioden neuvottelukunnan mukaan perustettava vähemmistöjen oikeuksiin ja velvollisuuksiin erikoistunut komitea.

Etnisten suhteiden neuvottelukunnasta on kerrottu edellä artiklan 6 alla.

Romanipoliittinen ohjelma

Romanipoliittisen ohjelman valmistelu aloitettiin vuoden 2009 alussa, jolloin sosiaali- ja terveysministeriön asettama työryhmä aloitti toimintansa. Romanipoliittinen ohjelma tähtää romanivähemmistöön kuuluvien henkilöiden yhdenvertaisuuteen ja osallisuuteen elämän eri osa-alueilla. Romanipoliittinen ohjelma koskee kaikkia hallinnonaloja ja se valmistellaan yhteistyössä romaniväestöä edustavien organisaatioiden ja eri hallinnonalojen edustajista ja muista asiaan kiinteästi liittyvistä tahoista koostuvassa työryhmässä. Työryhmän jäsenistä puolet on romaneja. Ohjelman valmisteluun osallistuivat myös romaneja edustavat kansalaisjärjestöt ja vähemmistövaltuutetun toimisto.

Romanipoliittisen ohjelman osa-alueita ovat:

1. romanilasten osallisuuden ja yhdenvertaisuuden lisääminen varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa;
2. romanilasten ja – nuorten osallisuuden ja yhdenvertaisuuden lisääminen perusopetuksessa ja ammatillisessa opiskelussa;
3. osallisuuden ja yhdenvertaisuuden lisääminen aikuiskoulutuksessa sekä romaneille suunnattujen aikuiskoulutusrakenteiden kehittäminen;
4. romanien työllisyyden edistäminen;
5. terveyden edistäminen ja osallisuuden lisääminen sosiaali- ja terveyspalveluissa;
6. romanikielen ja – kulttuurin edistäminen;
7. yhdenvertaisuuden edistäminen ja osallisuuden lisääminen asumisessa, poliisissa ja vankeinhoidossa;
8. syrjinnän ja turvattomuuden poistaminen;
9. romaniasiain hallinnon institutionaalinen järjestäminen; sekä
10. EU- ja muu kansainvälinen toiminta romanikysymyksissä.

Romanipoliittista ohjelmaa valmistelevalle työryhmälle on annettu mandaatti umpeutuu syksyllä 2009.

16 ARTIKLA

Sopimuspuolet pidättyvät toimenpiteistä, jotka muuttavat väestörakennetta kansallisiin vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden asuttamilla alueilla ja joiden tarkoituksena on rajoittaa tähän puiteyleissopimukseen sisältyvistä periaatteista johtuvia oikeuksia ja vapauksia.

Aluehallinnon uudistaminen

Aluehallinnon uudistus perustuu hallitusohjelman linjauksiin. Uudistusta on valmisteltu *aluehallinnon uudistamishankkeessa (ALKU)*, jonka hallinto- ja kuntaministeri asetti kesäkuussa 2007. Uudistamishankkeen tavoitteena on parantaa valtion aluehallinnon kansalais- ja asiakaslähtöisyyttä, tuloksellisuutta ja tehokkuutta. Hankkeen toimikausi jatkuu vuoden 2009 loppuun saakka.

Valtioneuvosto hyväksyi 23.4.2009 aluehallinnon uudistusta koskevan lainsäätökokonaisuuden, jonka tarkoituksena on luoda perusta valtion aluehallinnon uusien viranomaisten toiminnalle. Hallituksen esitys annettiin eduskunnalle huhtikuussa 2009 (HE 59/2009 vp.). Lakien on tarkoitus tulla voimaan vuoden 2010 alusta.

Hallituksen esityksen mukaan uusia monialaisia viranomaisia olisivat aluehallintovirastot sekä elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset, joihin koottaisi nykyisten kuuden valtion aluehallintoviranomaisen, lääninhallitusten, työ- ja elinkeinokeskusten, alueellisten ympäristökeskusten, ympäristölupavirastojen, tiepiirien ja työsuojelupiirien työsuojelutoimistojen tehtävät. Esityksellä vahvistettaisi maakunnan liittojen roolia ja lisättäisi niiden tehtäviä aluekehittämissä ja edistettäisi valtion aluehallinnon ja maakunnan liittojen yhteistyötä.

Esityksen mukaan aluehallintovirasto edistää alueellista yhdenvertaisuutta hoitamalla lainsäädännön toimeenpano-, ohjaus- ja valvontatehtäviä alueilla ja elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus puolestaan alueellista kehittämistä hoitamalla valtionhallinnon toimeenpano- ja kehittämistehtäviä alueilla. Uusien aluehallinnon viranomaisten ohjaus tapahtuisi asianomaisten ministeriöiden nykyistä tiiviimpänä ja suunnitelmallisempänä yhteistyönä, jonka johdosta strategista ja toiminnallista ohjausta vahvistettaisi.

Hallituksen esitykseen sisältyy säännöksiä, joilla pyritään turvaamaan kielellisten oikeuksien toteutuminen ja varmistamaan, että kansalaisille voidaan tulevaisuudessakin taata hallinnon palvelut molemmilla kansallisilla kielillä ja saamen kielellä.

Romaniasiain neuvottelukunta on tuonut esille tarpeen turvata lääninhallitusten uudistamisen yhteydessä alueellisten romaniasiain neuvottelukuntien toiminta.

Saamelaiskäräjät on tuonut esiin, ettei sitä ole kuultu tarpeeksi asian valmistelun yhteydessä.

Svenska Finlands folkting on huomionnut, ettei aluehallinnon uudistamishanketta koskeneeseen hallituksen esitykseen sisältynyt arviota esityksen kielellisistä vaikutuksista. Aluehallintouudistuksella tulee Folktingetin mukaan olemaan pitkäkantoisia vaikutuksia väestön kielellisten oikeuksien ja oikeussuojan toteutumisen kannalta. Perustuslakivaliokunta ottaa hallituksen esitykseen kantaa vuoden 2009 aikana.

Laki kunta- ja palvelurakennemuutuksesta

Tarve turvata kielellisten oikeuksien toteutuminen on otettu huomioon myös kunta- ja palvelurakennemuutuksesta annetun lain (puitelaki; 169/2007) säännöksissä. Puitelain 1 §:n mukaan lain mukaisia järjestelyjä suunniteltaessa ja toteutettaessa on otettava huomioon muun muassa suomen- ja ruotsinkielisen väestön oikeudet käyttää omaa kieltään ja saada palveluja tällä kielellä. Puitelakiin perustuvia järjestelyjä suunniteltaessa ja toteutettaessa on myös otettava huomioon saamelaiden kielelliset oikeudet samoin kuin heidän oikeutensa alkuperäiskansana ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan sekä saamelaiden kieltä ja kulttuuria koskeva itsehallinto saamelaiden kotiseutualueella.

Puitelain 5 §:n 4 momentin mukaan kunnan ja yhteistoiminta-alueen muodostamiselle säädetyistä edellytyksistä voidaan poiketa, jos se on tarpeen suomen- tai ruotsinkielisten asukkaiden kielellisten oikeuksien turvaamiseksi. Lain 6 §:n mukaan kaksikielisten ja yksikielisten ruotsinkielisten kuntien on oltava jäseninä kuntayhtymässä, jonka tehtävänä on turvata jäsenkuntiansa ruotsinkielisten palvelujen järjestäminen erikseen sovittavan työnjaon mukaisesti.

Svenska Finlands folkting on tuonut esiin huolensa kuntien ruotsinkielisten asukkaiden kielellisten oikeuksien turvaamisesta kuntauudistusten yhteydessä.

17 ARTIKLA

1. Sopimuspuolet sitoutuvat olemaan puuttumatta kansallisiin vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden oikeuteen solmia ja ylläpitää vapaita ja rauhanomaisia yhteyksiä yli rajojen toisissa valtioissa laillisesti oleskeleviin henkilöihin, varsinkin henkilöihin, joiden kanssa heillä on sama etninen, sivistyksellinen, kielellinen tai uskonnollinen identiteetti tai yhteinen kulttuuriperintö.

2. Sopimuspuolet sitoutuvat olemaan puuttumatta kansallisiin vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden oikeuteen osallistua kansalaisjärjestöjen toimintaan sekä kansallisella että kansainvälisellä tasolla.

Artiklan osalta viitataan edelliseen määräaikaishetimitiin.

18 ARTIKLA

1. Sopimuspuolet pyrkivät tarvittaessa tekemään kahden- ja monenvälisiä sopimuksia toisten valtioiden, varsinkin naapurivaltioiden kanssa varmistaakseen asianomaisiin kansallisiin vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden suojelun.

2. Sopimuspuolet ryhtyvät tarpeen mukaan toimenpiteisiin rohkaistakseen yhteistyötä yli rajojen.

Pohjoismainen saamelaisopimus

Luonnosta pohjoismaiseksi saamelaisopimukseksi valmistellut asiantuntijaryhmä luovutti mietintönsä saamelaisasioista Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa vastaaville ministereille (saameministereille) ja saamelaiskäräjien puheenjohtajille (saamepresidenteille) heidän vuosittaisen kokouksensa yhteydessä Helsingissä 16.11.2005. Asiantuntijaryhmään kuului kustakin

maasta kaksi jäsentä ja kaksi varajäsentä, joista toinen jäsen ja hänen varajäsenensä olivat kunkin maan hallituksen ja toinen asianomaisten saamelaiskäräjien nimeämiä.

Mietinnössä käsitellyt kysymykset ovat asiantuntijaryhmän mukaan luonteeltaan hyvin erilaisia. Ryhmässä esille nousseiden näkemyserojen vuoksi tietyt luonnokseen sisältyvät muotoilut ovat luonteeltaan kompromisseja. Saatesanoihin on kirjattu myös, että Suomen hallituksen nimeämällä jäsenillä on ollut vaikeuksia hyväksyä sopimuksen tiettyjä osia. Asiantuntijaryhmä toivoi kuitenkin voivansa antaa yhteisen kannanoton myös vaikeiksi osoittautuneiden kysymysten osalta, minkä vuoksi mietintöön ei sisällytetty eriäviä mielipiteitä tai vaihtoehtoisia ehdotuksia.

Mietinnöstä järjestettiin *kansallinen lausuntokierros* kaikissa kolmessa maassa. Lausuntopalauteen perusteella sopimusluonnos ei näytä olevan sellaisenaan hyväksyttävissä sen enempää Suomessa, Ruotsissa kuin Norjassakaan. Sopimusluonnoksen katsotaan kuitenkin muodostavan hyvän lähtökohdan varsinaisille sopimusneuvotteluille.

Saameministerien ja saamepresidenttien vuosittainen kokous pidettiin Helsingissä 12.11.2008. Aikaisempien vuosien tapaan kokouksessa käsiteltiin pohjoismaisen saamelais-sopimuksen jatkovalmistelua, jonka todettiin pitkittyneen. Työtä päätettiin yksimielisesti jatkaa selvittämällä vuoden 2009 aikana, miltä pohjalta ja millä tavoin mahdolliset sopimusneuvottelut tulisi toteuttaa.

Oikeusministeriö asetti 8.1.2009 *työryhmän, jonka tehtävänä on laatia arvio sopimusluonnoksen suhteesta Suomen perustuslakiin ja muuhun kansalliseen lainsäädäntöön sekä Suomen sitoviin kansainvälisiin ihmisoikeusvelvoitteisiin*. Työryhmän on määrä luovuttaa mietintönsä syksyllä 2009. Neuvottelujen jatkamistavasta on määrä päättää saameministerien ja saamepresidenttien seuraavassa tapaamisessa.

Artiklan osalta viitataan muutoin edelliseen määräaikaissäraporttiin.

19 ARTIKLA

Sopimuspuolet sitoutuvat kunnioittamaan ja toteuttamaan tähän puiteyleissopimukseen sisältyviä periaatteita tekemällä vain sellaisia välttämättömiä rajoituksia tai poikkeuksia, joista määrätään kansainvälisissä oikeudellisissa asiakirjoissa, erityisesti yleissopimuksessa ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi, sikäli kuin niillä on merkitystä mainituista periaatteista johtuville oikeuksille ja vapauksille.

Artiklan osalta ei ole raportoitavaa.

LIITE I

LÄHDELUETTELO

Raportit, selvitykset ja oppaat:

Asiointi omalla kielellä. Uuden kielilain täytäntöönpanon tukihankkeen loppuraportti. Valtiovarainministeriö. Työryhmämuistio 15a/2004.

Ekholm, Elina, Salmenkangas, Mai: Puhumalla paras. Ratkaisuja arjen etnisiin konflikteihin. Sisäasiainministeriön julkaisuja 1/2008, <[http://www.intermin.fi/intermin/biblio.nsf/7B320EC58B779A73C225742F003F85CD/\\$file/012008.pdf.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/biblio.nsf/7B320EC58B779A73C225742F003F85CD/$file/012008.pdf.pdf)>.

Ikäihmisten palvelujen laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2008:3, <http://www.stm.fi/julkaisut/nayta/_julkaisu/1063089#en>.

Kauppinen Marja-Liisa: Omakieliset sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut kaksikielisissä kunnissa. Stakes raportteja 4/2008, <<http://www.stakes.fi/verkkojulkaisut/raportit/R4-2008-VERKKO.pdf>>.

Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2007-2011. Opetusministeriön julkaisuja 2007:41.

Lähipoliisitoiminnan strategia. Poliisin ylijohdon julkaisusarja 1/2007.

Länsman Anne: Saamen kieli pääkaupunkiseudulla. Vähemmistövaltuutetun julkaisusarja 5, 2008, <[http://www.vahemmistovaltuutettu.fi/intermin/vvt/home.nsf/files/tutkimus_netiversio_lansman/\\$file/tutkimus_netiversio_lansman.pdf](http://www.vahemmistovaltuutettu.fi/intermin/vvt/home.nsf/files/tutkimus_netiversio_lansman/$file/tutkimus_netiversio_lansman.pdf)>.

Paikallisten syyttäjäviranomaisten ilmoitusvelvollisuus. VKS:2008:1.

Parempaa vuorovaikutusta - Parempaa valmistelua. Valtiovarainministeriön julkaisuja 35a/2008.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. Opetushallitus 2004, <http://www02.oph.fi/ops/perusopetus/pops_web.pdf>.

Peutere Laura: Rasistisia piirteitä sisältävät rikosepäilyt rikosprosessissa. Tapaustutkimus Helsingistä -2006. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 73/2008, <[http://www.poliisi.fi/poliisi/poliisioppilaitos/home.nsf/files/raportteja73_peutere/\\$file/raportteja73_peutere.pdf](http://www.poliisi.fi/poliisi/poliisioppilaitos/home.nsf/files/raportteja73_peutere/$file/raportteja73_peutere.pdf)>.

Puheenvuoroja poliisin ammattietikasta. Poliisin ylijohdon julkaisusarja 3/2008.

Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelma, <<http://www.valtioneuvosto.fi/hallitus/hallitusohjelma/fi.jsp>>.

Rasimus Minna: Saamelaislasten hyvinvointi ja heidän oikeuksiensa toteutuminen Suomen saamelaisalueella. Lapsiasiavaltuutetun toimiston selvityksiä 1:2008, <http://www.lapsiasia.fi/c/document_library/get_file?folderId=101063&name=DLFE-8153.pdf>.

Report on Measures to Combat Discrimination. Directives 2000/43/EC and 2000/78/EC. Country Report/Update. State of Affairs up to 8 January 2007. Finland 2007.

Romanien pitkä matka työn markkinoille. Tutkimus romanien työmarkkinoille sijoittumisen edistämisestä. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu 22/2008, <http://www.tem.fi/files/20264/TEMJul_22_2008_tyo_ja_yrittajyys_summary.pdf>.

Romanilasten perusopetuksen tila. Selvitys lukuvuodelta 2001-2002. Opetushallitus 2004, <http://www.edu.fi/julkaisut/romanilasten_001-060.pdf>.

Saamelaisalueen koulutuskeskuksen tehtävät, asema ja lainsäädäntö. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2009:3, <<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2009/liitteet/tr03.pdf?lang=fi>>.

Saamen kielilain toteutuminen vuosina 2004-2006. Saamelaiskäräjät 2008, <http://www.samediggi.fi/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=74&Itemid=60>.

Selvitys vähemmistövaltuutetulle. Venäjänkielisenä Suomessa 2008. Jekaterina Tantt, Helsinki 2008; <<http://www.vahemmistovaltuutettu.fi>>.

Sisäasiainhallinnon linjaukset yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Sisäasiainministeriön julkaisu 2004, <[http://www.intermin.fi/intermin/biblio.nsf/1A6B7F1F40484648C225750400338C8F/\\$file/Suomi.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/biblio.nsf/1A6B7F1F40484648C225750400338C8F/$file/Suomi.pdf)>.

Sisäasiainministeriön yhdenvertaisuussuunnitelma 2009-2011. Sisäasiainministeriön julkaisu 37/2008.

Suomen toinen raportti kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta. Joulukuu 2004.

Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslainsäädännön uudistustarve ja vaihtoehdot. Lausuntotiivistelmät yhdenvertaisuustoimikunnan välimietinnöstä. Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 2008:13, <<http://www.om.fi/Etusivu/Julkaisut/Lausuntojajaselvityksia/Lausuntojenjaselvitystenarkisto/Lausuntojajaselvityksia2008/1215524497536>>.

Turvallinen elämä jokaiselle. Sisäisen turvallisuuden ohjelma. Valtioneuvoston yleisistunto 8.5.2008. Sisäasiainministeriön julkaisu 16/2008, <<http://www.intermin.fi/intermin/hankkeet/turva/home.nsf/>>.

Työministeriön yleiset suositukset yhdenvertaisuussuunnitelman sisällöiksi. Dnro 651/009/2007, <http://www.yhdenvertaisuus.fi/suomi/yhdenvertaisuussuunnitelma/apua_suunnitelman_laatimiseen/>.

Yhdenvertaisuuslain toimivuus. Tutkimusraportti viranomaisten käsityksistä sekä oikeus-, laillisuus- ja lainvalvontakäytännöstä. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 11/2008, <http://www.tem.fi/index.phtml?C=91330&product_id=18&s=2683>.

Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2006. Oikeusministeriö 2006, <<http://www.om.fi/Etusivu/Julkaisut/Muutjulkaisut/1198084778540>>.

Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2009. Oikeusministeriö 2009, <<http://www.om.fi/1236880953561>>.

Vankien ammatillisen koulutuksen kehittämisen toimenpidesuunnitelma. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2008:27, <<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2008/liitteet/tr27.pdf?lang=fi>>.

ÅSUB Statistisk årsbok 2008. Statistics Åland 2008.

Oikeuskäytäntö

Syrjintälautakunta 2006: 10–11

Korkein hallinto-oikeus, KHO:1999:55

Korkein oikeus, KKO: 2008:93

RAPORTIN LIITTEET

Suomen kolmannen kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta annetun määräaikaisraportin liitteinä toimitetaan Euroopan neuvoston ministerikomitean ohjeiden (ACFC/III(2008)001, para.7) mukaisesti ne relevantit kansalliset lait, joita on muutettu raportointikaudella, sekä relevantit lainvalmisteluasiakirjat.

Määräaikaisraportissa mainitut säädökset ovat saatavilla valtion säädöstietopankki Finlexistä osoitteesta <www.finlex.fi>.

Act on Restructuring Local Government and Services (*laki kunta- ja palvelurakennemuutuksesta, lag om en kommun- och servicestrukturreform; 169/2007*)

Act on the Financing of Education and Culture (*laki opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta, lag om finansiering av undervisnings och kulturverksamhet; 635/1998*), amended by Act 1186/1998

Act on the Ombudsman for Minorities and the National Discrimination Tribunal of Finland (*laki vähemmistövaltuutetusta ja syrjäntälautakunnasta, lag om minoritetsombudsmannen och diskrimineringsnämnden; 679/2008*)

Act on Yleisradio Oy (the Finnish Broadcasting Company, 1380/1993), as amended by Act 635/2005

Child Welfare Act (2007/417)

Decree of the Ministry of Education on the criteria for granting Government subsidies for supplementary instruction in basic and general upper secondary education of pupils with foreign languages, Sámi or Roma as their mother tongue (*opetusministeriön asetus vieraskielisten sekä saamenkielisten ja romanikielisten oppilaiden täydentävään opetukseen perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa myönnettävän valtionavustuksen perusteista, undervisningsministeriets förordning om grunderna för statsunderstöd som beviljas för kompletterande undervisning i den grundläggande utbildningen och gymnasieutbildningen för elever med främmande språk, samiska och romani som modersmål; 392/2007*)

Decree on the Advisory Board for Ethnic Relations (*statsrådets förordning om delegationen för etniska relationer; 352/2008*)

Degree on Press Subsidies (*valtioneuvoston asetus sanomalehdistön tuesta, statsrådets förordning om stöd för tidningspressen; 389/2008*)

Degree on the Enforcement of the Language Act (*valtioneuvoston asetus kielilain täytäntöönpanosta, statsrådets förordning om verkställigheten av språklagen; 433/2004*)
Language Act (423/2003)

Non-Discrimination Act (690/2008)

Sámi Language Act (1086/2003)

Government Bill to the Parliament on Legislation on the Reform Project for Regional Administration (*hallituksen esitys eduskunnalle aluehallinnon uudistamista koskevaiksi lainsäädännöksi, HE 59/2009 vp; regeringens proposition till Riksdagen med förslag till lagstiftning om revidering av regionförvaltningen, RP 59/2009 rd*).

LIITE II

EUROOPAN NEUVOSTO Ministerikomitea

Päätöslauselma ResCMN (2007)1

Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta Suomessa

(jonka ministerikomitea on hyväksynyt 31 päivänä tammikuuta 2007 ministerien varajäsenten 985 kokouksessa)

Ministerikomitea, joka kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen (jäljempänä "puiteyleissopimus") 24–26 artiklan määräysten mukaisesti;

ottaen huomioon 17. päivänä syyskuuta 1997 annetun päätöslauselman (97) 10, jossa on määritelty Ministerikomitean hyväksymät säännöt puiteyleissopimuksen 24-26 artiklojen mukaista valvontajärjestelmää varten;

ottaen huomioon päätöslauselman (97) 10 hyväksynnän yhteydessä hyväksytyyn äänestysäännön¹;

ottaen huomioon Suomen 3 päivänä lokakuuta 1997 tallettaman ratifioimiskirjan;

palauttaa mieleen sen, että Suomen hallitus toimitti toiseen puiteyleissopimuksen mukaiseen tarkastuskerrokseen liittyvän valtion raportin 10 päivänä joulukuuta 2004;

tarkastettuaan neuvoo-antavan komitean toisen Suomea koskevan lausunnon, joka on annettu 2 päivänä maaliskuuta 2006 sekä Suomen hallituksen 22 päivänä elokuuta 2006 antamat kirjalliset kommentit;

sekä otettuaan myös huomioon muiden valtioiden hallitusten lausunnot,

1. hyväksyy seuraavat Suomea koskevat päätelmät:

a) Myönteistä kehitystä

Suomi on jatkanut kiitettäviä toimia puitesopimuksen toteuttamisen saralla. Uuden kielilain ja saamen kielilain hyväksyminen ovat olleet tärkeitä lainsäädännöllisiä edistysaskelia, koska nämä lait antavat merkittäviä takeita siitä, että sekä ruotsin kieltä että saamen kieltä suojellaan ja että niiden asemaa edistetään.

Uuden syrjinnänvastaisen lainsäädännön kehittäminen yhdistettynä valvonnan ja tietoisuuden lisäämiseen toivotetaan tervetulleeksi. Myös vähemmistövaltuutetun viraston perustaminen on merkittävä askel, joka on jo vaikuttanut myönteisesti vähemmistöjen suojelemiseen Suomessa. Uusiin toimenpiteisiin on ryhdytty integraation edistämiseksi huomioiden suomalaisen yhteiskunnan lisääntyvä moninaisuus.

Suomi on laajentanut edelleen kansallisten vähemmistöjen huolenaiheita käsittelevää neuvottelujärjestelmäänsä mm. perustamalla pysyviä alueellisia romaniasiain neuvottelukuntia. Merkittäviä aloitteita on tehty, joilla vastataan Suomen venäjänkielisen väestön kohtaamiin erityisiin haasteisiin.

1 17. päivänä syyskuuta 1997 hyväksytyyn päätöslauselma (97) 10:n hyväksynnän yhteydessä Ministerikomitea hyväksyi seuraavan säännön: "Puiteyleissopimuksen 24 artiklan 1 kappaleen ja 25 artiklan 2 kappaleen mukaiset päätökset katsotaan hyväksytyiksi, jos äänestävien sopimuspuolten edustajista kaksi kolmasosaa, mukaan lukien ministerikomitean jäsenyyteen oikeutettujen sopimuspuolten edustajien enemmistö, äänestää päätöksen puolesta."

Suomen saamelaiskulttuurin eri piirteiden merkitys tunnustetaan yhä enenevässä määrin, ja edistystä on tapahtunut saamenkielisen opetuksen aseman vahvistamiseksi saamelaisalueella. Uusia saamelaisia koskevia hankkeita on vireillä, mm. Pohjoismaisen saamelaisopimuksen valmistelu.

Vähemmistökielisistä radio-ohjelmista on tullut tärkeä vähemmistökulttuurien edistämisen ja suojelun väline, vaikka niiden tarjonta onkin rajoitettua.

b) Huolenaiheita

Useita hankkeita etnisten ryhmien välisen keskustelun edistämiseksi on aloitettu, mutta edelleen on nähtävissä merkkejä siitä, että osa valtaväestöstä suhtautuu kielteisesti vähemmistöihin. Hämmentäviä tietoja on välittynyt suvaitsemattomuuden ilmaisuista suomalaisissa kouluissa ja internetissä.

Kiistat maan omistuksesta ja käyttöoikeudesta saamelaisalueella ovat kärjistyneet, koska ratkaisujen löytäminen avoimiin kysymyksiin on viivästynyt huolimatta viime aikojen ponnisteluista luoda asiaa koskevaa lainsäädäntöä.

Viranomaisten pyrkimyksillä tukea vähemmistökielillä, mukaan lukien saamen kielillä, painettua mediaa on rajalliset puitteet eivätkä ne riittävästi vastaa ilmaistuja tarpeita. Vähemmistökielillä lähetettäviä julkisia radio- ja tv-ohjelmia on tarvetta kehittää edelleen, jotta voitaisiin vastata mm. olemassa olevaan saamenkielisten lastenohjelmien kysyntään.

Ruotsin ja saamen kielten osalta uusien kielilakien täytäntöönpanoon käytännössä liittyy joillain keksillä alueilla, kuten tuomioistuinlaitoksessa, kapasiteettiongelmia ja muita puutteita. Venäjänkieliset kokevat sosiaalipalvelujen saamisen olevan vaikeaa kielellisten esteiden vuoksi.

Myönteisistä aloitteista huolimatta venäjänkielisen opetuksen tarjonta on vähäistä. Tämä pätee myös saamenkielen opetukseen saamelaisalueen ulkopuolella. Romanioppilaiden kohdalla romanikielen opetuksen vähäisyyteen liittyy myös muita ongelmia, kuten romanilasten suhteettoman suuri osuus erityisopetuksessa.

Nykyisiä vähemmistöasioita koskevia osallistumis- ja neuvottelujärjestelmiä on kehitettävä edelleen, esimerkiksi myönnettäessä kulttuuriavustuksia vähemmistöjärjestöille. Ehdotukset erityisen neuvottelujärjestelmän perustamiseksi venäjänkielistä väestöä varten eivät ole johtaneet viranomaistoimiin. Saamelaiskäräjät ei ole toistuvista kuulemisista huolimatta tyytyväinen tapaan, jolla viranomaiset toteuttavat neuvotteluvuoroitettua.

Huolimatta lainsäädännöllä luoduista paremmista takeista syrjintää vastaan, käytännössä yhä ilmenee ongelmia ja puutteita. Toistuvasti eri aloilla esiintyy romaneihin tai muihin vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden syrjintää, mukaan lukien palveluiden tarjonnassa.

Monissa esille tulleissa kysymyksissä koskien puiteyleissopimuksen toteuttamista yksittäisen henkilön tasolla olisi hyödyllistä, että viranomaiset ja asianomaisten ryhmien edustajat lisäisivät keskinäistä kanssakäymistä.

2. Hyväksyy seuraavat Suomea koskevat suositukset

Niiden toimenpiteiden lisäksi, joihin on ryhdyttävä Neuvoa-antavan komitean lausunnon I- ja II-osassa ilmaistujen yksityiskohtaisten suositusten toteuttamiseksi, viranomaisia kehoitetaan ryhtymään

seuraaviin toimenpiteisiin puiteyleissopimuksen täytäntöönpanon parantamiseksi entisestään. Viranomaisten tulee:

-puuttua niihin puutteisiin, joita esiintyy uusien kielilakien täytäntöönpanossa ruotsin ja saamen kielen osalta ja ottaa julkisten palveluiden tarjonnassa huomioon venäjänkielisten tilanteen.

- ryhtyä pikaisiin toimenpiteisiin saamelaisalueen maiden omistusta ja käyttöoikeutta koskevien kiistojen käsittelemiseksi neuvotteluin Saamelaiskäräjien ja muiden asianosaisten kanssa.

- rohkaista edelleen vähemmistökielisen median kehitystä ja tarkistaa nykyistä tukijärjestelmää sen varmistamiseksi, että vähemmistökielisen painetun median erityistilanne otetaan huomioon.

- laajentaa opetuksen saatavuutta vähemmistökielillä - myös venäjänkielellä ja romanikielellä sekä saamenkielillä saamelaisalueen ulkopuolella - sekä tehostaa pyrkimyksiä käsitellä romanien opetusjärjestelmässä kohtaamia ongelmia.

- parantaa edelleen vähemmistöasioita koskevia osallistumis- ja neuvottelujärjestelmiä, mukaan lukien venäjänkielisen väestön osalta.

- parantaa vähemmistöjen osallistumista myönnettäessä kulttuuriavustuksia vähemmistöjärjestöille.

- varmistaa, että viranomaiset noudattavat laillista velvoitettaan neuvotella Saamelaiskäräjien kanssa sille kuuluviissa kysymyksissä.

- vahvistaa syrjintätapausten ja suvaitsemattomuuden ilmausten vastaista toimintaa, myös kouluissa, ja ehkäisee näitä ilmiöitä kaikilla olemassa olevilla keinoilla.

- edistää keskustelua puiteyleissopimuksen toteuttamisesta yksittäisen henkilön tasolla asianomaisten kanssa.

3. Kehottaa Suomen hallitusta päätöslauselman (97) 10 mukaisesti:

(a) jatkamaan käynnissä olevaa keskustelua neuvoo-antavan komitean kanssa;

(b) tiedottamaan neuvoo-antavalle komitealle säännöllisesti toimenpiteistä, joihin hallitus on ryhtynyt edeltävän 1 ja 2 kappaleen sisältämien päätelmien ja suositusten johdosta.